erdélyi

TUDÓSÍTÁS

1989. december

Első évfolyam 6. szám

Ára 18 Ft

Contents • Inhalt • Contenu • Conţinut » 15

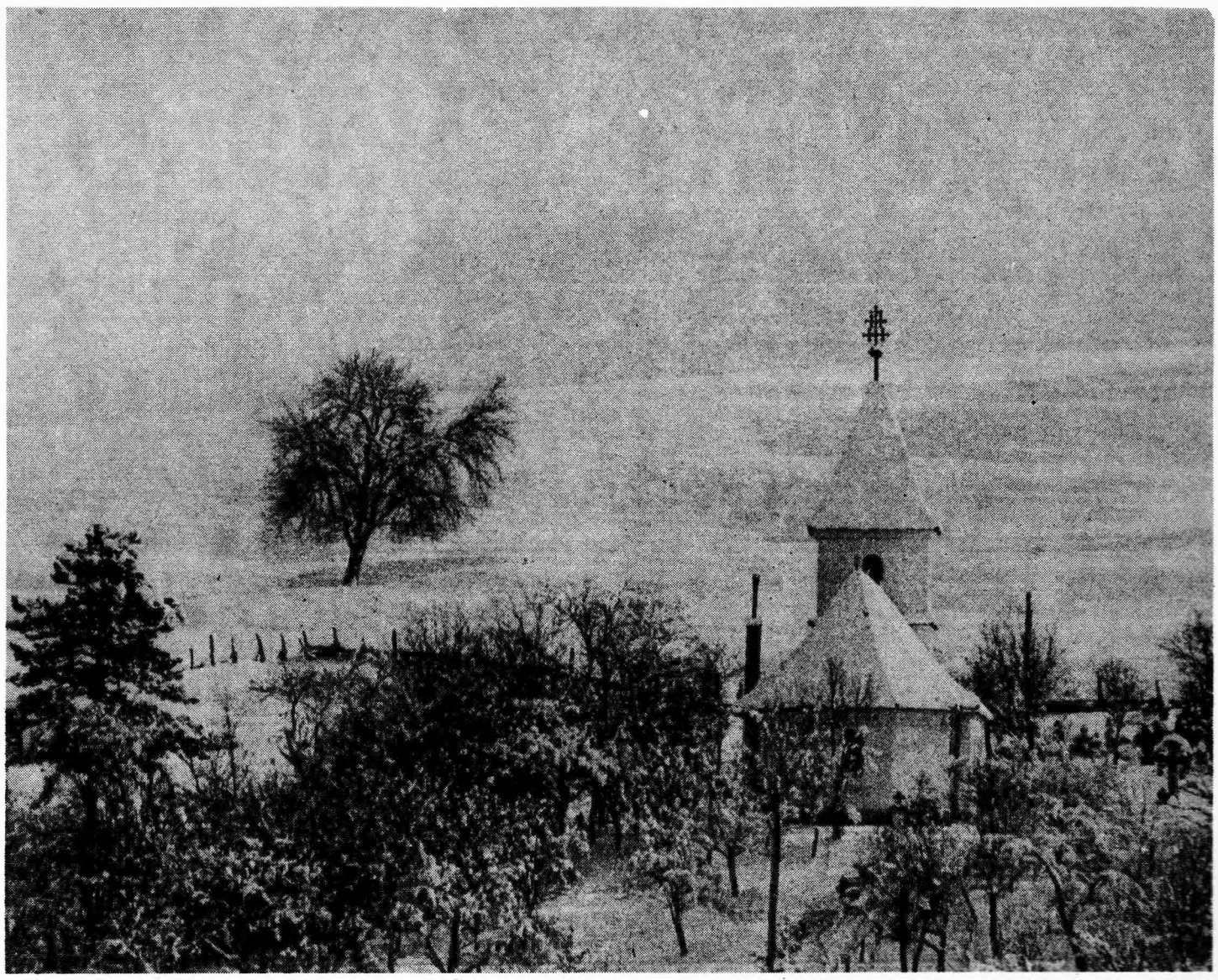

Lapunk minden kedves Olvasójának kellemes Karácsonyt és boldog Újesztendőt kíván a szerkesztőség!

KI OLTALMAZZA?

Tavaly november 5-én hangzott el a budapesti Rádió Kopogtató című műsorában a felhívás: fogadjuk örökbe Erdély falvait, városait!

A nemzetközi tiltakozás hatására a román vezetés felhagyott a földgyalu-tervvel – ehelyett a települések életadó szálait metszi el: bezárja az óvodát, iskolát, orvosi rendelőt, megszünteti a buszjáratokat, az élelmiszerboltokat, tudva, hogy így az emberek maguktól elvándorolnak. E lassú pusztulásnak nemcsak a sorsukra hagyott épületek esnek áldozatul, hanem szokások, függetlenségükben és elszigeteltségükben még erős, életképes hagyományok – egyszóval, pusztul a falu és vele pusztulnak a nemzetiségek, a magyarság, a németség is.

Kiskunhalasi kezdeményezés

Pajor Kálmán villamosmérnök, a kiskunhalasi motel ügyvezetője és lelkes városvédő Európában elsőként fogalmazta meg, hogy nem nézhetjük tétlenül, amint tőlünk pársz kilométerre magyar-, román- és németlakta falvak pusztulnak, s szétszórt lakosságuk biztonságát és eredettudatát vesztve beolvad az »agrárközpontokba«, amelyek jellegét épp jellegtelenségük, gondosan tervezett uniformitásuk adja. Pajor Kálmán azonban nemcsak együttérzését fogalmazta meg, hanem cselekvésre hívott fel.

Testvérfalu, testvérváros

Sokan idegenkednek ezektől a szocialista szóhasználatban megszürkült fogalmaktól – eljött az ideje, hogy emberi és magyar mélységet adjunk nekik. Néhány hónappal később, 1989 februárjában Belgium elindította a romániai falvak örökbefogadási akcióját, az *Opération Villages Roumains*-t, amelyhez azóta már a legtöbb nyugat-európai ország csatlakozott. A mozgalom célja: az európai kultúra egy szeletének megmentése.

Pajor Kálmán az 'ötletgazda' nem protokolláris kapcsolatra gondolt, a párttitkár és a tanácselnök 'csereüdültetésére', amelyet a lakosság némi ellenszenvvel, távolról szemlél, hisz semmi köze az egészhez. „Személyes kis hidakra van szükség!" – mondta – „Turizmusra, amit jelenleg buta fenntartások tartanak vissza. Nehéz megfordítani a mostani magyarországi hangulatot, hiszen sokan még mindig attól félnek, hogy ezzel is inkább ártunk,mint használunk. Úgy vélem, hogy az ottaniaknak már rég nem csak elvi szolidaritásra van szüksége, hanem kézzelfogható segítségre, intenzívebb figyelemre. Ehhez pedig utazni kell, kirándulni, levelezni és visszajárni. Ráadásul a két testvértelepülés közötti kapcsolatot a menekültek még elevenebbé, közvetlenebbé tehetnék.

Az említett belga központ három nyelven adott ki egy könyvet: „Hogyan utazzunk okosan Romániába?" címmel. A magyar közvéleményt a sajtó azonban csak a negatívumokról tájékoztatja, az utazás kellemetlenségeiről...

A testvértelepülés kiválasztása természetesen lehet akár

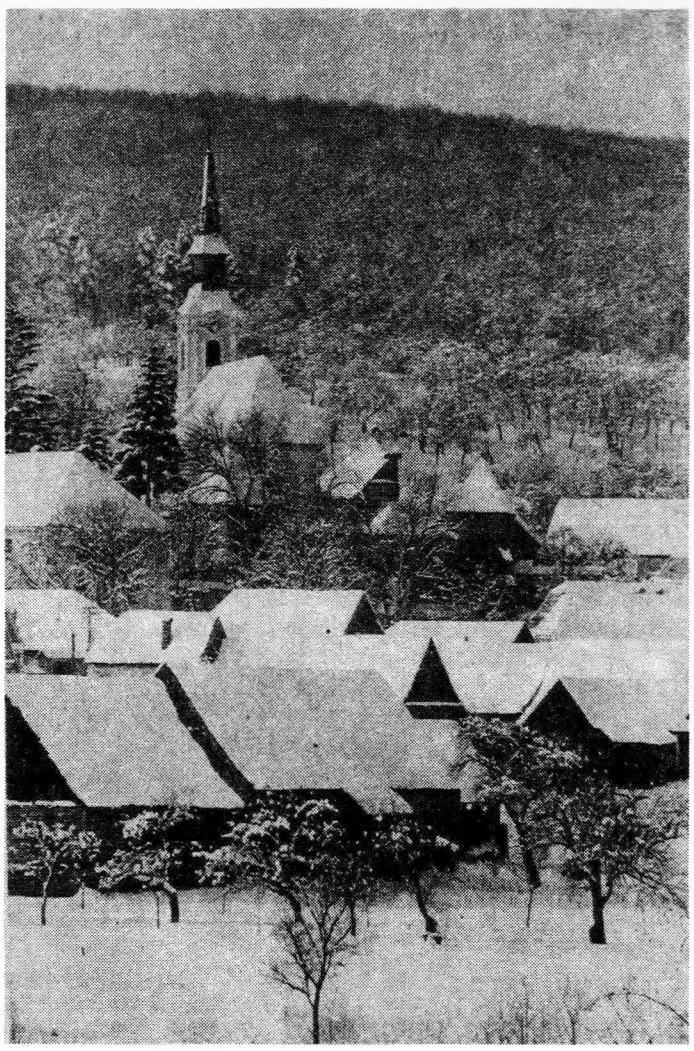

magán-kezdeményezés is – hiszen rengeteg a már élő, személyes kapcsolat –, de feltétlenül szükség van koordinálásra, elkerülendő, hogy ugyanazt a helységet többen fogadják örökbe. S mivel oly keveset tudunk az eldugott, szép vidékekről, kezdetnek javasolnék egy előkészített, térképes listát, s ezt bárki, bármikor kiegészíthetné. A folyamatos adatgyűjtéshez, tájékoztatáshoz persze szükség lenne egy számítógépre, telefonra, és némi személyi segítségre... ami nem sok – bár ha a kezdeti lelkesedésre gondolok, egyszerűen nem értem, hogy több mint egy év alatt miért nem történt semmi?"

Opération Villages Roumains

A brüsszeli központú szervezet november 30-i adatai szerint, a következő országok fogadtak örökbe veszélyeztetett romániai településeket: Anglia: 70; Belgium: 360; Dánia: 5; Franciaország: 1320; Hollandia: 10 (a mozgalom itt november 1-én indult); NSZK: 5 (a helyi kezdeményezésekről nincs adat); Norvégia: 60; Luxemburg: 1; Olaszország: 5; Spanyolország: 10; Svájc: 205.

A belga központ munkáját a három legnagyobb belga párt támogatja. Erdélyi, romániai falvakról tucatnyi kiállítást rendeztek európaszerte; a román nagykövetek és maga Ceausescu ezrével kapják a különböző nyelvű képeslapokat, melyek hírül adják az újabb és újabb örökbefogadásokat; a kábeltelevíziók folyamatosan sugároznak hírösszeállítást Romániáról; a rádió az évszaknak megfelelő turisztikai lehetőségeket reklámozza; tiltakozásra hívják fel a társadalmi szervezeteket és a magánszemélyeket; jelentéseket készítenek az Európa Tanács és a különböző emberjogi szervezetek számára a romániai „testvérről"...

Egy határozat

„A strasbourgi Városi Tanács szeptember 25-i ülésén elhatározta, hogy csatlakozik az Európában kibontakozott szolidaritási akcióhoz és örökbe fogadja Kolozsvárt (Cluj)...

Miért pont Kolozsvárra esett a választás? Kolozsvár a harmadik legnagyobb romániai város, 265000 lakossal, Erdély fővárosa. Az első világháború előtt magyar fennhatóság alá tartozott. A városban nagyszámú magyar él, akiket a román vezetés, Ceausescu erőszakos asszimilációs politikájának megfelelően, folyamatosan zaklat.

Strasbourg azt a Kolozsvárt fogadja örökbe, ahol románok, magyarok és németek együtt élnek... Ily módon is tiltakozik a kisebbségek megkülönböztetése ellen, és támogatja őket abban, hogy megőrizzék nyelvüket és kulturájukat..."

Fabienne Wassmer
Strasbourg Város Tanácsa

E szimbolikus tett után a strasbourgiak Kolozsvár megsegítésére estélyt szerveztek, amelynek bevételét főleg élelmiszerküldeményekre fordították.

Egy szándéknyilatkozat

A békéscsabai Erdélyi Kör többszöri előterjesztése után, 1989 novemberében határozatot hozott a békéscsabai Városi Tanács, mely szerint „testvérvárosi kapcsolatot kíván kiépíteni Székelyudvarhellyel (Odorheiu Secuiesc), amint erre lehetőség nyílik".

KOLOZSVÁRI CSILLA

! KIÁLTÓ SZÓ

Laptársunk, az Erdélyben írt, szerkesztett Kiáltó Szó igen értékes dialógus lehetőségét kínálta fel „Menni, vagy nem lenni" című vitaindító cikkével. Azért értékes e párbeszéd, mert reménybeli résztvevői – az Erdélyt elhagyni nem akarók, az áttelepültek és az anyaországiak ugyanannak a valóságnak három különböző oldalát élik meg, és mindenkinek csupán hozzávetőleges, közvetett képe van a másik kettő által látott világról. A kérdés: szabad-e, érdemes-e elhagyni a szülőföldet, Erdélyt, van-e remény, lehetőség a megmaradásra, és ami ehhez szervesen hozzátartozik, hogyan segíthetnek a Magyarországon élők azoknak, akik otthon, Erdélyben akarnak magukon, nemzetükön segíteni.

Természetesen a Kiáltó Szó vitaindítója ennél sokkal mélyebben, részletesebben fogalmazza meg a kérdéseket. Januári számunkban a „Menni, vagy nem lenni", a „Lenni! Itt lenni!" és a „Készülsz-e a holnapra?" című cikkekből közlünk részleteket. Nagyon örvendenénk, ha tapasztalatokban gazdag, termékeny vita alakulna ki a két lap hasábjain, amelybe bekapcsolódnának a nyugaton élő magyarok, erdélyi magyarok is.

Szerkesztőségünk szeretné segíteni a Kiáltó Szó magyarországi terjesztését, annál is inkább, mert saját tapasztalatunkból tudjuk, milyen nehéz a színes, harsány magazinok között „látszani". Ezért olvasóink figyelmébe ajánljuk az oly sok kockázattal létrehozott erdélyi lapot, és bárkinek szívesen elküldjük a szerkesztőségünkben lévő tavalyi és idei számot – amíg a készlet tart. A két szám ára összesen 90 forint, ehhez jön még 8 forint postaköltség. Az összeg rózsaszín postautalványon címünkre feladható – az utalvány hátlapján, a Közlemény rovatban föltétlen tüntessék fel: KIÁLTÓ SZÓ.

Az ERDÉLYI TUDÓSÍTÁSOK című lap szerkesztőségének
Budapest

Erdélyből „Kiáltó Szó"

Különös sors ma erdélyi magyarnak lenni. Sokszor az az érzésünk, mintha temetésen lennénk, mi vagyunk szépen felravatalozva, megrendült emberek állják körül a koporsónkat, meleg hangú búcsúbeszédek hangzanak el, egymás után jönnek a szónokok, együttérzésüket fejezik ki, mondják, mondják a megható, cizellált mondatokat, ha lehetne, mi is könnyeznénk ennyi jelző hallatán, fogadkoznak: amiért mi éltünk-haltunk, igaz ügy, ők majd győzelemre viszik..., s mi hallgatunk, nem szólhatunk, nem kiálthatjuk oda a nagyvilágnak: „Álljon meg a (gyász)menet! Mi nem vagyunk halottak, csak a szavunktól fosztottak meg bennünket."

Manapság anyanemzetünk körében egyre több szó esik rólunk, s annál kevesebbet mondhatunk ki mi. Pedig volna, van mondanivalónk. S talán akik meghallgatnának, azok is.

S íme, a rólunk (s ugyanakkor nekünk) szólók egyre népesebb kórusában felcsendült egy új, érces hang. Sok viszontagság után eljutott hozzánk az Erdélyi Tudósítások immár négy száma. Örülünk neki, kedves barátaink, szívünk szerint szerkesztitek, írjátok. Ne vegyétek szerénytelenségnek, nálunknál fiatalabb testvérlapunknak tekintjük újságotokat, mi ugyanis a múlt év végén szamizdat lapot indítottunk Erdélyben, Kiáltó Szó címmel, ugyanilyen hozzáállással.

Örömünkbe azonban üröm is vegyül. S hadd szóljunk most erről, végül is a testvérek elpanaszolhatják egymásnak gondjukat-bajukat.

Mindaddig amíg csak velünk foglalkozik dicséretes lelkiismeretességgel újságotok, de mi kiteritve, szótlanul hallgatunk, a fülünknek tetsző dallamotok – kísértetiesen visszatérő kép – saját temetésünkön felhangzó rekviemnek tűnik. Miért nincs úgy istenigazából magyar–magyar, erdélyi–erdélyi dialógus, miért szűnik meg a tartalmas kétirányú kommunikáció azok között, akik valamikor együtt szenvedtek a fenyvesek tövében, de egyikük maradt, másikuk ment, beleolvadt az anyanemzetbe, s az agyérelmeszesedés nélküli amnézia kezd egyre inkább elhatalmasodni tudatában? Jó, jó, tudjuk, hogy az Erdélyi Tudósítások hasábjai tárva-nyitva állnak előttünk, közlitek véleményünket, de bár rólunk-nekünk szóló lap ez, mégsem a mi lapunk. Így a párbeszéd sem lehet az igazi. Ilyen meggondolások is vezéreltek akkor, amikor Erdélyből kiáltó szónkat nagybetűvel ráírtuk szemlénk címlapjára.

Szomorú tapasztalatokat szereztünk földalatti újságunk szerkesztése közben. S most nem az itteni, erdélyi gondjainkat sorjázzuk, a meg nem értést, kételkedést, gyávaságot azok részéről, akiktől támogatást várunk. Ez a mi dolgunk, s reméljük, hamarosan meggyőzzük a kétkedőket. Ezúttal – ahogy mi mondjuk – az odaátiakról szólunk.

Szerény eszközeinkkel nem tudjuk biztosítani, hogy a szemle eljusson a szélesebb olvasótáborhoz. Szükségünk van hangunk felerősítésére. S ezt egyesek tiszteletreméltó szolgálatkészséggel vállalták is Magyarországon, ezidáig utánnyomásban kihozták két lapszámunkat. Kettőt az elkészült nyolcból. (Ráadásul az első számot megbocsáthatatlanul hanyag gondozásban, korrektúra nélkül, értelemzavaró sajtóhibák tömegével, „belső használatra", mintha gyógyszer volna.)

Keserűségünkben, tehetetlenségünkben mi itt a Maros, a Kükülló vagy a Szamos mentén tipizáltuk Magyarországra áttelepült nemzettársainkat, és a következő kategóriákat fedeztük fel, amely típusokkal – szerencsére vagy sajnos – lapunk megjelentetése során is találkoztunk:

a.) *A tevékeny.* Vannak Erdélyből repatriált egykori sorstársaink, akik fáradságot nem ismerve, szívvel-lélekkel munkálkodnak értünk. Nekik köszönhetjük annak a két lapszámnak – legyen bár megkésett – megjelentetését.

b.) *A „nagyvállalkozó".* Nem kevésbé aktív, ott sűrűg-forog az erdélyieket szolgáló akciók sűrűjében; igen sokat tesz értünk, de arra vigyáz, hogy minden nagy vállalkozása egyben saját presztizsét is növelje.

c) *Az „afáztás".* Ő ideát, Erdélyben igen beszédes volt, de mihelyt maga mögött látta a borsi helységjelző táblát, elvesztette hangját. Már nincs ideje „szolgálatra", minden gondja szakmailag beépülni. S ez a beépülés – nagy kár – leépülést is jelent, leépül az „erdélyi tudat", s ezzel az áttelepült felszívódik azok közé, akik Magyarországon közömbösen – ha csak nem ellenérzéssel – szemlélik a „sok hühót" Erdély körül.

d) *A „beszédes".* Ő itthon hallgatott, de Bors után, mikor már anyanyelvén látta kiírva: Ártánd, megjött a hangja. Ez a típus inkább képviselni szeret minket, s nem dolgozni értünk. Itt be-, ott kicsapta az ajtót, és harsány „itt vagyok"-kal adta tudtára mindenkinek; megérkeztem, számíthattok rám – ám hangereje nem áll arányban tetteivel.

e) *A „gyanús".* A legkétesebb eset. Lehetünk igazságtalanok vele szemben, ha alaptalanul gyanúsítjuk, de könnyen lebuktathat minket ideát, ha nem vesszük/veszitek észre, milyen megbízatással települt át.

A jellemzésekből kiderül, kivel-kivel milyen párbeszéd folytatható: a nagyvállalkozókkal a névtelen, köznapi cselekvés szükségességéről beszélgethetnénk, a „c-vírussal" fertőzöttekkel aligha érthetünk szót, nekik csak az önreviziót ajánljuk, a verbalizmusban szenvedőket sem mi gyógyíthatjuk ki „betegségükből", a gyanúsak „lekádérozása" pedig ugyancsak nem a mi feladatunk.

A termékeny párbeszédet a „tevékenyekkel" szeretnék folytatni, olyanokkal, mint akik megindították az Erdélyi Tudósításokat. Szent meggyőződésünk, hogy a két lap közül egyik sem teszi szükségtelenné a másikat. A dialógusra pedig bőven van lehetőség. Itt van mindjárt a Kiáltó Szó 1989/1 számában megjelent vitaindító, a Menni vagy nem lenni című, amely körül itt Erdélyben élénk eszmecsere alakul ki. Ez lényegében új helyzetben folytatása a Makkai-féle Nem lehet – vitának. Örömmel vennék, ha ebbe bekapcsolódna az Erdélyi Tudósítások is, mint ahogyan mi is reflektálni fogunk a lapotokban megjelent írásokra.

Végezetül kéréssel fordulunk hozzátok, s rajtatok keresztül a magyarországi közvéleményhez, felelős személyekhez, szervezetekhez, tömörülésekhez. Segítségre van szükségünk ahhoz, hogy a Kiáltó Szó magyarországi utánnyomása időben és megfelelő formában elkészüljön, mert csak így tudjuk „erdélyi szemlénket" az országban és külföldön terjeszteni.

Tarthatatlan helyzet, hogy néhány ember közömbössége, nemtörődömsége miatt nem kis kockázattal végzett munkánk eredménye csak nagy késéssel jut el – ha eljut – az ottani olvasókhoz. Véleményünk szerint a Kiáltó Szó magyarországi terjesztése nem okozhat konfliktust a két ország között, nem beavatkozás más ország belügyeibe, mert hiszen Romániában készült és terjesztett szövegek egyszerű lemásolásáról van szó. Néhány tettrekész, kevés műszaki, valamivel több szerkesztői ismerettel rendelkező személyre, no meg anyagi fedezetre lenne szükségünk. Így látjuk biztosítva a magyarországi megjelenést. Ennek hiányában továbbra is arra leszünk kárhoztatva, hogy kezdetleges eszközökkel sokszorosított, kézírással másolt példányokat terjesszünk itt Romániában, igen szűk körben.

A megértő támogatást várva maradunk az Erdélyi Tudósítás barátja

A Kiáltó Szó Szerkesztősége

Az 1988/1 szám tartalma:

Beköszöntő
Bolyai B.: A Ceausescu-korszak után
Zágoni Kelemen: Felháborító dolgokról – higgadtan
Tóth Pál József: A romániai Református Egyház a nyolcvanas években
Éber Andor: Egy típus – látlelet a renegátról
Jóo Kristóf: A közösségi cselekvés inflációja Erdélyben
Tegzes András: Veszélyben a romániai magyar értelmiség

Az 1989/1 szám tartalma:

Pálfi Géza: Félelem a példától?
Bólyai B.: A „Hatok" levele
Gomböntő: Menni, vagy nem lenni
Spectato: Lenni! Itt lenni!
Péterfi Dénes: Készülsz-e a holnapra?
Találkozás Doina Cornea-val
Doina Cornea: Levél a Szentatyához
Nyílt levél Doina Corneának
Scrisoare deschisa D-nei Cornea
Egy feledésbe merült Horváth István versről

Annak érdekében, hogy az Erdélyi Tudósítás minél szélesebb olvasóközönséghez eljusson, arra kérjük olvasóinkat, hogy ismerőseik, barátaik figyelmét hívják fel a lapra. Az erdélyi magyarság csak akkor lesz igazán a magyar nemzet része, ha nemcsak múltját, értékeit ismerjük, hanem mindennapi gondjait is.

Januártól az Erdélyi Tudósítás a postahivatalokban, hírlapkézbesítőknél, valamint a HELIR 1900 címre feladott postautalványon előfizethető. Előfizetési díj: negyed évre – 78 forint, fél évre – 156 forint.

Az Erdélyi Tudósítás 6. száma
az MTA–SOROS ALAPÍTVÁNY
támogatásával jelent meg.

Bankszámlaszámunk: ÁEB 204-11787

EUROPA

KATALÁNOK, BASZKOK

A katalán és a baszk nyelv, kultúra fennmaradása mint kérdés, először a XIX. század közepén jelentkezett. Ekkor az értelmiség határozott politikai tevékenységbe kezdett, amihez csatlakozott az ipari burzsoázia is. A katalán mozgalom már korán eredményeket ért el, és kinyilvánította igényét az önigazgatásra, a politikai autonómiára. A félreértések elkerülése végett hangsúlyozom, hogy ezek az autonómia-törekvések az államon belül történtek, fel sem merült a Spanyolországtól való elszakadás.

E nemzeti törekvéseknek természetesen árnyalt gazdasági vetületeik is voltak, ugyanis amellett, hogy Katalónia és Baszkföld Spanyolország azon két vidéke, ahol a többség nyelvétől, a spanyoltól eltérő nyelvet beszélnek, itt a gazdasági fejlettség szintje is magasabb az átlagosnál. Katalónia gazdag ipari vidék, Baszkföld pedig a bankok országa volt.

A Franco diktatúra évei alatt mindenféle nemzeti, kisebbségi megnyilvánulást betiltanak, sőt az anyanyelv mint hivatalos nyelv használatát is törvényen kívül helyezik, vagyis visszaszorítják a család körébe. A romániai helyzet ismeretében hangsúlyoznom kell, hogy a spanyolországi etnikumokkal szembeni brutális fellépés nem járt együtt a többségi nemzetbe való asszimilálás igényével, erőszakos nemzeti beolvasztással. A francoizmus egyszerűen nem viselt el semmiféle különállási kísérletet, így a más nyelvűséget sem. Azonban a tiltás épp ellenkező hatást váltott ki, felerősítette az öntudatosodást, a nemzeti eszmélést.

A francoizmus utáni demokratikus alkotmány teljes jogegyenlőséget biztosított valamennyi nemzetiség számára. A spanyol elit a politikai pluralizmus keretei között a nemzeti, kulturális pluralizmus feltételeit is megteremtette. Ehhez a politikai autonómia tűnt a legmegfelelőbb formának.

A katalánok szerint Katalóniának akár szövetségi státusza is lehetne a köztársaságon belül, sőt államszerkezeti szempontból gyakorlatilag föderális a tartomány, ami azonban nem jelenti azt, hogy a szövetségi állammá való alakulást igényelnék. Ez egy olyan autonómia, amit a spanyol államhoz való tartozás szavatol.

A jobb megértés kedvéért hozzátenném, hogy egész Spanyolország tulajdonképpen autonómiák összessége, de ezek nem nemzeti-nemzetiségi, hanem területi alapon szerveződnek, azaz egy etnikum határai csak egyes esetekben esnek egybe az autonóm terület határaival. Így ezek a formációk nem a spanyol népen, hanem a spanyol államon belül jönnek létre.

Katalóniában a katalán, Baszkföldön a baszk nyelv egyenértékű az államnyelvvel, azaz hivatalos nyelv, olyannyira, hogy ha a központi hatóságok ezekben az országrészekben tevékenykednek, kötelesek elsajátítani és használni a katalán, illetve a baszk nyelvet. Így a többnyelvű Spanyolországban az autonóm közösségek nem az állam ellenében, hanem az állam részeként léteznek.

Bár a katalán és baszk mozgalmakat az eddigiekben együtt emlegettem, lényeges különbségek vannak közöttük. A katalán nyelv a mai napig élően fennmaradt, ezzel szemben a baszk erősen visszaszorult. Napjaink katalán mozgalma polgári-liberális, haladó jellegű, míg a baszk sokkal konzervatívabb, és kimondottan vallási alapon szerveződik. Egyes vidékeken még a spanyol monarchia-ellenességig, a karlizmus elleni harcig is eljut. És annak ellenére, hogy a baszk politikai megmozdulások nyelve a spanyol, ezek mégis sokkal nacionalistább élűek, mint a katalán mozgalmak. Ez talán természetes is, és éppen a nyelv, ezáltal pedig a nemzet pusztulásának félelmével magyarázható. Sajnálatos módon a baszk törekvések néha erőszakos formában nyilvánulnak meg, nemritkán terrorisztikus eszközökhöz nyúlnak, mint például a máig létező ETA szeparatista mozgalom.

MONTSERAT BARAS

MAGYARORSZÁG ERDÉLY-POLITIKÁJA: A SZÖVETSÉGI FEGYELEMTŐL AZ AUTONÓMIÁIG

Évvégi interjú Horn Gyula külügyminiszterrel

– Hogyan összegezné Magyarország Románia-politikáját Kádár János és Grósz Károly főtitkársága alatt?

– Véleményem szerint ezt a két korszakot nem lehet egy kalap alá venni. A Kádár-vezetés alatt gyakorlatilag nem lehetett felvetni az erdélyi magyarság ügyét. Ebben személyes tényezők is szerepet játszhattak, bár szerintem Kádár számára elsődleges volt, hogy semmi olyat ne tegyünk, ami a Varsói Szerződés tagállamai között zavart okozhat. Ez egy rosszul értelmezett szövetségi fegyelem volt, amely azt hirdette, hogy a tagállamok között tökéletesen jó a viszony. Aki ezt megkérdőjelezte, vagy változtatni próbált rajta, az „aláásta a szövetség egységét". Kádár Jánosnak számos pozitív változást köszönhetünk, például a nyugati országokkal való kapcsolat helyreállítását, fejlesztését, de a szövetség terén maximális konzervatizmust tanúsított.

– Véleménye szerint Kádár János tisztában volt az erdélyi magyarság helyzetével?

– Meggyőződésem, hogy ismerte, hiszen akárcsak a Külügyminisztériumhoz, úgy hozzá is, a párt vezetéséhez is rengeteg levél, beadvány, panasz, kérelem érkezett.

– Mennyiben változott a helyzet Grósz Károly főtitkársága idején?

– Én nem értek egyet azokkal, akik az 1987 utáni állapotokat „egybemossák" a korábbi időszakkal. Grósz Károly már próbált valamit tenni, például nyitott a külföldi, elsősorban a nyugati magyarság felé. E nyitásnak egyik feltétele volt az új „Erdély-politika". Tehát Grósz Károly elindult ezen az úton, de nem tudott következetesen végigmenni rajta.

– Vajon ennek nem az volt az oka, hogy Grósz Károly és az akkori vezetés az erdélyi kérdést belső, nemzeti legitimációként használta?

– Nem hiszem. Ő inkább arra figyelt, hogyan reagálnak felvetéseire a szövetségesek. Másrészt a különböző tárgyalások során túlságosan sok hitelt adott a partnerek „törvényszerű" szövegének. Szinte meghatódott attól, ha valamelyik szocialista ország vezetője biztosította őt, hogy maximálisan tiszteletben tartják az országukban élő magyar nemzetiség jogait. Én magam is háborogtam, amikor csehszlovákiai látogatása után úgy nyilatkozott: köszöni, hogy Jakes megfelelő figyelmet fordít a szlovákiai magyar kisebbségre. Ezért nem illeti köszönet Jakest, a CSKP vezetését, hiszen nekik kötelességük lett volna törődni az ottani magyarság sorsával.

– A közvélemény szerint a román külpolitika ügyesebb, mint a magyar, nekünk elveink vannak, nekik eredményeik. Ebben szerepet játszik az is, hogy a román politikus nemzet, mindig képes volt összefogni egy nemzeti ügyért, míg mi csak politizálunk, azaz kulcsfontosságú pillanatokban is „nézeteket ütköztetünk".

– Ebben sok igazság van. Én úgy ítélem meg, a korábbi – hangsúlyozom, a korábbi – román külpolitika sokat tett az önállóság, pontosabban az önálló arculat kialakítása, megőrzése érdekében. Ez komoly tekintélyt kölcsönzött neki nyugaton, ami még ma sem tűnt el teljesen. A románok szembehelyezkedtek egyes VSZ-döntésekkel, például nem vettek részt a 68-as csehszlovákiai beavatkozásban, és saját elképzelést fogalmaztak meg a katonai együttműködés terén. Mindez sokban hozzájárult a Varsói Szerződés új politikájának kialakításához is. Azonban az utóbbi időben a román vezetés a kül- és belpolitikában egyaránt teljesen új vonalra tért át. Ma már semmilyen pozitív változást nem ismernek el a kelet-nyugati kapcsolatokban, a békés egymás mellett élés területén. Én abban látom a román külpolitika tragédiáját, sőt nyugodtan mondhatom, tragikomédiáját, hogy ma épp azokat a változásokat tagadják meg, amelyekért annak idején ők maguk is síkra szálltak. Ez egy paradoxon, amit arra vezetek vissza, hogy a román belpolitikai helyzet alakulása mindinkább ellentétbe került a nemzetközi normákkal, a Románia által is vállalt nemzetközi kötelezettségekkel.

– Az, hogy a korábbi, pozitív elemeket is tartalmazó román külpolitika önmagával ellentmondásba került, vajon nem azt jelenti, hogy a hatvanas évek végén stratégiai célból alakították ki ezt az önálló arculatot?

– Én nem tudom megítélni, hogy annak idején ők milyen távlati céllal, szándékkal nyitottak. De ma, amikor a kelet-nyugati kapcsolatok egyre mélyebben, gyökereiben érintik az egyes országokban kialakult rendszereket, belső folyamatokat, akkor anakronizmus, hogy Románia „imperialistákról" beszél, akik „azzal a céllal avatkoznak be a mi dolgainkba, hogy a kapitalizmust restaurálják". Románia épp most kezdte el ezt a sajátos hidegháborút, amikor a kelet-nyugati viszonyok normalizálódni látszanak.

– Ön szerint Románia bezárkózásában játszik-e valamilyen szerepet az, hogy szeretnék megőrizni a nemzetiségek asszimilálása terén elért „eredményeiket"?

– Azt hiszem, hogy ez az egyik alapvető tényező. Amikor júliusban Nyers Rezső, Németh Miklós meg jómagam megbeszélést folytattunk Nicolae Ceausescuval, egyértelműen bebizonyosodott, hogy ő meg van győződve arról, de legalábbis hirdeti, hogy nemzetiségi politikája a legtökéletesebb a világon. Semmiféle észrevételt, nemzetközi véleményt nem hajlandó figyelembe venni. Mindez kettős célt szolgál. Először is, egy ország vezetése akkor folyamodik nacionalista politikához, ha valamilyen ok miatt roppant feszültségek halmozódtak fel. A tekintélyuralmi rendszerek ezt előszeretettel alkalmazzák, mert a nacionalizmus érzelmeket korbácsol, és eltereli az emberek figyelmét a gazdasági, szociális vagy politikai nehézségekről.

Véleményem szerint a román vezetés tudatosan törekszik ennek érvényesítésére, amikor a nagy román nemzet „élethivatására", küldetésére hivatkozik. A másik tényező, hogy a nacionalizmus ideológiai alapot nyújt ahhoz, hogy minden olyan törekvést *rendszerellenesnek* nyilvánítsanak, amely a nemzetiségek számára követel jogokat. Amikor a magyarok, szászok vagy délszlávok megpróbálnak fellépni nemzeti érdekeik védelmében, akkor Ceausescuék ezt úgy fogalmazzák meg, hogy rendszerellenes, hatalomellenes, szocializmusellenes tettet követtek el, amely ellen az egész román népnek, a saját érdekében, kell fellépnie.

– Egyes megfigyelők szerint Romániában annyira szétzúzták a kisebbségek önszerveződési, érdekvédelmi lehetőségeit, hogy a nemzetiségi kérdés a vezetés számára már nem jelent problémát.

– Ezzel nem értek egyet. A brutális elnyomás, megfélemlítés, terror ellenére élnek a nemzeti öntudat jelei. A kiemelkedő személyiségeket börtönbe vethetik, elhallgattathatják, de hangjuk előbb-utóbb eljut külföldre és saját nemzetiségükhöz, sőt a román közvéleményhez is. A nemzetiségek esetében mindig létezett egy természetes asszimilációs folyamat, de ha ezt gyorsítani próbálják, erőltetik, épp ellenkező hatást érnek el. Meggyőződésem, hogy a nemzetiségek számára maximális jogokat, sőt, a többségi nemzethez képest privilegizált helyzetet kell biztosítani.

– Az utóbbi időben hivatalos személyek, például Őszi István külügyminiszterhelyettes és Szűrös Mátyás ideiglenes köztársasági elnök kifejtették, hogy az erdélyi kérdés végleges megoldása kulturális, területi autonómia lehetne. Önnek mi a véleménye erről?

– Magyarországon létezik olyan vélemény is, hogy Erdély önálló, független köztársaság legyen. Én ezt irreálisnak tartom. Jó lenne, de nem valósítható meg a trianoni és a párizsi békeszerződések kötelmei miatt. A határokat nem lehet megváltoztatni, de át lehet lépni rajtuk, például az erdélyi autonóm tartomány létrehozásával. Szerintem előbb-utóbb a román vezetésnek is szembe kell néznie ezzel a kérdéssel.

– Az eddigi magyarországi tiltakozásokra a román propaganda azonnal, igen hevesen reagált. Az autonómia igényének megfogalmazásakor azonban elmaradt az „irredenta, revizionista, nacionalista" jelzőzuhatag. Mi lehet az oka ennek?

– Ceausescu egyik beszédében reagált ezekre a nyilatkozatokra. Egyébként a propagandahadjáratok során többnyire általánosságokat fogalmaznak meg, mint például a magyar vezetés „horthystább a horthystáknál", ám konkrét dolgokat csak igen ritkán emlegetnek. Talán ezért nem tértek ki autonómia-igényünkre sem, annál is inkább, hogy Erdélyben már létezett autonóm tartomány, amelynek visszaállítása nem kérdőjelezi meg a létező határokat.

– Vajon nem az a hallgatás oka, hogy nem szeretnék ráirányítani a nemzetközi figyelmet erre a megoldási lehetőségre?

– Nem tudom felmérni, hogyan működik ma a román propagandagépezet. Mi az autonómia lehetőségét fel fogjuk vetni az ENSZ különböző fórumain, szakosított intézményeiben. Hiszem, hogy csakis a nemzetközi közvélemény nyomása változtathat a mai romániai helyzeten.

– Az utóbbi időben Európában felerősödtek e nemzeti-nemzetiségi mozgalmak. Fennáll-e annak a veszélye, hogy a nemzetközi fórumokon az erdélyi kérdést háttérbe szorítják a szovjetunióbeli vagy bulgáriai kisebbségi problémák?

– Nem hiszem. Közép-Kelet-Európában a nemzetiségi problémák több évszázada gyújtópontot jelentenek, csupán ebben a században két háború kirobbanásához vezettek. Ez a konfliktusforrás ma is létezik. Amikor mi, magyarok a nemzetiségi kérdés megoldásának szükségességéről beszélünk, akkor nemcsak a saját érdekeinket képviseljük, hanem csökkenteni igyekszünk a konfliktus lehetőségét is. A közép-európai béke nem tartható fenn úgy, hogy az itt élő nemzetiségeket elnyomják, és erőszakkal asszimilálni próbálják.

– Talán e konfliktushelyzethez kapcsolódnak azok a sajtójelentések is, amelyek szerint Románia új típusú, nukleáris fegyverkezést fontolgat. Mennyire vehető ez ön szerint komolyan?

– Lehet, hogy komolyan kell venni, de lehet, hogy csak blöff – figyelmen kívül hagyni viszont bűn volna.

– A kelet-európai változások tükrében mennyire látja stabilnak a román vezetés helyzetét?

– Elképzelhető, hogy egy ország ideig-óráig elszigetelődjék a nemzetközi folyamatoktól, és a kölcsönös függőségeket elutasítva önállóan próbáljon boldogulni., Például mindaz, amit a legutóbbi pártkongresszuson kihirdettek, anakronizmus a térségben zajló objektív fejlődési folyamatokhoz képest. De rövid távon ez az anakronizmus is fenntartható; ez lehet néhány hónap, egy-két év, de fogadni mernék, hogy tíz évnél mindenképp rövidebb.

– A magyar külügyminisztériumnak van-e stratégiája arra az esetre, ha a román vezetés egyik napról a másikra megbukik?

– Van. Egy: meghirdettük az erdélyi autonóm tartomány létrehozásának szükségességét. Kettő: megfogalmaztuk, hogy csak abban az esetben építjük a kapcsolatokat, ha előbb az alapvető problémákat tisztáztuk. Ha e téren nem sikerül előrelépni, más területen sem akarunk tárgyalni. Ez egy lényeges változás a korábbi politikához képest. Három: újfajta román politika szükséges ahhoz is, hogy a romániai magyarok és románok otthon próbáljanak boldogulni. Ez mindkét ország érdeke.

– Van-e elképzelése arról, hogy napjaink Romániájában melyek azok az erők, amelyek szerepet fognak játszani a változásban, és partnereink lehetnek a két ország közötti konfliktus megoldásában?

– Egyelőre nem látok senkit, aki az erdélyi magyarság kérdésében partnerünk lehetne.

– Az autonómiát mint lehetséges megoldást említette. Hogyan viszonyul az erdélyi románság ehhez?

– Az erdélyi románság egy része egyetért vele, az általános hozzáállást azonban rendkívül nehéz felmérni, mivel a többség véleménye nem juthat kifejezésre.

– Akkor honnan tudjuk, hogy egyetértenek elképzelésünkkel?

– Különböző jelzések, reagálások alapján. Másrészt, mi úgy fogalmazzuk meg ezt a javaslatot, hogy az találkozhasson az ő egyetértésükkel is.

– Végül feltennék egy „képtelen" kérdést: véleménye szerint mit tenne a román külpolitika a mi helyünkben, azaz ha Magyarországon kétmillió román élne, akiket mi erőszakosan asszimilálni próbálnánk?

– Szerintem őrült az a kormány, amely asszimilációs nemzetiségi politikát folytat, mert ezzel épp ellenkező hatást vált ki. Ugyanakkor maga ellen játszik, mert nem volt még a világon olyan kisebbség, amely ne támogatta volna a kormányzatot, ha az számára önállóságot biztosít. Ezért én a kérdést fikciónak tartom; akkora különbség van a két ország nemzetiségi politikája között.

– De vajon a román külpolitika megelégedne-e azzal, hogy a nemzetüket ért sérelmeket nemzetközi fórumokon hangoztassa?

– Én nem tudom beleélni magam a román gondolkodásmódba. Mint mondtam, én ezt anakronizmusnak tartom, sőt, a román nemzet érdekeivel is ellentétes politikának. Nem hiszem, hogy a magyarok, németek, délszlávok elnyomása a románság érdekeit szolgálná. Az eddigi tapasztalatok szerint a nacionalizmus tartós sikereket sehol nem ért el.

BŐJTE CSABA

„A találkozót a román vezetés kérte..." (1988. június)

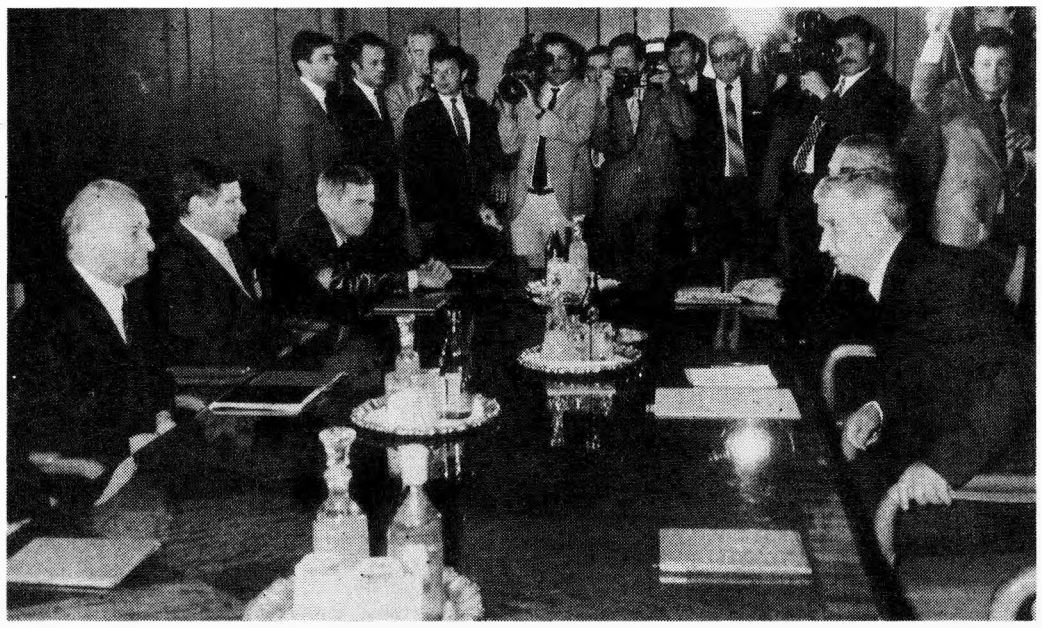

TŐKÉS LÁSZLÓ:

D. Papp László despotizmusa

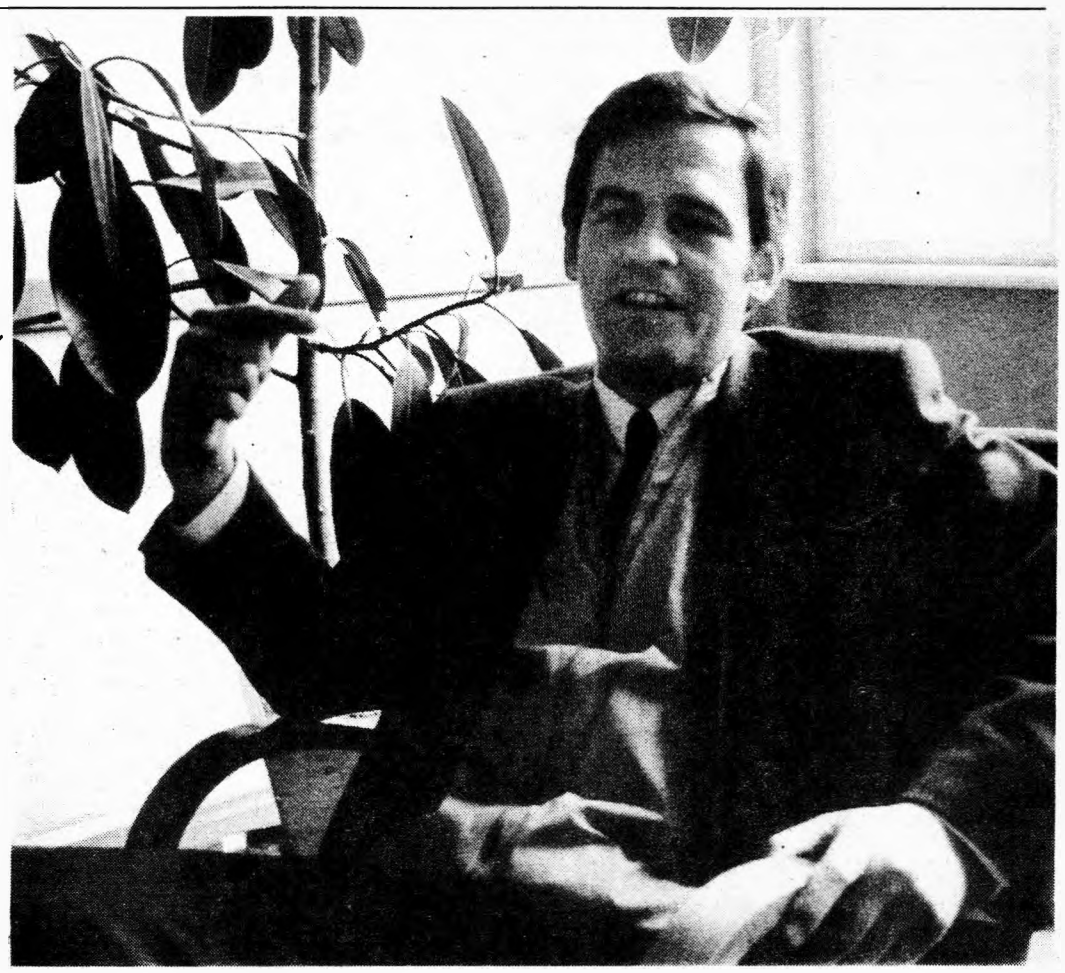

2. AZ ÖNKÉNY ESZKÖZEI

D. Papp László alapjában véve egy egyházi munkaterületre beosztott *állami főtisztviselő*, aki a totalitárius állam hatalmi modelljét honosította meg egyházában. A szellemében és rendszerében alapvetően demokratikus zsinat-presbiteri református egyház jogrendjét saját *despotizmusával* cserélte fel, s a klerikális egyháztól sem idegen személyi, illetve főpapi kultusz módszereit vezette be a királyhágómelléki (nagyváradi) egyházkerületben, „L'église c'est moi!" (Az egyház én vagyok!) – parafrazálhatjuk reá nézve a napkirály mondását, megváltozott történelmi és személyi hangsúlyokkal. (...)

A gyülekezetek, illetve presbitériumok ereje és a lelkipásztorok önállósága megtörésének elsődleges eszköze a *püspöki kinevezési jogkör törvénytelen kiszélesítése* a gyülekezeti önkormányzat rovására.

Minden egyházközségnek önálló joga saját lelkipásztorát megválasztania. A püspök csupán helyettes lelkészeket nevezhet ki, átmeneti időre, a megüresedett állások kötelező betöltéséig.

Ezzel szemben a nagyváradi egyházkerületben épp a fordítottja történik. A püspök fokozatosan kialakított hatalmi előjogával és a gyülekezetek hagyományos tekintélytiszteletével visszaélve, rendre *leszoktatta az egyházközségeket választói joguk gyakorlásáról*, és saját kénye-kedve szerint helyettes lelkészeket nevez ki élükre, meghatározhatatlan (tehát nem átmeneti!) időre. A törvény előírta *pályázati* úton évek óta egyetlen állást sem enged betölteni. A *meghívás* útján történő választást is nagy ritkán, csak abban az esetben engedélyezi, hogyha a gyülekezet akarata történetesen egybeesik az övével. Gyakran, a törvényes előírások látszólagos betartása mellett, lemondatja választójogukról az egyházközségeket s kegyenceit nevezi ki.

A választójog megnyirbálása vagy teljes megvonása, illetve az arról való 'önkéntes' lemondatás a törvénytelen eszközök széles skálájának a bevetésével történik. A törvényismeretben járatlan nép félrevezetésétől a lelkészi szolgálat önhatalmú megvonásáig, a különféle hátrányos adminisztratív eszközök alkalmazásától (pl. az állás betöltésének felfüggesztése) a szekuritátával való fenyegetőzésig minden előfordul. Adott esetben a számbajöhető értékes lelkészeket sújtják – például megfélemlítéssel vagy fegyelmi alá helyezve őket –, hogy közvetett módon, így előzzék meg az egyes gyülekezetek választói szándékának érvényesülését.

A gyülekezeti jogok lábbal tiprásának leghírhedtebb esetei a zilahi és a gencsi példa. A püspök emberét erélyesen, nagy küzdelmek árán visszautasító *zilahi* gyülekezet a hetvenes évek elején Adorján Kálmánt választotta lelkipásztorául, a püspök pártfogoltja helyett. Papp László erre elhelyezte Zilahról az esperesi székhelyet, majd több évi áldatlan harc és pereskedés után, hatósági segédlettel úzte el a gyülekezet választott lelkészét.

Szintén 'Statutum által garantált' jogainak érvényesítési szándéka miatt büntette Papp püspök a nagykárolyi egyházmegyéhez tartozó *gencsi* egyházközséget. A gencsiek 'bűne' az volt, hogy nem fogadták a püspök által ajánlott lelkészt, hanem ragaszkodtak saját választottukhoz. Az eset odáig fajult, hogy a büntetésképpen lelkipásztor nélkül hagyott gyülekezet templomában hosszú ideig teljességgel szünetelt az istentiszteleti szolgálat. Valóságos 'anatémával' sújtották a falut.

A kisebb-nagyobb, hasonló püspöki-gyülekezeti ellentéteknek se szeri, se száma. Érdemes volna kideríteni az egyházkormányzat – nevezetesen a püspök – szerepét például a pusztaújlaki, érmihályfalvai, szalontai, tamáshidai (bihari egyházmegye), az újszentesi, borosjenői, temesvári (temesvári egyházmegye), a szatmári (szatmári egyházmegye) és hosszúmezői (nagybányai egyházmegye) egyházközségekben kialakult áldatlan állapotok kialakulásában és fenntartásában. (...).

A püspök egyszemélyes ultraklerikális hatalma, illetve kinevezési gyakorlata következtében a gyülekezeteknek mintegy 70%-ában helyettes lelkészek szolgálnak, vagyis e gyülekezetek tulajdonképpen meg vannak fosztva elemi választói joguktól, másfelől lelkipásztoraik bármikor áthelyezhetők, s így teljességgel ki vannak szolgáltatva a püspöki önkénynek. Gyülekezetek és lelkipásztorok egyaránt teljes *függőségi és alárendeltségi* viszonyba kerültek a központi hatalommal.

Ennek megerősítésére, illetve fenntartására vezette be a a püspök a *rendeleti kormányzást, a belügyi módszereket és a hatalmi eszközként alkalmazott fegyelmezést.*

Egyházunkban a törvényes kormányzásnak – természetszerűen – megvannak az írott szabályai (Statutum) és evangéliumi normái, valamint az illetékes, pontosan körülírt hatáskörrel rendelkező testületei és tisztségviselői. Mindez azonban ma már csak papíron létezik. A püspök a szó szoros értelmében *törvényen kívül (ex lex)* helyezte az egyházat, és saját despotikus hatalmát tette törvénnyé.

A *Statutum*-nak szinte egyetlen betűjét sem tartják tiszteletben a királyhágómelléki püspökségben, ha az nem a püspök akaratát szolgálja az adott esetben. A *Fegyelmi Szabályzat* előírásait fegyverül használják a törvényes ellenállás letörésére, ellenben mentesítik hatályuk alól az igazi vétkeseket. (...)

I. A *rendeleti kormányzás* legfőbb sajátossága *az írásbeliség nagymértékű mellőzése, a szóbeli titkos utasítások és a telefon-intézkedések bevezetése.* A nagyváradi egyházkerületet így egy kiterjedt telefonhálózatnak is elképzelhetjük, melynek központja a püspökség, 'agya' pedig a püspöki iroda.

Nehéz dolga lesz majd a valamikori levéltári kutatónak, ha egyházunk életéről írott dokumentumok alapján kívánna hitelesen tájékozódni. A lényegről, a háttérről, a valós indítékokról és a lezajlott történésekről alig alkothatna képet, mindennek legfeljebb utalásszerű nyomát találná.

Ezzel szemben egész nap működésben a telefon, folynak a berendelések, s megsemmisítésre ítélt jegyzetek alapján záporoznak az utasítások. Írásban csak a legritkább, elkerülhetetlen esetekben vállalja a felelősséget intézkedéseiért a püspök és szűk köre. Inkább a szóbeliség és a technika (pl. telefon) mágiáját művelik.

II. Az egyházkormányzás a *belügyi szervek munkamódszereit* is igénybe veszi. Napirenden vannak a *behívatások* és a megszégyenítő, megfélemlítő, oknyomozó – titkos jellegű – *kihallgatások.*

Szól a telefon, és a lelkipásztornak fővesztés terhe alatt, anélkül, hogy tudná a felrendelés okát, a megjelölt időpontban mennie kell Nagyváradra.

Ilyenkor a püspöki székház a belügyi hatóságok 'kihelyezett' hivatalaként működik. Az 'irodafőnök' Eszenyei Gyula tanácsos úr, e mesterség profi szintű művelője.

A 'művelet' megalázó lélektani fogások (várakoztatás, kiabálás, gúnyolódás stb.) alkalmazásával kezdődik. Az áldozatot bizonytalanságban tartják a kihallgatás tárgya, kimenetele és lehetséges következményei felől.

Kellő idő elteltével megjelenik nagytiszteletű Eszenyi Gyula előadótanácsos, mint 'kihallgatótiszt' kellően talányos vagy cinikus, baljós vagy goromba. Kezében titokzatos aktacsomó, vagy éppen egy szekrényben kezd el kutatni – színpadiasan – a szükséges iratok után. Hirtelen meggondolja magát, s néhány odavetett szó után kisiet. Komor arccal, tettetett szigorral, egy kiszámíthatatlan pillanatban tér vissza. Leül, átültet, hallgat, fixíroz, az iratokba tekint, lapozgat, keresgél, elgondolkozik, kivár, s csak ezután kezdődik a kihallgatás.

Ellentmondást nem tűrő, az elvárt választ szuggeráló, 'mély rezonanciájú' kérdések következnek. Válaszolni nem is szükséges, csak megdöbbenni. Zuhog a megsemmisítő vádaskodás – a magyarázkodás csak érvényt szerez neki. Metsző tekintettel, bizalmas úton szerzett terhelő információkra hivatkozva mondja: „Mindent tudunk, tagadni kár, és nem is lehet..."

Az áldozat szóhoz sem jut, bátortalan közbevetéseit félbeszakítják. Eltelik bűntudattal, megadja magát, s csak egyre gondol: túllenni rajta, kijutni innen! Ha makacsabbnak látszik, felcsattan a „Beszélhetünk mi másképpen is!" vagy a „Megvannak az eszközeink!" S következhet a fegyelmi, az áthelyezés vagy – jobb esetben – a szüntelen kellemetlenkedés jól megválasztott adminisztratív eszközökkel, a hatóságokkal kooperáló zaklatás. Alkalmasint a beszervezés.

Nem egy esetben 'deklarációt' kell írni, amely másokat terhel, vagy lesújtó 'önvallomást'. Mindezt diktálás után, a kívánt tálalásban, esetleg rövid időre magára is hagyják az embert, hogy „szabadon fogalmazzon".

Ennek végeztével rendreigazító vagy beszervező utasítások következnek. Az 'eredménytől' függően zsarolás, fenyegetés, még egy utolsó figyelmeztetés, vagy éppen a baráti jobbot nyújtó enyhület, vállveregető bizalmaskodás.

Újabb, megfelelő idejű várakoztatás, néhány jótanács és célzás, jól koreografált ki- és bemenetel, ajtócsapkodás után végre következhet a 'másik szoba' is: a püspöki kihallgatás.

A püspök minden esetben a történtek és az 'előmunkálatok' eredményének ismeretében fogad, mintegy véglegesen szentesítve azokat. A meggyőzés záróaktusaként nemegyszer előtte kell aláírni az Eszenyi által előkészített, gondosan megszövegezett 'megjavulásra tett fogadalmat', vagyis a kicsikart 'hűségnyilatkozatot'. A szereposztás szerint így a püspöknek jut a végső megalázás lehetősége, illetve a 'kegyelemosztás' feladata.

A procedura a végéhez közeledik, az áldozat már-már hálás felszabadultságot érez és – megmagyarázhatatlanul – köszönő szavakat rebeg. Aki ezen is túlesett, a jelképes gesztussal megnyitott ajtón a szabadba távozhat.

A belügyi szerveknek szinte szükségtelen 'kompromittálniuk' magukat – módszereikkel elvégez helyettük mindent a püspökség.

III. Az *egyházi fegyelmezés* ugyancsak elszomorító hatalmi eszközzé válik Papp László püspök kezében. Ezzel a célzattal hozták létre az új fegyelmi szabályzatot 1980-ban, egy törvénytelen zsinati határozattal, s egy nem kevésbé szabálytalan kultusz-államtitkársági jóváhagyással. De még ezt az összetákolt és bizonyos fokú méltányosságot biztosító szabályrendeletet sem tartják be.(...)

A fegyelmezés elsődlegesen egyházhatalmi, eszközi jellege a 'nemkívánatos' lelkészek *fegyelmi alatt tartásában* nyilvánul meg a legkirívóbb módon.

A püspök azon lelkipásztorokat, akiket meg akar fosztani a lehetőségtől, hogy jelentősebb állásba vagy vezető tisztségbe kerüljenek, egyszerűen – koholt vádalk alapján – fegyelmi alá helyezi. Ilyen esetekben a fegyelmi eljárást soha nem is folytatják le – hiszen nem is az a cél, hogy valaki megítéltessen –, hanem hosszú évekig hatályban tartják csupán. Ez diszkriminálja a kiszemelteket a teljes jogú lelkészek közösségéből.

Papp püspök nem is csinál titkot belőle, hogy ezek a lelkipásztorok, amíg ő püspök „jobbra ne is számítsanak!" Egyetlen járható út marad tehát a 'létezni' akaró lelkészek számára: a teljes behódolás és megalkuvás.

Az érem másik oldala az, hogy a valóban fegyelmezésre 'érdemesült' de jól helyezkedő lelkészek évekig garázdálkodhatnak jobbnál jobb gyülekezetekben, mindent tönkretéve. A püspöki hatalom szemet huny és felhasználja 'szolgálataikat'. Ráadásul ezen 'érdemek' elismeréseként, amíg csak lehetséges, tovább segíti őket új tisztségekbe – szövetségeseit találva bennük, akiket könnyen manipulálhat, akik segítségével letörheti a lehetséges ellenzéket.Így alakítja ki az 'oszd meg és uralkodj' belső egyensúlyát egyházunkban.

1989. december 9-én, szombaton tartották Kolozsváron az egyházkerületi közgyűlést. Tőkés László ügyét úgy kezelték, mint a másik, a nagyváradi egyházkerületre tartozó ügyet, s így nem beszéltek róla.

Nagy Gyula püspök beszámolt arról, hogy eddig évente csak 135 bibliát, 150 énekeskönyvet és 500 kátét adhattak a több mint 700 000 reformátusnak, ezzel szemben a következő évben, ha lehet, szeretnének 80 000 bibliát és 120 000 énekeskönyvet szétosztani.

Székely Károly főgondnok javasolta, hogy az egyházi tisztségek kinevezési időtartamát 4-5 évre csökkentsék – ez egyaránt vonatkozna az esperesre, a püspökre. Ehhez azonban módosítani kellene a Statutumot, vagyis össze kellene hívni a zsinatot. Erre a hatvanas évek óta nem került sor, többek között azért, mert Papp László püspök, különböző módszerekkel évek óta akadályozza.

E két javaslatra reagálva egy lelkész azt mondta, hogy egyetért az egyházi könyvkiadás bővítésével, csak azt nem érti, hogy amikor tíz évvel ezelőtt Tőkés László dési lelkészként ugyanezt sürgette, miért kezdték zaklatni, és miért menesztették Désről. Ami pedig a főgondnok javaslatát illeti, ugyanezt Tőkés István, akkori püspökhelyettes is felvetette már, mire „elkerült" a teológiáról.

Juhász professzor javasolta, hogy forduljanak kéréssel a magyarországi református egyházhoz: ne fogadja az erdélyi lelkészeket és teológusokat (vagyis ne biztosítson részükre státuszt).

December 11-én, hétfőn tartották a nagyváradi egyházkerület gyülését, ami reggel 8-tól délig tartott, s szinte végig a püspök, Papp László beszélt. Kifejtette, hogy sokat tanulmányozta, miként helyezik át a katolikusok papjaikat, s mivel jó példának tartja, követni fogja módszerűket. Bejelentette, hogy Balogh Barnabást, a nagybányai segédlelkészt Biharvajdára helyezi át. Balogh felállt és tiltakozni próbált, amit a püspök egy rövid „Mars ki!" felkiáltással elintézett. Balogh kiment.

Papp László tovább beszélt, ám egy idő után észrevette, hogy valaki mocorog, beszél a teremben. Felkiáltott: „Ki beszél itt közbe?" Mire Kovács Imre paptamási lelkész felpattant és bemutatkozott, majd megjegyezte, hogy a püspök intézkedése jogtalan. „Mars ki!" – hangzott fel újra. De Kovács Imre folytatta, azzal, hogy továbbra is tiltakozik az ilyen jogtalan intézkedések ellen, és megkérdezte a püspököt, hogyan tud nyugodtan aludni, amikor így bánik a lelkészeivel? Papp László szinte részletesen elmondta, milyen jó alvó. Kovács Imre tovább mondta volna véleményét a jogtalanságról de a püspök felüvöltött: „Mars ki!" Mire Kovács bejelentette, hogy ő ugyan kimegy de akkor a püspök mondjon le!

Mivel Kovács Imre nemigen mutatott hajlandóságot arra, hogy kimenjen, Borsós Zsigmond, esperes megindult felé... mire Kovács elindult de mielőtt kilépett volna meghallotta, hogy a püspök ezt mondja: „Na ilyenek a bethanisták!" (egy németországi kegyesebb irányzat a református egyházon belül) Erre ösztönszerűen megállt és megkérdezte, hogy kik azok a bethanisták? De válasz helyett, csak a „szokásos" kiutasító kiálltást kapta, végül kiment. A gyűlésen egyetlen szó sem esett Tőkés Lászlóról...

NEMZETKÖZI ESEMÉNYEK

Összeállította: Póti László és Hamperlics András

November elején Ioan Totu külügyminiszter helyére Ion Stoian volt kb-titkárt nevezték ki, s új vezető került a tervbizottság élére is. A volt külügyminiszter az újonnan létrehozott tervezési és műszaki- anyagi ellátási állami bizottságot vezeti. A kb egyik új titkára Szász József lett.

Az RKP KB politikai végrehajtó bizottsága október végi ülésén Ceausescu ellenforradalmi akciónak nyilvánította a lakossági ellátás hátrányára elkövetett üzérkedést.

Bukarestben az államtanács épületében november 20-24. között tartották a Román Kommunista Párt XIV. kongresszusát. A folyamatosság jegyében lezajlott pártrendezvény a külpolitikában hozott egy új elemet. Ceausescu beszédében szorgalmazta a hitleri Németországgal kötött egyezmények és azok következményeinek eltörlését. A pontos kifejtést homályban hagyó megfogalmazás a megfigyelők szerint magában rejtheti Besszarábia Szovjetunióhoz kerülése jogosságának kérdését is.

Ceausescu kongresszusi beszéde külpolitikai részében elutasította a „közös európai ház" gondolatát. Szerinte ezt a tőkés országok képviselői vetették fel és fogadták el, mint új lehetőséget a szocialista országok szuverenitásának és függetlenségének megsértésére. „Románia nincs és soha nem lesz egy olyan Európa mellett, amelyben lábbal tiporják a népek és nemzetek függetlenségét" – jelentette ki a főtitkár.

Októberig csaknem követendő példaként emlegette az NDK sajtó a romániai rendszert, ám a belpolitikai változások gyorsan megváltoztatták a korábbi hangnemet. Két újság is – a Berliner Zeitung és a Német Nemzeti Demokrata Párt napilapja – bírálóan hívja fel a figyelmet Ceausescu kongresszusi retorikája és a valós élet közti ellentmondásokra. Az előbbi irónikusan teszi fel a kérdést a Conducatornak (németül Führer): vajon a szocializmustól való letérésnek minősül-e az is, ha valaki a gyermekek tejjel való ellátásának vagy a lakások fűtésének biztosítását követeli?

Október végén a lengyel külügyminisztérium bejelentette, hogy küldöttséget meneszt Romániába, mert sok panasz érkezett az ottani határőrszervek viselkedésére a lengyel turistákkal szemben.

Meg nem erősített hírek szerint Jaruzelski elnök levelet kapott a bukovinai lengyel kisebbség képviselőitől, amelyben segítséget kértek kultúrájuk és nyelvük megőrzéséhez. Az eset után állítólag a bukaresti lengyel nagykövet látogatást tett az említett vidék néhány falvában.

Gyámságot vállalt Segesvár mellett a történelmi francia város Blois. Ezt a városban november elején megtartott európai kulturális fórum befejeztével jelentette be Jack Lang kulturális miniszter, aki egyben Blois polgármestere is.

November közepén Virgil Gheorgiu, a pártizsi román görög-keleti egyház pátriárkája az Antenne-2 francia televíziónak adott nyilatkozatában kijelentette: „Túljutottunk a tűréshatáron. Nincs más mód a tiltakozásra: ha nem is akarunk lázadást, mégis fel kell lázadnunk."

A szófiai nemzetközi környezetvédelmi konferencia november elején záródokumentum nélkül ért véget. Még az utóbb politikai sűllyesztőbe került Zsivkov sem tudott hatni Ceausescura, hogy a román küldöttség ne vétózza meg – immár sokadszor – a záróokmány elfogadását. Románia elutasítja, hogy egyének és független, nem hivatalos szervezetek is bekapcsolódhassanak a környezetvédelmi vitákba.

November második felében az ENSZ gazdasági és szociális tanácsának emberi jogi kérdésekkel foglalkozó vitájában Esztergályos Ferenc magyar nagykövet a nemzetközi közösség védelmét kérte Tőkés László temesvári református lelkész ügyében.

***

1989 novembere volt a fordulat hónapja Románia elszigetelődésének már jó ideje tartó folyamatában. A fordulatot az jelentette, hogy immár nemcsak a „szabad világ" demokráciái, hanem a „szabadulófélben lévő világ", vagyis a kelet-európai országok is elléptek Románia mellől a változások útján. 1989 októbere–novembere attól kaphatja meg a Nagy jelzőt a legújabbkori történelemben, hogy rövid idő alatt teljesen felborította az egy ideje megkövesedni látszó reformer-ellenreformer erőviszonyokat Kelet-Európában. A most zajló változások Románia számára azt jelentik, hogy eltűntek politikai szövetségesei a Varsói Szerződésen belül. Pedig mit meg nem próbált Ceausescu még e robbanásszerű változások előtt. Augusztusban a VSZ tagországok beavatkozását kezdeményezte a lengyel hatalomváltás miatt, amely aztán a józan ész dominálta erőviszonyokon elbukott. Ceausescu azonban még arra is hajlandó volt, hogy – hírek szerint – részben készpénzzel, részben áruszállítással vállalt át egy a Csehszlovákia által Iraknak nyújtott hitelt, csak hogy cserébe politikai összefonódásukat erősítse. Mindezt akkor, amikor Romániában tombol az áruhiány. E terveket is elsöpörte azonban a prágai ősz.

Szintén a legutóbbi időszak új fejleménye, hogy a román külpolitika a szovjet külpolitikától már nemcsak a taktikai különutasság jegyében, de koncepcionálisan is kezd eltérni. Ezt mutatják a „közös európai ház" elleni megnyilatkozások és az új szovjet politikai gondolkodás egyik alappillérével, a nemzetközi kapcsolatok dezideologizálásával szembeni kritikák. Ez utóbbi elvről azt tartják, hogy „káros és veszélyes, mert megzavarja és lefegyverzi a forradalmi és imperialistaellenes erőket". Besszarábia ügyének esetleges napirendre tűzése – bár pont e kérdésben a történelmi igazság feltárása és kimondása még nyilvánvalóan várat magára – szintén a konfliktusok számát és mélységét növeli az államiságát amúgy is veszélyben érző Szovjetunióval.

Románia a reformellenes tengelyhez ma már csak Európán kívül talál partnereket, nagyjából Kuba és Kína táján. A VSZ-szintű reformellenes fellépés lehetősége elmúltával a román vezetés ma egy nemzetközi konferencia összehívását sürgeti – a hírek szerint Kínában – a „szocializmus jelenlegi helyzetéről", eddig azonban kevés sikerrel. Ezt egyelőre még a tienanmeni bélyeget magán hordó kínai vezetés sem vállalja.

A KONGRESSZUS

Amikor 1989. november 20-án reggel a Román Kommunista Párt 14. kongresszusa megkezdte munkálatait, Ceaușescunak még volt egy potenciális szövetségese, de időközben, Milos Jakest, a CSKP főtitkárát is elsodorta a népharag. November 24-én döbbenetes volt a kontraszt, a két nappal azelőtt még olyannyira hasonló két város, Prága és Bukarest között. Prágában 100 000 ember követelte az állampárt távozását, és euforikus hangulatban ünnepelte a politikai szabadság eljövetelét – ezidőtájt Bukarestben, szintén százezres tömeg türelmesen és fázva állt a Központi Bizottság épülete előtt, várva a „vezér" megjelenését, több tízezer rendőr és titkosrendőr éber ellenőrzésétől övezve.

A nyugat-európai kommunista pártok közül az osztrák, a finn és az olasz bojkottálta az RKP14. kongresszusát. A NATO tagállamok és az Európai Közösség tagállamainak nagykövetei (a török nagykövetet kivéve), bár meghívottak voltak, az emberi jogok súlyos romániai megsértése miatti tiltakozásuk kifejezéseként bojkottálták a kongresszust. Ugyanezt tették a latin-amerikai nagykövetek is (kivéve Kubát és Chilét).

Az Olasz Kommunista Párt megszakította kapcsolatait a román vezetéssel. Ugyanezt tette tavaly júniusban a Kínai Kommunista Párttal a Tienanmen téri vérengzés után. Antonio Rubbi, az OKP külkapcsolatokért felelős titkára Constantin Tudornak, Románia római nagykövetének adta át a döntést indokló nyilatkozatot, amely többek közt a következőket tartalmazza:

„Az Emberi Jogok Bizottsága, az ENSZ és az Európa Parlament által már többször elítélt emberi jogok romániai durva és folyamatos megsértése, illetve a szólás és sajtószabadság, továbbá a legelemibb politikai, társadalmi és kulturális kezdeményezések brutális korlátozása, indokolatlanná teszik pártunk és a Román Kommunista Párt és annak vezetősége közötti további kapcsolatokat."

november 17, péntek
„Nem megyünk el a Román Kommunista Párt hétfőn kezdődő 14. kongresszusára" – jelentette ki Horn Gyula külügyminiszter külföldi újságírók előtt.

1989. november 18, szombat
Gyakorlatilag lezárták a román határt. A turistacsoportokat visszaküldik, ndokként a szállodai férőhelyhiányt hozzák fel. Bukarestben a főbb csomópontokat katonák ellenőrzik.

november 23, csütörtök
A Szlovén Kommunisták Szövetségének Központi Bizottsága tegnap nyilatkozatban közölte, hogy nem ért egyet azzal, hogy a JKSz KB – elnökségi tag vezette küldöttséggel – képviseltette magát az RKP kongresszusán.

november 24, péntek
Az NDK hivatalos sajtója üdvözli, hogy az NSZEP csupán megfigyelővel képviselteti magát az RKP 14. kongresszusán – ám úgy véli, hogy célszerűbb lett volna, ha az NDK-ban bekövetkezett demokratikus ébredés zászlaját a párt Bukarestben is kitűzte volna – azaz egyáltalán nem küldött volna képviselőt az RKP kongresszusára.

A Francia Kommunista Párt küldöttsége, Pierre Blotin, a PB tagja és Roger Trugnan, a KB munkatársa az alábbi üzenetet vitték a román kommunisták kongresszusára:

„Elvtársak! XIV. kongresszusotok alkalmából testvéri üdvözletünket küldjük a kommunistáknak, a munkásosztálynak és a román népnek.

Természetesen minden népnek magának kell kidolgozni és gyakorlatba ültetnie azokat a megoldásokat, amelyek számára a legalkalmasabbnak tűnnek a felmerült problémák kezelésére. De mi nem rejthetjük el előttetek azt, hogy pártjaink között igen komoly nézeteltérések vannak, ami az emberi jogokat, sőt magát a szocializmus koncepcióját illeti.

Felkérjük az Államot, amelyet ti vezettek, hogy szüntessen be minden politikai indokú szabadságkorlátozó és kényszerítő eszközt, tartsa tiszteletben az egyéni és kollektív szabadságjogokat, valamint az emberi jogokat az élet minden területén.

Meggyőződésünk, hogy a kommunisták és Románia népe meg fogják találni a modern, tehát demokratikus megoldásokat, amelyek lehetővé teszik a kortárs követelményeknek megfelelő szocialista társadalom építését.

A mai kor az a kor, amikor az emberiség előtt megnyílik egy magasabbrendű civilizáció megismerésének lehetősége.

A kapitalizmus képtelen felvállalni ezt a haladó mozgalmat. A maximális profitot hajszolva, amelyet óriási anyag- és emberáldozat, az uralma alatt levő népek teljes kifosztása, és a harmadik világban folytatott rablógazdálkodás révén ér el, a kapitalizmus mélységes válságot él át. Folytatja a fegyverkezési hajszát, gyakran igen brutális elnyomást gyakorol, és megsokszorozza a szabadság és a demokrácia ellen tranyuló merényleteket. Ez az út nem a jövő útja!

E valósággal szembesülve Franciaországban, a fejlett kapitalista országban a kommunista párt egy új politikai távlatot kínál a népi erőknek: egységet, hogy kivédjék a hatalom és a tőkések támadásait, egységet a politikai-, hatalmi- és rendszerváltás érdekében. Mi egy eredeti, demokratikus, önellátó szocialista társadalomért harcolunk: a francia típusú szocializmusért. Számunkra a szocializmusnak és a szabadságnak kéz a kézben kell járnia.

A szocializmus fenti koncepciója késztet arra, hogy teljes odaadással támogasuk az SZKP által vezetett perestrojkát. Meg vagyunk győződve arról, hogy a szocializmus csak úgy képes fejlődni, javulni, modernizálódni, csak úgy tudja bizonyítani felsőbbrendűségét, ha mélyreható reformokat hajt végre, amelyek itó mozgatóereje a minden területre kiterjedő demokratizálódás kell legyen.

Elszántan követni ezt a vonalat – ez az érdeke mindenkinek, aki a világ különböző pontjain a szocializmusért harcol. A szocializmusnak pedig nincs más lehetősége, mint azonosulni az emberi nem felszabadításának ügyével."

***

A fenti üzenet átadóját, Pierre Blotint, az FKP Politikai Bürojának tagját egy újságíró arról faggatta, hogy „az FKP küldöttségének részvétele az RKP kongresszusán Nicolae Ceausescu politikájának támogatását jelenti-e?"

– Nem. Nem így tevődik fel a kérdés. A Francia Kommunista Pártnak alapvető nézeteltérései vannak a Román Kommunista Párttal. Ez a nézeteltérés magát a szocializmus koncepcióját is érinti. Akkor mégis miért döntöttünk úgy, hogy küldöttségünk résztvegyen az RKP XIV. kongresszusán? Nos, ez igen egyszerű: ahelyett, hogy távolmaradtunk volna és Pártzsból magyaráztuk volna ennek okait, inkább azt választottuk, hogy eljövünk, és itt Bukarestben, mondjuk meg nyíltan, őszintén, hogy mi mit gondolunk...

MOLDÁV KÖRKÉP

november 11, szombat Rendkívüli intézkedéseket vezettek be Kisinyovban, Szovjet Moldávia fővárosában a pénteki, több száz sebesültet követelő összetűzések után. Betiltották a tüntetéseket és a nagygyűléseket, húsz óra után a fiatalkorúak nem tartózkodhatnak az utcán, és nyilvános helyeken. Leállították a szeszes italok árusítását, tilos hangszórókat használni, a minimálisra csökkentették a tömegközlekedést. Ivan Kalin moldáviai miniszterelnök vezetésével rendkívüli bizottság alakult a november 7.-e és 10.-e között történtek kivizsgálására.

A TASSZ jelentéséből és a Pravda tudósításából annyi derült ki, hogy pénteken délután körülbelül 200–300 fős tömeg gyülekezett Kisinyov központjában, az ellen tiltakozva, hogy a belügyi hatóságok november 7-én több embert őrizetbe vettek. A tömeg mintegy másfélezerre duzzadva a belügyminisztérium elé vonult, ahol a központi tömegtájékoztatás megfogalmazása szerint a rendfenntartó erők sikertelenül próbálták szétoszlatni. Egyesek barikádokat emeltek az utca két oldalán, kövekkel, botokkal támadták a rendőröket, betörték a minisztérium és a környező üzletek ablakait. Becslések szerint ekkor már öt-hat ezer fős volt a tömeg. Miután két helyen is tűz keletkezett a belügyminisztérium épületében, a rendőrök figyelmeztető lövéseket adtak le, és könnygázt vetettek be.

A támadókat sikerült visszaszorítani a Győzelem térre, ahol már lehiggadva a késő éjszakai órákig tartott a gyülésezés a köztársasági kormány és a pártvezetés lemondását követelve. A rendőrség több mint harminc embert őrizetbe vett, de a feldühödött tüntetőknek engedve kénytelen volt szabadon bocsátani őket. Mint a TASSZ jelentette, az írószövetség több tagja is csatlakozott a vezetés lemondását követelő felhívásokhoz. A belügyminisztérium épülete körüli összecsapások következtében 83 rendőrt és 46 tüntetőt kellett elsősegélyben részesíteni. A szombati és a vasárnap reggeli újságokban halálos áldozatokról nem esett szó.

A Moldáviai KP KB irodája szombati határozatában súlyos destabilizáló tényezőnek minősítette a Moldáv Népfrontot. Ezek szerint a szervezet szélsőségeseinek csoportja november 7-én akadályozta a haditechnika felvonulását, az SzKP-t, a szovjet hadsereget és a népek barátságát, valamint egyes köztársasági vezetőket sértő jelszavakat skandált. A közlemény szerint az ügyészség eljárást indított a felelősök ellen.

november 16, csütörtök A moldáviai KP KB plénuma a 49 éves (Petru) Pjotr Lucsinszkijt választotta meg a köztársaság első titkárának. Az új pártvezető moldáviai(román) nemzetiségű, az utóbbi években az SzKP KB apparátusában dolgozott, majd Tadzsikisztánban volt másodtitkár. Lucsinszkij Szemjon (Simion) Grosut váltotta fel ezen a poszton, aki 1980 óta vezette a köztársasági pártszervezetet.

november 25, szombat Ceausescu fogadta a legfelsőbb szovjet pártvezetés egyik tagját, Vorotnyikovot, aki a román pártkongresszuson vesz részt. Jónak ítélték a szovjet-román kapcsolatokat, és egyetértettek abban, hogy szükség van tapasztalataik kicserélésére. Vitalij Vorotnyikov Tirgovisteben szólalt fel, és a megfigyelők nem kis meglepetésére a nemzetiségi problémák újfajta megközelítéséről és az autonómia kérdéseiről beszélt.

november 21, kedd Burkolt formájú kritikaként is értelmezhető kommentárt közölt a TASSZ Ceausescu kongresszusi beszédének egyik kitételéről. Jurij Kornyilov szemleírót az késztette reagálásra, hogy a román vezető emlékeztetett rá, ötven éve kezdődött a második világháború, s mint hozzátette: a történelem tanulságait nem lehet elfelejteni. Románia úgy véli, hogy világosan és egyértelműen el kell ítélni és érvényteleníteni minden, a hitleri Németországgal megkötött egyezményt, gyakorlati követeléseket vonva le ezen megállapodások és diktátumok összes következményének felszámolására – idézi a TASSZ Ceausescut.

A kommentár a továbbiakban megjegyzi, hogy a kijelentések egy részét némely nyugati tömegtájékoztatási eszköz, mint az AFP és a Szabadság Rádió úgy értelmezte: Ceausescu igényt támaszt Szovjet Moldávia területére vagy annak legalább egy részére.

„Természetesen a nyugati propagandaközpontok szabadon értelmezhetik ezt vagy azt az eseményt, illetve a politikai vezetők kijelentéseit, a nekik tetsző módon. Ugyanakkor helyénvaló emlékeztetni arra, hogy az európai békét – és ez különösen kihangsúlyozódik a helsinki záróokmányban – éppen a háború utáni határok sérthetetlensége biztosítja, és egyetlen felelős és komoly politikus sem vonhatja kétségbe ezeket a határokat, többek között Románia és a Szovjetunió határait sem" – fejeződik be Jurij Kornyilov eszmefuttatása.

Claude Karnoouh

Nemzeti kisebbség és állami centralizmus

Claude Karnoouh francia antropológus több, mint másfél évig élt Romániában, többnyire Máramaros apró településein, vagyis egyszerű parasztok, pásztorok között. Így Romániát nemcsak felülről, értelmiségi madártávlatból ismeri. Tanulmánya, amelyet folytatásokban közlünk, mégis elvontnak tűnik, mivel azokat a törvényszerűségeket fogalmazza meg, amelyek a többségi, államalkotó nemzet és a kisebbségi etnikum viszonyát jellemzik.

Azok számára, akik távolabbi szemszögből figyelik, a történelem mindig tartogat valami előreláthatatlan meglepetést. Miközben bolygónkon ma soha nem látott gazdaságú tőke- és tőzsdejáték-piac bontakozott ki, és a fogyasztási javak, az öltözködési, étkezési, viselkedési szokások erőteljesen uniformizálódnak, a kelet-európai történelem színpadán újra feltűntek a nacionalista vonatkozások. Pedig már-már azt hittük, hogy ezen áramlatok csak az egyelőre zsengé identitásukat kereső harmadikvilág-beli országok ideológiai fegyvertárában találhatók meg.

A jelenlegi közép- és kelet-európai feszültségek forrása az, hogy egyes államokban többé-kevésbé jelentős kisebbség él, vagy egy problémáktól terhes szövetségi rendszerben léteznek. Az emberek, akik egy bizonyos nemzetiséghez tartozónak vallják magukat, úgy hiszik, hogy az általuk hordozott értékvilág – mely a többé-kevésbé valóságos vagy mitikus múltra emlékezteti őket – csillapíthatja a jövőtől való félelmüket.

Azt kell mondanunk, hogy a geopolitikai helyzet, a határvonalak és a belőlük adódó etnikai-társadalmi összetétel olyan ellentétek szülőanyja, amelyeket két – eddig ismeretlen rombolóerejű eszközökkel vívott – háború sem tudott megoldani.

Úgy tűnik, mintha Közép- és Kelet-Európa egy örökletes „rontás" alatt állna, amelyet képtelen feloldani. Azért örökletes e rontás, mert egy hamislátszat köré szerveződik, amely egyidejűleg két síkon létezik: az egyik, hogy az etnikum az állampolgárság alapja, a másik, hogy az etnikum az állam hatalmának határa, azaz az etnikum egyrészt a nemzet-állam szuverenitásának transzcendentális alapja, ugyanakkor pedig nemzetközi határ, amelyet a fenti szuverenitás gyakorlása érdekében teremtettek egy magasabbrendű jog nevében. Mielőtt néhány konkrét eset megvizsgálására térnénk, nézzük meg még egyszer az elmélet szintjén azt a kezdeti ellentmondást, amely a „történelem lényegéből fakadó igazság" képében testszelegve, az egyetemes valóságban elrejtőzve megteremtette ezt a hamis-látszatot.

1. Az Államjog és az államok jogai

A középkor vége óta az állami jog fokozatosan az abszolút szuverenitási jogként elismert határokon belül állapodott meg. Ez a határ már nem visel el időlegesen sem vazallusi viszonyokat. Az állam modern szabadságának alapja: saját határain belül úr. Azonban a XIX. század elején a „többséggel szembenálló nemzeti kisebbség" politikai fogalmának megjelenésével ellentmondás keletkezett az állam által követelt abszolút szuverenitás és ezen kisebbségi csoportok azon igénye között, hogy őket sajátos jogok illessék meg, amelyeknek egyedűk ők legyenek az élvezői.

Az alkotmányos demokráciák legitimitási mintáján alapuló valamennyi jogi helyzet – az alkotmány formájától függetlenül – tartalmazza mindenkinek a törvény előtti egyenlőségét. Egyetlen és mindenki számára azonos egyenlőséget ismer el. Így például, amikor a jobbágy-rendszerben a progresszisták az általános választói jogért harcoltak, valójában nem tettek mást, mint a Törvény egyenértékűségét követelték az egész társadalom számára. Ezáltal az civil társadalommá vált. Mindez természetes azok számára, akik a modern társadalmiságot a természetes jogra, azaz minden egyén emberi lényegére alapozzák. E felfogás szerint a „központ" az egyén, soha nem a közösség – olyannyira, hogy még a vallási hovatartozás is választás, egyéni döntés eredménye – amit a lelkiismereti szabadság törvénybeli rögzítése garantál. Viszont a nemzeti kisebbség fogalmának jogi vonatkozásai de jure és de facto egy vagy több *közösséget* teremtenek újra azon a társadalmi egészen belül, amelyben az egyén–egyén, egyén–állam viszonyt polgári és katonai intézmények szervezik, irányítják és határozzák meg. Ha a politikai és kulturális jogrendszerbe beiktatják a nemzeti kisebbségi közösség fogalmát, egyfajta visszalépés történik, gyakorlatilag visszaemelnek a modern alkotmányosságba „valamit", ami a feudalizmus vagy az abszolút monarchia kiváltságfogalmára emlékeztet.

Ez tehát a belső ellentmondás rövid összefoglalása. Könnyen kiolvasható belőle, hogy ez az ellentmondás implicite megváltoztatja az egyének jogállását: azért van kisebbség, mert létezik többség, és így kétféle állampolgár jön létre – egyesek, akik a nemzeti többséghez tartoznak – ők az „igaziak", az „autentikusak" – és a második osztályba sorolandó állampolgárok, a kisebbségiek. Ebben a különbségben gyökerezik az alkotmányos demokrácia rendszerének korrupciója.

Ha továbbra is pusztán elméleti alapon vizsgáljuk a nemzeti kisebbség fogalmának hatását , könnyen beláthatjuk, hogy az bizonyos korlátokat, határokat szab annak, amit az állam a legnagyobb elszántsággal védelmez: a nemzeti szuverenitásnak. Az államok közötti viszonyokat elvileg olyan egyezmények szabályozzák, amelyek kijelölik a szuverenitás területét, határait – beleértve azt is, hogy ezek megfelelnek az ott élő lakosság elvárásainak ,igényeinek. A nemzeti kisebbség fogalmára támaszkodó külső beavatkozást, vagy minden olyan nemzetközi egyezményt, amely a nemzeti kisebbségre hivatkozva befolyásolni próbálja az állam belső törvényeit, az Állam előjogai elleni merényletnek tekinthető, hiszen az ilyen próbálkozások a nemzeti kisebbséget a külső ellenőrzés vagy segítség tárgyává, azaz egy másik állam aktív vagy passzív tárgyává teszik.Márpedig ez felfedi azon elveknek a bizonytalanságát, amelyeken a nemzeti függetlenség, mint megfoghatatlan, transzcendentális érték nyugszik. Természetesen , a nemzeti kisebbség fogalma nem vonja a priori maga után a közösségre vonatkozó szabályok és jogállapot megfogalmazásába való külső beleszólást. És annak sincs jelentősége, hogy a tapasztalat mindig e tétel ellenkezőjét bizonyította, hiszen a nemzeti kisebbség akkor alkult ki , amikor az Állam már nem egyetlen uralkodó osztály – nemesek, harcosok, kereskedők, tőkések, vállalkozók – képviselője volt , hanem 'valami', ami történelmen kívüli létében felülemelkedik osztályokon, társadalmi–gazdasági csoportokon, vagy éppen az etnikum–nép–nemzet valóságán. A nemzeti kisebbségre való hivatkozás ilyen körülmények között oda vezetett, hogy az illető etnikum saját külső és belső jellegzetességeit egy új ellenségkép értelmezésében látja viszont.

Az archaikus népek hagyományos idegengyűlöletére, xenofóbiájára egy modern fóbia, a nemzet és a nemzeti állam ellenségének fóbiája épül rá. Ez az ellenség már nem azonos azzal a barbárral, aki a város szélén vagy a határokon táboroz, sem azzal a herceggel, aki bővíteni igyekszik vagyonát, vagy a nyakas nemessel, aki megpróbál kibújni a hűberi kötelékből. Sokkal fenyegetőbb képzet ez, mert egyidejűleg külső és belső jelenséghez – az állam polgárához is, a külföldhöz is – kapcsolódik.

Íme így foglalhatjuk össze röviden azt az ellentmondást, amelyet a nemzeti kisebbség fogalma a modern állam alkotmányos és jogi egységébe visz be.

Nem lévén olyan fogalom, amely e kérdés kezelésére megkérdőjelezhetetlen értékű jogi eszközöket hozna létre, ezért a nemzeti kisebbség könnyen válik mindenféle manipulációk eszközévé, és könnyen szolgálhat olyan manővereket, amelyekben a jogi kívánalmak a legsilányabb politikai játékokkal keverednek össze.

KÖZÉP-EURÓPA KLUB

1989 nyarán Hanák Péter és Litván György kezdeményezésére létrejött egy értelmiségi kör, azzal a szándékkal, hogy az Ausztriában és Szlovéniában már körvonalazódó középeurópai értelmiségi együttműködésnek Magyarországon is keretet biztosítson.

A klubszerűen működő értelmiségi csúcsszerv működéséhez alapítványi támogatást szereztek. Az elnökség tagjai a két kezdeményező mellett Csoóri Sándor, Konrád György, Mészöly Miklós és Kiss Gy. Csaba. Tiszteletbeli elnökké Kosáry Domokost választották.

A klub legfőbb célkitűzése, a közép-európaiság gondolatának ápolásán túl a szomszédos kisnemzetekkel való kapcsolatépítés, lehetőleg kétoldalú találkozások formájában. A középeurópaiság megfogalmazásakor a klub nem államnemzetekben gondolkodik, de az államhatárokat respektálja. E tárgy csoportba tartozónak tekinti a Magyarországgal szomszédos országokat, továbbá Lengyelországot, a két Németországot, és a balti államokat.

Alig fél év alatt sikerült közvetlen kapcsolatot teremteni a belgrádi szerb értelmiségiekkel, a varsóiakkal, krakkóiakkal, az osztrákokkal és a november 17-e után a cseh és szlovák értelmiséggel is. A beszélgetések során felmerült, hogy amint kedvező alkalom adódik, a klub támogatni fogja, hogy Kolozsváron és más erdélyi városokban is hasonló Közép-Európa Klubokat hozzanak létre, és örömmel venné, ha idővel a bukaresti román értelmiség is csatlakozna a mozgalomhoz.

A legutóbbi ülésen cseh, osztrák és lengyel történészek részvételével, a monarchia kérdéskörét vizsgálták történelmi megközelítésből. A kötetlen eszmecsere egyik következtetése, hogy ebben a térségben a nemzeti szuverenitás a nemzeti megegyezésen alapuló közép-európai együttműködés útján érhető el. A vitán Erdély kérdése is felmerült, hiszen ez a közép-európai szellemi és gazdasági integráció szempontjából megkerülhetetlen.

Egy fiatal osztrák történész, Peter Haslinger, 1918 megoldásait elemezve kifejtette, hogy talán Erdély volt az egyetlen olyan terület, ahol az érdekelt felek mindannyian reális alternatívát láttak a monarchia belső föderalizálásában, vagy belső autonomizálásában, ami nem nemzeti alapon, hanem a nemzeti érdekeket is figyelembe véve, területi alapon szerveződött volna. Haslinger szerint ezt a reális alternatívát a monarchia felbomlását meghatározó nagyhatalmak levették a napirendről.

1918–19 és napjaink valósága közötti hasonlóság abban fedezhető fel, hogy akkor is, ma is egy reformkihívásra kerestek választ. Sajnos, az akkori közép-európai társadalmak a nacionalizmus irányában vélték megtalálni a kiutat. Az osztrák történész szerint a kudarc figyelmeztetés, hogy ebbe a zsákutcába ne próbáljunk újra belemenni.

ha

Erdélyi Lajos két kérdést tett fel László Gyula professzornak, amelyekre ő az alábbi levélben válaszolt. A kérdések:
– Mi az oka annak, hogy az erdélyi képzőművészeket Magyarországon egyáltalán nem ismerik?
– Tulajdonithatjuk-e ezt annak, hogy az erdélyi alkotók nem ütik meg a magyar, illetve az európai mértéket?

Műterembe zártan

Kedves Barátom!

Miért nem ismerik idekint az erdélyi magyar művészeket? Mert nem látják képeiket! Szavakkal nem lehet pótolni a látványt. '49-ben jöttünk ki Kolozsvárról, és az ötvenes években próbálkoztam azzal, hogy hívjunk meg erdélyi művészeket itteni kiállításra. Felmentem a minisztériumba az akkor hatalmon lévő Aradi Nórához, mire elég ridegen azt mondta, hogy ezt a román elvtársaknak kell indítványoznia! Mi nem kérhetünk, mert az nacionalizmus lenne!

Az elmúlt negyven év alatt írtam tehát: Nagy Albertről (Erdélyben is a Korunkba), Nagy Imre kiállítását nyitottam meg, írtam Gy. Szabó Béláról, Incze Jánosról, Mohi Sándorról, a két Szervátiuszról. Nagy Imre 200 rajzának előszavát én írtam stb.

Sajnos a Kriterionnál megjelenő kismonográfiákból alig néhányszáz példány jut át könyvkereskedéseinkbe. Teljes tehát az elzártság. Volt ugyan kiállítása Benczédi Sándornak, Kusztosnak, Plugor Sándornak és a Magyar Nemzet folyamatosan közli Plugor rajzait, dehát ez sajnos kevés. Ösztöndíjjal volt itt Balázs Péter és – talán – Kusztos. Mindez kevés, mert a képzőművészeti munkát csak magukon a tárgyakon keresztül lehet megismerni! Arra a kérdésre, hogy miért nem ismernek itt jóformán senkit a z otthoniak közül – ezt válaszolnám. Tudom, hogy a kecskemétiek is hívták, talán éppen Incze Jánost, de az engedély – román részről – nem jött meg.

Ez a nem ismerés tehát nem véletlen és nem közömbösség kérdése. De ne keressük csak másban a hibát, hiba van abban is, hogy iskoláinkban, egyetemeinken úgyszólván semmit sem tanultak a felnövő fiatalok az erdélyi magyarságról! Ez a mi oktatásügyünk bűne!!!

Most jönne a kérdésed másik része, amelynek summája, hogy nem provincializmus akadályozza-e az itteni elismerést! Nos nézzünk szembe ezzel a kérdéssel is. Kiket ismernek itt az erdélyiek közül? Mindenesetre elsősorban Gy. Szabó Bélát! Aztán a Szervátiusokat, meg kissé Nagy Imrét. Közülük nemzetközileg megbecsült Szabó Béla. Kiállításai voltak Mexikótól Kínáig, Brüsszeltől Budapestig s mindenütt ott hagyta ajándékba teljes anyagát. Elküldte a pápának Dante sorozatát s kapott érte köszönőlevelet. A ma élők közül robusztus erejű és nemzetközileg is megállja helyét Mohi Sándor, meg kissé Incze János. Miklóssy Gáborban magas szinten él az európai piktura nemes öröksége (szürrealista víziói nem meggyőzők!). Abodi Nagy Béla színvonalas képei a kubizmussal kacérkodó hagyományos fogalmazás példái. Nagy erejű Kós András szobrászata (negyven éve eljöttem otthonról, a fiatal nemzedéket nem ismerem, csak hallom, hogy sok tehetség van köztük). Persze az, hogy kérdezősködsz róluk s nem ismerik – nem csodálni való, hiszen az itt élőket sem ismerik. Kérdezd csak meg, mit tudnak Németh Jóskáról! (Hódmezővásárhelyen élő jó festő) vagy Martyn Ferenc-ről (nemrégen halt meg) Pécsett élő és igen jó absztrakt festő volt. Vedd ehhez hozzá, hogy az élők kegyetlenek a holtakkal szemben! Aki meghalt, legfennebb csak a képtárakon, könyveken keresztül él, de nem sokat beszélnek róla! Odahaza meg – hallom –, hogy a képtárakból szintehogy számúzik a magyar festőket, szobrászokat, nem is beszélve az állami vásárlásokról! Kérdezz meg egy kolozsvárit, mit tud Kusztos Endréről, vagy Nagy Pálról, vagy kérdezz meg egy váradit, hogy mit tud Vetró Arturról! Ugyanazt tapasztalhatnád, mint a trianoni Magyarország riport-alanyainál!

Ennyit tudtam mondani, nem sok, de nem élek benne a mindennapokban.

Maradtam szeretettel:
László Gyula

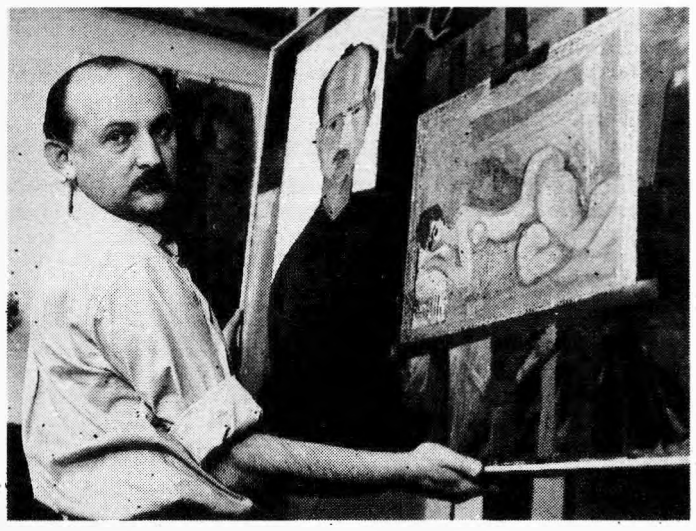

Nagy Pál marosvásárhelyi festő és grafikus

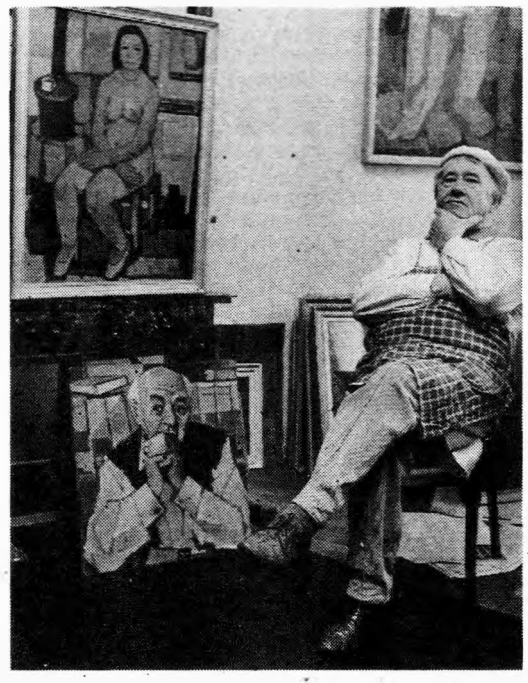

Mohi Sándor kolozsvári festő

Nagy Imre, Zsögöd

Kerekasztal-beszélgetés (2.rész)

A romániai román kisebbség

Novemberi számunkban az alábbi beszélgetés első részét közöltük. A szerkesztőség vendégei voltak: **Michael Shafir**, a román Szabad Európa Rádió kutatási osztályának vezetője, **Claude Karnoouh**, francia antropológus, **Schöpflin György**, a London School of Economics tanára, **Bodor Pál**, író, újságíró, **Szokai Imre**, akkoriban az MSZMP KB Nemzetközi Kapcsolatok osztályának helyettes vezetője.

Hamperlics András: – Az eddigiek alapján úgy érzem, hogy egy lényeges kérdést kétféleképpen közelítünk meg. Mégpedig azt, hogy beszélhetünk-e egy egységes Romániáról, vagy a Kárpátokon innen és túl élő románok mentalitása között komoly különbségek vannak. Egyesek szerint az erdélyi románság becsapva érzi magát. Az 1918-as egyesülés után léteztek olyan román elképzelések is, hogy Erdély, Szeben központtal, őrizze meg viszonylagos autonómiáját ,de mindenképpen igyekezzék elkerülni, hogy a nála sokkal elmaradottabb Regát befolyása alá kerüljön. És bármilyen meglepő, az erdélyi románságnak ma a demokratizálódó Magyarország jelenthetne talán valamilyen reményt.

Schöpflin György: – Igen, ez tényleg nagyon érdekes kérdés. Bizonyos értelemben az erdélyi román értelmiség ugyanazt kapta a bukaresti vezetéstől, mint a magyarok, de fogalmazhatunk úgy is, hogy a bukaresti hatalom szemében nem volt elég románnak lenni, az üdvözüléshez valami más is kellett. Azt hiszem ezzel elérkeztünk beszélgetésünk egyik neuralgikus pontjához, nevezetesen a többnemzetiségű állam, jelen esetben Románia, politikai összetételének problémájához.

Itt tennék egy kitérőt: Tapasztalataim szerint, különösen a XX-ik században, devalójában már a francia forradalom óta egyre erősödött az állam társadalom feletti szerepe.Ezt az állami dominanciát a világháború tovább erősítette.A probléma gyökere, hogy – mivel az állam valójában a nemzetre épül – nagyon nehézkes egy többnemzetiségű alakulat felett állami hatalmat gyakorolni. Itt a következő nehézségekre gondolok: ha az államon belül két vagy több nemzet él együtt, akkor két vagy több nyelv használata lenne az indokolt , de két nyelven igazgatni, például egy gyárat roppant nehéz, és még nehezebb mondjuk a nemzetbiztonságot fenntartani. Ez feltételezi, hogy mindenki ugyanolyan jól beszélje az összes használt nyelvet.Azonban a liberális, demokratikus nemzetiségi politika egyrészt feltételezi, hogy a nemzetiségek szabadon művelhessék anyanyelvüket, másrészt nem tartalmazhat olyan kényszerintézkedést, hogy a másik nyelvet is meg kelljen tanulni.

Románia esetében a helyzet még drámaibb, ugyanis a román nemzetnek, amely amúgyis le van maradva Európától, a nála fejlettebb és bizonyos értelemben ellenséges magyar nemzettel kell megbirkóznia, azzal a magyar nemzettel, amelyhez történelme folyamán viszonyitotta magát. Visszatérve a kérdésedre, az erdélyi románokat az egyesülés óta tényleg kizsákmányolták, elnyomták, de azt hiszem, hogy ezt az elnyomást ők tudat alatt elfogadták, mert ez volt az az ár, amit a magyar asszimilációs politikával szembeni biztonságukért fizettek.

Kérdés, hogy mennyire képes ez az erdélyi román értelmiség ráeszmélni arra, hogy a „biztonságért" túl nagy árat fizetett, és oly módon verték át, hogy saját autonóm léte is kockán forog.

Michael Shafir: – Hosszan beszélhetnénk az erdélyi román és magyar értelmiség szerepéről. Meggyőződésem, hogy feladatunk a jövőre koncentrálni, mert az értelmiségnek, úgy a magyaroknak, mint a románoknak lesz bőven dolguk, és nem hiszem, hogy a kölcsönös sérelmek felemlegetése közelebb visz a megoldáshoz. Ha a szerepeket elemezzük, azt kell mondanom, hogy pont arra lenne szükség a határ mindkét oldalán, amit e rövid néhány nap alatt, itt Budapesten az erdélyi magyar értelmiségiek körében tapasztaltam. Ők tudatában vannak annak, hogy véget kell érjen egy történelmi folyamat, és el kellene kezdődjön a békés egymás mellett élés, amelynek nem a területi vita kell legyen a középpontjában. Egyébként a román-magyar konfliktus. csak egyik tünete Románia nagyon súlyos betegségnek, amely innen, Budapestről nézve talán túlságosan is felértékelődik.

Bójte Csaba: – A liberális hagyományú, ám erős görög katolikus befolyás alatt lévő erdélyi román értelmiség a XIX. századtól kezdve egyre erősödő nacionalizmussal viszonyult a magyarokhoz. Az egyesülés után, tehát 1919-től kezdődően a görög katolikus értelmiség fokozatos visszavonulásra kényszerült a bukaresti ortodox egyházvezetés terjeszkedésével szemben. Figyelemreméltó, hogy a görög katolikus egyház felszámolásában ugyanazok az eszközök érvényesültek, mint amit az erdélyi magyarsággal szemben alkalmaztak, és a görög katolikus egyház ugyanúgy reagált az egyre erőszakosabb törekvésekre, mint később a magyar kisebbség, tehát az egységet, a testvériséget, a megbékélést kereste. E párhuzam tragikuma az, hogy a görög katolikusok kizárólag azzal a bukaresti egyházvezetéssel próbáltak szót érteni, amely a hatalommal szövetkezve 1948. december 1-én rendeletileg megszüntette. Viszont elnyomásának története során egyszer sem kereste az együttműködést a hasonló sorsú erdélyi magyarsággal. Az erdélyi románság gyarmatosítása, nemcsak osztrák-magyar hagyományú kultúrájának lassú felszámolása újtán történt, hanem a Romániában zajló tudatos népesség-keveréssel elvesztette erdélyi román közösségét, és beleolvadt az általános romániai kulturába.

Claude Karnoouh: – Igen, a görög katolikusok a kálvinizmusból kiindulva vetik fel a románok kultúrértékeinek problémáit. Nagy- Romániában ők valójában a magyar jakobinizmussal szembeni egykori ellenzéket képviselték. A regátiak ettől a babértól szerették volna megfosztani őket. Az ortodox egyház azon buzgolkodott, hogy minél több templomot építsen a magyar városokba, és a görög katolikus templomok közé. Ennek eredményeként az erdélyi románság tényleg gyarmatosítva érezte magát, aminek kezdetben semmi köze sem volt a kommunistákhoz, mivel az ortodox egyház bármilyen hatalommal szövetséget kötött volna a görög katolikusokkal szemben. Végeredményben a kommunisták Iorga és Nae Ionescu álmát valósították meg.

Ami pedig az 1919 utáni román nemzetiségi politikát illeti, az a francia modellt követte és követi. Amikor Ceausescut hallom, néha az az érzésem, mintha Gregoir abbét hallanám, amint 1793-ban hallgatósága előtt kijelenti: „A köztársaság egysége megköveteli a nyelv egységét" Nekem úgy tűnik, és ebben egyetértek önökkel, hogy ez, a politikai formáktól függetlenül, állandóan visszatérő vonás, mindegy hogy kommunisták vagy nem kommunisták, Károly király vagy Antonescu marsall, liberálisok vagy konzervatívok, junimea vagy poporanizmus. Mindegyiküknek az a véleménye, hogy a nemzetiségeknek el kell tűnniük. Nem megölni akarják őket, hanem a következő logika szerint cselekednek: „ami nekünk, románoknak érték, az egyetemes érték. Azt mindenkinek el kell fogadni." És ez mégcsak nem is egy eredeti gondolat, teszem hozzá én, aki francia kultúrkörben nőttem fel. Nekünk például sikerült minden más nyelvet és kultúrát eltörölnünk, és ezt barbárul, kiméletlenül tettük. De Romániában nehezebb a helyzet, mert míg Franciaországban a bretonok, az oxitánok elvesztették értelmiségi vezetőiket, addig a magyarok háta mögött egy erős magyar kultúra áll.

Szokai Imre: – Egyetértek Shafir úrral, de egy kicsit átfogalmaznám első mondatát. Ne idealizáljuk se az erdélyi román, se a magyar értelmiséget. Egyetértek ezzel, mert azt hiszem, hogy erdélyi román és magyar értelmiség már alig van. Azon persze lehetne vitakozni, hogy mit nevezünk erdélyi értelmiségnek, de a szó klasszikus értelmében aligha találunk még ilyent. A magyarok nagy része elmenekült, vagy elhallgattatták őket. A románokkal is hasonló a helyzet. Ennek is tulajdonítható az a tény, hogy Románia az elmúlt időszakban nem tudott szervesen kapcsolódni Európához, sem Kelethez, sem Nyugathoz. Talán a magyar politika egyik feladata lehetne, tudatosítani a románságban, hogy az ottani társadalmi formáció túlélte önmagát,és lényegesen változtatni kell rajta. A kialakulófélben lévő kelet-európai országoknak óriási a felelőssége abban, hogy megtalálják a párbeszéd lehetőségét a román társadalommal, mert a jelenlegi hatalom képtelen a párbeszédre, nemzetközi síkon és befelé, saját társadalma felé egyaránt. A cél az kellene legyen, hogy Románián belül teremtsék meg az egészséges társadalom számára nélkülözhetetlen autonóm közösségek működésének a feltételeit. A román és a magyar értelmiség ezáltal tudná elérni, hogy Románia visszatérjen Európába.

Bodor Pál: – 1945 után csak úgy zengett a sajtó, a rádió, az egész propagandagépezet a testvériségről, megértésről, barátságról. Soha ennyit nem beszéltünk és nem beszéltek erről sem az egyik, sem a másik oldalon. És közben, e szavak mögött és alatt, minden megfagyott. Talán soha nem volt ilyen rossz a viszony, s a kölcsönös ismeretmérleg. Az biztos, hogy a románok soha nem tudtak olyan keveset a magyarokról, mint most. A mai erdélyi román fiatalok általában egy szót sem tudnak magyarul, és hiteles ismeretük sincsenek rólunk. A Ceausescu utáni korszakban, ha még oly szabad, demokratikus, liberális és baráti uralom alakulna ki, az egyszerűen eszköztelen lenne a magyar kisebbség ügyében. Az elmúlt évtizedekben Romániában a magyar kisebbséget átutalták az állambiztonság hatáskörébe. A román kormányzatnak csak terror-kapcsolatai vannak a romániai magyarsággal. A „magyar szakértők": cenzorok, kihallgató tisztek, verőlegények, meg fordítók, mert a lehallgatás magnószalagjait azért valakiknek le kell fordítaniuk románra. Egyéb vonatkozásokban a román hatalom analfabétává tette magát a magyar kérdésben. Fél kezem elég azoknak a román íróknak, kritikusoknak, képzett román értelmiségieknek a megszámlálásához, akik beszélnek, olvasnak magyarul,, és az elfogultság közhelyein kívül egyebet is tudnak rólunk. A román hatalom megfosztotta önmagát minden olyan eszközétől, amellyek közeledni tudna a romániai magyarsághoz. Elvesztett jórészt bennünket is, két nyelvű , a magyar és a román kultúrát egyaránt ismerő magyar értelmiségieket, akik sosem voltunk a gyűlölet hívei, akik közvetíteni, közeledni és közelíteni igyekeztünk. Helyünkbe pedig olyan magyar fiatalokat nevelt és oktatott, akik talán jól tudnak románul, de mert kényszerből tanultak meg, aligha működhet bennük szeretet. Félek, mi vagyunk az utolsók, időben az utolsó évjáratok, akik bíztunk a testvériség és megbékélés utópiájában, akkor is, amikor semmi sem tűnt abszurdabbnak ennél –, mert tudtuk, együttal ez az egyetlen realista alternatíva.

Michael Shafir: – Lényegesnek tartom, hogy a beszélgetés elején András a kérdést úgy tette fel, hogy mit kellene tennünk, mi lenne a feladatunk Románia meggyógyításában. Én viszont úgy változtatnám meg ezt a kérdést, hogy mit kellene tenniük nekik, akik ott élnek. És ez két különböző dolog. Ha én helyesen olvasom a Romániából érkező híreket, azt látom, hogy bennük a kelet-európai reformok újabb reményeket szültek. Azt hiszem, hogy ezek a remények halva születtek. Mert miről beszélnek ma Bukarestben? „A mi reményünk Gorbacsov! Ő majd meghozza a változást." Ezelőtt 40 évvel Washington volt a reményük. De szeretném hangsúlyozni, Romániának senki nem fogja meghozni a várva-várt változást, azért magának a román társadalomnak kell megküzdenie.

SAJTÓSTATISZTIKA

Az alábbi számok minden kommentárt fölöslegessé tesznek, jól jellemzik azt a folyóiratmennyiséget, amit Románia hivatalosan állampolgárai számára rendel. Az 1-2 példányos lapok minden bizonnyal a pártközpontba érkeznek. A nagyobb példányszámban rendelt szórakoztató és hobbi-kiadványokat, szaklapokat pedig többnyire azok kapják, akik kapcsolatokat rendelkeznek a központi keret elosztásánál. Az idén Románia a hivatalos szerveknek, kutatóintézeteknek és a 2 milliós magyarságnak összesen 16 ezer rubel értékben rendelt lapot, ezzel szemben Magyarország a mindössze 30 ezres létszámú itteni román kisebbségnek 300 ezer rubelnyi román nyelvű kiadványt rendelt. Az alábbi statisztikában nem szerepelnek a magánszemélyek által Magyarországon rendelt lapok – ezek ugyanis túlnyomórészt elkallódnak valamelyik romániai postahivatalban.
Az „1987 eredeti" az év elején rendelt példányszámot jelenti, míg az „1987 módosított" a februártól csökkentett mennyiséget.

	1985	1986	1987 eredeti	1987 módosított	1988	1989
Napilapok						
Népszabadság	453	453	365	30	–	4
Magyar Hírlap	180	180	120	–	–	2
Magyar Nemzet	150	150	50	–	–	2
Hetilapok						
Élet és Irodalom	100	13	16	–	–	2
Magyarország	50	50	50	–	–	2
Heti Világgazdaság	152	279	10	–	–	2
RTV Újság	600	4	4	–	–	–
Vasárnapi Hírek	534	200	110	–	–	2
Élet és Tudomány	1600	500	400	–	–	–
Film Színház Muzsika	150	70	7	–	–	–
Ludas Matyi	560	201	133	–	–	2
Nők Lapja	335	200	150	–	–	1
Rakéta	100	3	3	–	–	–
Új Tükör	95	7	3	–	–	1

A szaklapok példányszáma 1985–89. között gyakorlatilag nem változott.

	1985	1986	1987 eredeti	1987 módosított	1988	1989
Ifjúsági és gyereklapok						
Dörmögő Dömötör	660	100	100	100	100	100
Kincskereső	84	392	973	–	–	–
Kisdobos	812	200	130	–	–	–
Pajtás	3000	500	310	–	–	–
Magyar Ifjúság	100	100	80	–	–	2
Világ Ifjúsága	290	100	100	–	–	1
Középiskolai Matematikai Lapok	157	–	–	–	60	51
Középiskolai Kémiai Lapok	15	30	23	23	25	16
Különféle lapok, melyeket 1989-ben is nagyobb példányszámban rendeltek						
Autó Motor	130	74	100	100	250	297
Ez a Divat	800	800	950	1000	1680	2341
Ezermester	720	200	175	175	239	295
Fürge Ujjak	620	600	900	1000	1417	2114
Karate Magazin (1989-től indult)						263
Labdarúgás	160	80	60	60	203	203
Magyar Konyha	1467	300	1	1	300	300
Rádiótechnika	435	256	260	245	368	415
Kertbarát Magazin	–	–	–	–	301	300

Néhány lap rendelt példányszámának változása 1970–89. között

	1970	1972	1975	1978	1980	1982	1985	1987	1989
Népszabadság	1160	2783	3200	3200	3200	550	453	30	4
Magyar Nemzet	149	426	410	410	410	410	150	–	2
Élet és Irodalom	115	148	180	180	175	20	100	16	2
Magyarország	66	85	80	95	125	20	50	–	2
Új Tükör	51	74	170	170	170	20	95	–	1
Nők Lapja	140	220	400	400	400	20	335	–	1
Nagyvilág	95	142	300	300	350	330	126	–	–
Ludas Matyi	720	850	950	950	1270	20	560	–	2
RTV Újság	–	2008	1600	1600	1600	600	600	–	–
Élet és Tudomány	3600	3660	4000	4000	3810	1450	1600	–	–
Ez a Divat	600	620	1000	800	800	615	800	1000	2341
Fürge Ujjak	550	650	1000	700	950	20	620	1000	2114
Autó-Motor	600	622	650	500	550	20	130	100	297

Tisztelt Szerkesztőség! Oktatással kapcsolatos „erdélyi tudósításom": Az udvarhelyi dr. Petru Groza gimnáziumban tavasszal járt tanügyi felügyelőcsoportnak feltűnt, hogy a magyar osztályokból a gyerekek 80-90 százaléka bejut az egyetemre. Ezt a tanároknak, mint negatívumot rótták fel, mondván, hogy az országnak munkáskezekre van szüksége, nem értelmiségiekre.

A legjobb magyar tanárokat áthelyezték falura, elemi iskolába. A szülők, és a helyi vezetés (!) tiltakozására később visszaengedték őket a gimnáziumba. Ugyanez a tanügyi csoport Csíkszeredában is járt és egy kivételével leváltatta a még állásban lévő magyar iskola- és óvodaigazgatókat. Csíkszeredában ma 16 általános iskola van. Húsz évvel ezelőtt még egyetlen román igazgató sem volt.

Egy alsó tagozatos osztálytermet a szülők kézimunkákkal, képekkel díszítettek fel. Szülői értekezleten az igazgató közölte, hogy le kell venni őket, mert a tanterem nem múzeum. Az iskolát művirágokkal díszítették fel és fényképekkel, amelyek ugyanazt a személyt ábrázolják. Magyar feliratot sehol nem lehet látni. Ugyanebben az iskolában a gyerekek románul tanulják a fizikát, bár a tantervben ez magyar nyelvű óraként szerepel. Amikor a szülők ezt kifogásolták, az igazgatónő azt válaszolta: „Legyenek biztosak abban, hogy mire a gyerekek tíz-tizenegyedikesek (2-3. gimnázium) lesznek, már mindent románul fognak tanulni. Én így vagyok tájékoztatva".

Nem tartozik a tárgyhoz, de csíkszeredai barátaim arra kértek, tudósítsak arról is, hogy a Hargita, Maros és Kovászna megyei írókat, vezető értelmiségieket nem keresték meg a Tőkés László ügyében írt levéllel. Pedig aláírták volna, mert már eljutottak odáig, hogy merjenek.

FOLYTASSA ROMÁNUL! – Tanügyminisztériumi ellenőrzés Székelyudvarhelyen

3. számunkban egy olvasónk hírül adta, hogy 1989 elején egy bukaresti brigád ellenőrizte a két több mint 80 százalékban magyarok lakta megye, Hargita és Kovászna iskoláit. Az ellenőrzés nyíltan nacionalista volt, a bizottság által megfogalmazottak egy újabb drasztikusabb kampány kezdetét sejtetik az anyanyelvű oktatás ellen. Interjúalanyunk jelen volt az ellenőrzésen.

•

– *Volt-e előzménye a minisztériumi inspekciónak?*

– Igen, márciusban volt egy előzetes, amolyan előkészítő megyei szintű ellenőrzés. Ez egy jó hangulatú, kollegiális inspekció volt, a hibákat, hiányosságokat a javítás szándékával tárták fel. Nagyon meg voltak elégedve az eredménnyel, ami nem meglepő, hisz ezek az iskolák mindig dicséretben részesültek. A megyei ellenőrzés során azt is nézték, melyek a jobb iskolák, hogy oda vigyék a bukarestieket, akik ekkor már Kovászna megyében voltak. Szinte naponta érkeztek a hírek, hogy rosszindulatú, nacionalista vizsgálat folyik, és főként a gyerekek román tudását ellenőrzik. Olyan stresszben voltunk, hogy abban az évharmadban alig folyt tanítás, mindenki az inspekcióra készült. A gyerekeknek megtanítottuk, hogy mit jelképez az ország címere, melyek Ceausescu állami- és pártfunkciói. Bemagoltattuk velük a himnuszt, még az elsősökkel is. Ezt igen komolyan veszik az ellenőrzéskor, mert ezt hazafias nevelésnek nevezik. Ezenkívül mi magunk is készültünk. Minden tanárnak, tanítónak kell legyen legalább öt füzete: egy, amelyben a részletes lecketervek vannak, egy osztályfőnöki füzet, egy úttörő- vagy KISZ-füzet, egy másik a kötelező családlátogatások tapasztalatairól, végül két politikai füzet, egyik a tanárok politikai körén elhangzottakról, a másik pedig a gyerekeknek tartott körök anyagáról.

1987 óta ezeket a füzeteket románul kell vezetni. Tehát a tanár magyarul beszélget a gyerek szüleivel, de románul kell azt leírnia. Vagy magyarul készül, mondjuk a biológia órára, magyarul tartja, de a tantervet románul készíti, azért, hogy az ellenőrzőbizottság is el tudja olvasni. Ha nincs meg, vagy nem felel meg az előírásnak, tehát magyarul van, akkor büntetnek.

– *Ez gyakorlatilag azt jelenti, hogy a hat füzetet két példányban vezetik, egyikből dolgoznak, a másikat pedig évente egyszer megmutatják a tanfelügyelőnek, ha kéri?*

– Ez is része a nemzetiségi politikának. Akárcsak az, hogy 1986 óta az osztályfőnöki órát, ahol nevelni kellene a gyerekeket, románul kell tartani.

– *Hogyan zajlott a minisztériumi bizottság látogatása?*

– 1989 májusában egy hétfő reggel nyolckor megállt az iskola előtt 5 személyautó és egy autóbusz. Huszonegynéhány ember szállt ki. A brigádot a tanügyminisztérium káderosztályának (személyzeti osztály) vezetője vezette. A többiek a környező román megyék szaktanfelügyelői voltak. Egyetlen magyar sem volt a bizottságban. Kilenc óráig elkészítették a heti tervet és kettesével elindultak óralátogatásra. Beültek a hátsó padba. Néhány percig hallgatták a számukra ismeretlen nyelvet, majd rászóltak a tanárra: folytassa románul! Ilyesmi addig soha elő nem fordult. Hiszen azok az órák a tanterv szerint is magyar tannyelvű órák. Ezt ők is tudták. A tanár hebegett-habogott, próbálta összeszedni a gondolatait, hisz nem készült román szakkifejezésekből. Ez a gyerekeket is megzavarta, hisz addig a szaktantárgyakat magyarul tanulták. A második nap a bizottság is belátta, hogy ez így nem fog menni, ezért inkább teszteket írattak és azt javították. Így ment ez egész héten át, szombatig. A különös az volt, hogy a bizottság vezetője még egyetlen egy osztályba sem ment be. Hétfőn, két órakor, mikor a gyerekek már majdnem mind hazamentek, szólt, hogy ő is meg akarja nézni a tanítást. Nem volt mit tenni, visszaterelltük a gyerekeket az osztályba, és az egyik kolleganőnk újra megtartotta azt a román órát, amit aznap már megtartott egyszer. Ezután összetereltek minket egy terembe és elkezdődött a kiértékelés. Elsőként a román tanárok munkáját minősítették. Az iskolában mind a hat tanár román anyanyelvű, ezt érezni is lehetett abból, hogyan próbálják védeni őket, mondván, hogy fiatalok, tapasztalatlanok, ezért a bizottság arra kéri a tantestületet, segítsen nekik. Egyébként az addigi megyei inspekciókkor leginkább a román tanerő felkészültségét kifogásolták, és nemcsak módszertani hibákat róttak fel nekik, hanem sokszor elemi, szakmai ismeretek hiányát is. Például az egyik kollegám következetesen összekeverte a tárgyat a részeshatározóval. Ezután következett a többi tantárgyak kiértékelése. A bírálat ha nem is túl magas színvonalú, de szakmai jellegű volt, például a szemléltető eszközök hiányosságát tették szóvá, és más hasonlókat. Két-három felszólalás után fellélegeztünk, ezt megúsztuk, mondtuk magunkban. Az utolsó pont az igazgató munkájának minősítése volt. A megyei tanfelügyelő, a maroshévízi (Toplita) Nicu Vrabie tréfásan úgy summázta az elhangzottakat, hogy nem meglepő, ha jól mennek a dolgok, ahol ilyen igazgató vezeti az iskolát. Ezen mindenki mosolygott. Ekkor felállt a minisztériumi elvtárs. Kinyitotta fekete füzetét és felolvasott egy pársoros szöveget. Nem tudni, mikor írta, hisz a kiértékelés előtt órán volt, az egyetlenen, amit látott. Minden bizonnyal előre megírt szöveg volt. Azt mondta, hogy az iskola tevékenysége minősíthetetlen, értékelhetetlen, az nem munka, ami itt folyik. Olyan színvonalon kellene tanítani – mondta – mint az a kolleganő, akinek óráját meglátogatta. Végül azzal zárta a pár mondatos ledorongolást, hogy tavasszal újra visszajönnek.

Dermedt csend ülte meg a termet. Az igazgatónak pedig fel kellett állnia, és megköszönnie a bizottság útmutatásait. Nem is tudom, honnan volt ereje hozzá.

A megyei tanfelügyelő, Vrabie, aki a minisztériumi elvtárs mellett ült, szemmel láthatóan elsápadt. Felállt és köszönés nélkül kiment. Szólt az iskola párttitkárának, vigye vissza őt Csíkszeredába, mert nem akar *ezekkel* menni. És útközben ez a kimért, higgadt ember úgy káromkodott, hogy a sofőrnek rá kellett szólnia, hagyja abba, mert így nem tud vezetni. Vrabie egyre azt ismételgette, hogy ezt nem várta volna tőlük, mindazok után, amit értük tett, miután elhelyezte a megye iskoláiban azokat a tanárokat, akiket évről-évre a nyakára küldtek, amikor nemhogy román katedra, még üres státusz sem volt számukra.

•

A vizsgálat lezárult. Tavasszal visszatérnek. A minisztérium logikája egyszerű: az államnak kötelessége gondoskodni arról, hogy a magyar gyerekek ne szenvedjenek hátrányt a továbbtanulásban, az életben. A gyerekek azért nem tudnak jól románul, mert tanáraik sem beszélik tökéletesen a nyelvet. Tehát elsősorban a gyerekek érdeke, hogy minél több román anyanyelvű tanárt helyezzenek az iskolákba, így ugyanolyan eséllyel indulnak a felvételin, mint a román gyerekek. Arról egy szó sem esik, hogy az esélyegyenlőséget sokkal jobban megkérdőjelezi az, hogy 1985-ben megszüntették az anyanyelven való felvételizés jogát, évről-évre csökkentik a magyar osztályok számát.

BÖJTE

A székelyudvarhelyi Római Katolikus Főgimnázium (ma Dr. Petru Groza Liceum)

Székelyudvarhely, a hajdani Udvarhelyszék központja a Nagy-Küküllő völgyében fekszik. Árpádkori település. Neve először a pápai tizedjegyzékben fordul elő, „Uduorhel", „Oduorhel" alakban. Az udvarhelyi várat Báthory István vajda építette 1492-ben. Az erdélyi fejedelmek korában a városban négyszer tartottak országgyűlést.

A Római Katolikus Főgimnázium elődjét Mészáros (Vásárhelyi) Gergely jezsuita szerzetes alapította 1593-ban. Ez a harmadik jezsuita alapítású iskola volt Erdélyben a kolozsvári és a gyulafehérvári után. 181 éven át a jezsuiták gondoskodtak a iskoláról, ők is tanítottak, egészen 1773-ig, a rend feloszlatásáig.

A régi iskolaépületet a XVIII. század végén lebontották. A mai főépület 1909-ben épült fel, gróf Mikes János főesperes fáradozásai nyomán.

Az iskola tanulói évszázadokon át elsősorban a Székelyföldről kerültek ki.

Egy 1757-es feljegyzés szerint itt tanul Baróti Szabó Dávid, a magyar költészet klasszikus irányzatának nagy alakja. Később róla nevezték el az iskolát.

A román megszállás utáni években a kultúra fokmérőjének az államnyelv ismeretét tekintették. Az idősebb tanárokat is megalázó kényszerkurzusokra küldték román nyelvből, a tanítást inspektorok hadával zavarták. Ez a folyamat, mint a mellékelt írásokból is kitűnik, nemcsak a királyi Romániában volt ismeretes.

Az 1689 óta vezetett „Album Gymnasii" adatai szerint a román megszállásig az iskolában több mint 30 ezren tanultak. Azzal, hogy diákjait közel 400 éven át a becsületes élethez szükséges erkölccsel és tudással látta el, a katolikus főgimnázium hű maradt évszázados jelmondatához: „Pietati et Scientiis" (Istenességnek és Tudományoknak)

SZTYEPÁN JÁNOS

Irodalom:
Dávid László: A középkori Udvarhelyszék művészeti emlékei, Bukarest, 1981
Lakatos István: Székelyudvarhely legrégibb leírása – 1702, Kolozsvár, 1942
Orbán Balázs: Székelyföld leírása I, Pest, 1868

Az 1977-es román népszámlálás *hivatalos* adatai szerint Hargita megye lakóinak 84,5 százaléka magyar. Akkoriban Székelyudvarhely 22-25 ezer lakosú, mondhatni színmagyar város volt. Ma lakóinak száma megközelíti a 30 ezret, ebből nem egészen 2000 román, akik főként a helyi államigazgatásban, a belügyi szerveknél és a milicián dolgoznak. Az utóbbi időben egyre több román munkást telepítettek ide a Kárpátokon túlról, főleg Bacau és Suceava megyékből.

Udvarhelyen hét általános iskola van, kettőben összesen három román tannyelvű osztály működik, de a gyerekek fele ezekben az osztályokban is magyar. Azonban hiába magyar tannyelvűek az iskolák, 1984 óta egyre több román pedagógust helyeztek ide, akik egy szót sem értenek magyarul. A gyerekek kínlódnak otthon szüleikkel, szótár segítségével igyekeznek legalább az alapfogalmakat megérteni.

1986-ban az iskolaigazgatókat mind leváltották, ma csupán egy magyar van közöttük. Ugyanez történt a városi tanfelügyelőségen is. Jellemző a változás sebességére, hogy 1984-ben még csak a román nyelv- és irodalom szakfelügyelő volt román anyanyelvű.

Baróti Szabó Dávid
A magyar ifjúsághoz

Serkenj fel, magyar ifjúság! ím, nemzeti nyelved,
Egy szép nemzetnek bélyege, veszni siet.
Fogj tollat; kezdj íráshoz; kezdj szóba vegyülni
Lantos Apollóval nemzeted ajka szerint.
Nincs s nem is lesz ennél tehetősebb eszköz: ezen kap
Minden eszesb ánglus, francia, német, olasz.
S mely szép versekkel telnek sajtói naponként!
Mint hordják hozzád!... mely ragadozva veszed...
Mint telik a külsők szédítő kéncsivel honnod!
Mint pusztul Árpád hajdani nyelve, neme!
Serkenj fel mély álmodból, és szánd meg hazádnak
Nyelvét, mely ha kihal, tudd meg, örökre kihalsz.

(1777)

Egy Hargita megyei pedagógus évek óta minden olyan eseményt, intézkedést feljegyez, ami a magyarság kultúrája, oktatása ellen irányul. Döbbenetes kép rajzolódik ki az évek során vaskossá dagadt naplóból. Mennyivel hatékonyabb, eredményesebb lenne a magyar kisebbség ügyét képviselő politikusok, közéleti személyiségek és emberi jogi csoportok tiltakozása, ha azt több, hasonlóan alapos, részletes dokumentummal támaszthatnák alá.

1985

április 15. A pionírszervezetek Hargita megyei konferenciáján a meghívottak többsége magyar, ennek ellenére magyar nyelven nem hangzott el felszólalás. A magyar gyerekek az otthon megírt hozzászólást átírják románra, amit a szó szoros értelmében „eladognak".

május 2. Briszk Katalin (szatmári származású fél-magyar) Hargita megye agit-prop. titkára, az Országos Nevelési Tanács határozataira hivatkozva utasította a községi és városi prop. titkárokat: az iskolákban minden felirat csak román nyelvű lehet, ugyanígy az ifjúsági szervezeti akció és politikai oktatás is csak román nyelven folyhat — a magyar iskolákban is! Mindez *helyi* utasítás!!!

május 26-27. Navodari-on, a megyei tanfelügyelőknek és pionírvezetőknek szervezett országos felkészítésen Iliescu oktatásügyi minisztérium felügyelő utasítása: a magyar iskolákban *is* minden felirat csak román nyelven helyezhető el, minden nevelő jellegű előadás, politikai tájékoztató, KISZ, pionír összejövetel stb. csak románul történhet. Így a május 2-i helyi utasítás megelőzte a központit!!!

október 14. A megyébe 123 új pedagógust helyeznek ki (a tanévkezdés után egy hónappal!) ebből magyar 7 (azaz hét!)

november 15–30. A megyét Bukarestből jött vegyesbizottság járja: minden temetői emléktáblát, feliratot feljegyeznek és lefényképeznek.

november 20. Megszűnik a magyarországi sajtótermékekre való előfizetés lehetősége (A szaklapok egyelőre még megmaradnak.)

novemberben egy KB „instruktor" utasítására a megyében összeírják a román nevű, vagy románas hangzású, de magyar oszályokban tanulókat. (Tapogatózás? Névelemzés?)

december 5. A tantárgy olimpiászokon (versenyeken) csak román nyelven lehet dolgozatot írni: a magyar nyelv- és irodalom tárgyban is!

1986

január 6–18. Magyar tanítóknak román nyelvtanfolyamokat szerveznek Csíkszeredában, melyet csak román anyanyelvűek tarthatnak. (Eddig ezt nem kötötték ki, bárki tarthatta...)

szeptember A csíkszeredai 1. sz. iskolában Szász Zsoltot, a toplicaiban Pomjánek Bélát leváltották, helyükre Lucaci Stelutat és Pop Dumitrut nevezték ki igazgatónak.

október 21. Mától csak románul taníthatók a technológiai tantárgyak.

Csíkszeredában a 12. számú líceum kivételével az összes iskolaigazgató román, és az az egy is sajnos csak amolyan „díszmagyar".

1987

január 20. Aurel Costea-t nevezik ki megyei elsőtitkárnak Szász József helyére, akit Caras-Severin megyébe küldenek.

január 21. Nicu Vrabie megyei főtanfelügyelő berendeli a gyergyószentmiklósi és maroshévízi pionírházigazgatókat és „inti" őket: térjenek rá minél több román nyelvű foglalkozás szervezésére! (Szemfényvesztés, hogy a hévízi igazgatót is behívta, hisz ott eddig is csak román nyelvű foglalkozások voltak!

február Falusi könyvhónap!

Új „törvény": csak akkor lehet meghívni egy magyar írót, ha egy román is jön vele az író-olvasó találkozóra. A találkozókat Bukarest hagyja jóvá! Ennek egyenes következménye, hogy nagyon sok találkozó meghiúsul, mert a román fél „nem ér rá", vagy éppen román vidékre hívják ugyanakkor...

augusztus 115 érettségizett magyar fiatalt helyeznek a Zsil-völgyébe a megyéből, de nagy részük a fenyegetések ellenére sem megy el.

szeptember 1. A csíkszeredai Matematika-Fizika Líceumban egyetlen magyar osztály sem indul.

szeptember 10. 45 (negyvenöt) új pedagógust helyeznek a megyébe, ebből magyar 2 (azaz kettő!)

november 4. Bukarest utasítja a megyei egészségügyi igazgatókat, hogy a bölcsődék foglalkozásainak nyelve csak román lehet.

1988

június 17. Kicsengetés. A megyei főnökök „a sárga földig lehordják" a román városi propaganda-titkárt, mert a csíkszeredai Matematika-Fizika Líceumben elénekelték az iskolai himnuszt magyarul (azt a himnuszt, amit 1968-ban a 300 éves évfordulóra szereztek...). Ráadásul Gergely András, a szülői bizottság elnöke magyarul mondott köszöntőt...

július 15. Hargita megyéből 1100 (ezeregyszáz) 10. osztályt végzett diákot kell átirányítani a Regátba, míg onnan 940 (kilencszáznegyven) végzett diákot kell fogadni. (Brailaba 60 főt, Rimnicu-Vilcea megyébe 100 főt, Calaras-ra 100 főt, Dimbovita megyébe 100 főt, D-Turnu Severinbe 200 főt, Constanta megyébe 120 főt, Filipesti de Padure-be 100 főt, Dolj megyébe, 200 főt, Ianca-ra 120 főt)

További törvény, hogy a szaklíceumokat pártoló vállalatoknál kötelező 5 évet „lehúzni".

szeptember 1. A megyébe 67 (hatvanhét) pedagógust helyeztek, ebből magyar 1 (egy).

szeptemberben összeült a *Magyar Nemzetiségű Román Dolgozók Tanácsának Hargita megyei plenáris gyűlése* . A szervezet jelentéktelenségét jól jellemzi, hogy a megyei elnök maga sem tudta, mikor üléseztek utoljára. Éjszaka a tanácskozás épületét három szekus őrizte. Reggel Pop Gligore, a megyei pártbizottság titkára személyesen „szemlézett", ingyenkávét hozatott a hangulat javítására. A résztvevők száma mindösszesen negyven fő, az ülés mégis „országos jelentőségű". Óriási a felhajtás. (Nagy stáb veszi filmre az egészet!)

3/4 9-kor egy háromtagú jegyzőkönyvvezető kollektíva összeszedi az otthon elkészített hozzászólásokat. A résztvevők legnagyobb megdöbbenésére bejelentik, hogy a plenáris nyelve a *magyar* lesz. (Mindenki azt hitte, hogy a tanácskozás románul fog folyni, ezért a hozzászólásokat románul írták meg!) Az értelmiségek között volt olyan, aki a románul megírt szöveg tartalmát „kapásból" el tudta mondani magyarul, de a munkások nem. (Például, még Deák Károly, a MNRDT megyei titkára sem tudta „lefordítani" saját (?) szövegét.) A helyzet nagyon kínos volt.

A plénum célja: Magyarország elítélése, horthysta, revizionista, nacionalista politikájának megbélyegzése. Az utasítás ellenére felszólalásában senki sem ítélte el nyíltan Magyarországot, kivéve néhány TSZ-dolgozót és munkást, akik azt sem tudták, mit jelent, amit felolvasnak. Különös, hogy ilyen előzmények után a plenáris ülés a határozatot mégis román nyelven hozta.

A hozzászólásokat a sajtóban meghamisítva közölték. Ennek tulajdonítható, hogy Albert Dávid udvarhelyi tanár névtelen fenyegetőlevelet kapott, pedig el sem mondta azt, ami az újságban megjelent.

1989

március 1. Alcsíkban (Verebes, Kiskászon stb.) az útszéli feszületeket traktorokkal huzatták ki.

július 8. Már június első felétől egy 70 (hetven) tagú „minisztériumi brigád" látogatta az iskolákat. (Sepregetés — ahogy mi hívjuk.) A tiszta román brigád magyar nyelvű órákat is látogatott, a felügyelők felháborodtak, hogy ezeket magyarul tartják.

szeptember 15. Az iskolák könyvrendelő kartotékjain feltüntetik, hogy román vagy magyar nyelvű az osztály. A 9. és 10. osztályok (első, második gimnázium) számára a rendelés ellenére sem küldenek magyar nyelvű tankönyveket, csak románokat. Ezeknek az osztályoknak 3 éve nem nyomtattak magyar szöveggyűjteményt.

Használati utasítás Magyarországhoz

Nevek honosítása – Ladislauból László, Clujból Kolozsvár (6.)

A romániai nemzetiségek erőszakos beolvasztásának történetében nem újdonság a család- és keresztnevek, város- és utcanevek románosítása. Már a második világháború előtt, a királyi Romániában sem engedélyezték a nemzetiségi helységnevek használatát, sőt a harmincas évek végén a sajtóból is számúzték a magyar, német, délszláv, ukrán, török, bolgár falu- és városneveket, akár 1988-ban, a szocialista érában. Akkor is, ma is egyre nagyobb nyomást fejtettek-fejtenek ki a szülőkre, hogy a román névváltozattal anyakönyveztessék gyerekűket, sőt az idén néhány hétig még azzal is „kísérleteztek", hogy a lefordíthatatlan magyar neveket — Botond, Emese, Zoltán, Enikő — betiltsák. A modvai csángók körében ennél is drasztikusabb intézkedésekre került sor — az egész nevet románosították, családnévvel együtt.

Párhuzamosan zajlott az utcanevek lefordítása, úgy hogy a magyar vagy magyar többségű városokban ma már mutatóban is alig találunk magyar utcanevet.

Ezen adminisztratív kényszerintézkedések célja: elidegeníteni a gyerekeket nemzeti azonosítójegyeiktől, demonstrálni a kiszolgáltatottságot, gyengíteni az identitástudatot; a helyiség- és utcanevek románosítása csökkenti az ott élők otthonosságérzetet, idegenné teszi a többszázados lakóhelyet.

Ezek a durva, cinikus intézkedések egyre hevesebb — és a tehetetlenség miatt — keserűbb ellenérzést váltanak ki az erdélyiekből. Érthető, hogy amikor Magyarországra menekülnek, a kényszer alatt fogant névtől is szabadulni akarnak — és tiszta szívből felháborodnak, amikor a magyar hatóságok észérvekre hivatkozva (vagy nem hivatkozva) a régi nevet akarják bevezetni az új, magyar iratokba.

A tiltakozások hatására a Belügyminisztérium az idéntől változtatott eddigi gyakorlatán. Az új szabályokról, eljárásról Ugróczky Máriát, a BM Önkormányzati és Igazgatási Főosztályának osztályvezetőjét kérdeztük.

– Hogyan lesz a Cluj-Napoca-i születésű magyar nemzetiségű Farcas Ladislauból kolozsvári Farkas László?

– Azzal kezdeném, hogy az eddigi gyakorlat, amely szerint a születési anyakönyvi adatokat vezetjük át a hivatalos iratokba, összhangban volt az európai szabályokkal, szokásokkal. Ezt minden ország így csinálja. Másrészt a megoldás nem olyan egyszerű, mint amilyennek tűnik. Vegyük például a családnevet.

Februárig ugye érvényben van az a kettős egyezmény, amely szerint valaki csak akkor kaphatja meg a magyar állampolgárságot, ha román állampolgársága megszűnik. Ez azt jelenti, hogy az illetőnek kérvényt kell benyújtania a román követségre. Mi megtehettük volna, hogy a kívánt családnevet írjuk be a magyar iratokba, például Farcas helyett Farkast. De akkor mivel igazolta volna a követségen, hogy azonos azzal a Farcassal, aki az anyakönyvi kivonatban szerepel? Vajon becsületszóra elhitték volna neki? Vagy egy másik példa: elképzelhető, hogy valaki örököl. Hogyan igazolja, hogy azonos a családi iratokban szerepelő személlyel? Végül gondolni kell arra is, hogy ha a helyzet Romániában normalizálódik, sokan vissza akarnak majd térni. Rengeteg kellemetlenségük származhat, ha nem tudják igazolni a névváltozás tényét.

– Ezek szerint a családnév megváltoztathatatlan?

– Nem. Márciusban kelt az a BM rendelet, amelyet a 219-552/1989 számú körlevéllel hirdettünk ki az anyakönyvvezetőknek. Ebből idézek: „A gyakorlatban tapasztaljuk, hogy a magyar nemzetiségű külföldiek esetében milyen problémát okoz, ha honosításuk, hazai anyakönyvezésük és azt követő névviselésük a születéskori nevükhöz igazodik. Szükségesnek tartjuk ezért, hogy az anyakönyvvezetők a honosítási kérelem átvételekor a magyar nemzetiségű külföldieket *nyilatkoztassák* arról, kívánják-e nevüket az eredeti anyakönyvi kivonattól eltérő formában, a magyar névviselési szabályoknak megfelelően, vagy magyar változatban viselni." (Magyar névviselési szabály például a Kovács Károlyné.)

– A gyakorlatban hogyan zajlik a családnévváltoztatás, milyen papírok szükségesek?

– Jelenleg csak azok ügyében tudunk eljárni, akik megkapták a román állampolgárságról való lemondást. Ők bemennek a lakhely szerinti tanács anyakönyvvezetőjéhez és kérik a honosítási, illetve a névváltoztatási formanyomtatványt. A honosítási okiratban az új és a régi név egyaránt szerepelni fog, ez lesz az a bizonyos irat, amivel igazolni tudják a név folytonosságát. De februárig mindez csak a román állampolgárságról lemondott áttelepültekre vonatkozik.

– Mi a helyzet a jóval gyakoribb, román változatban írt keresztnevek magyarosításával?

– Ez sokkal egyszerűbb. Az 1989. augusztus 17-én kihirdetett BM-rendelet értelmében a keresztnév alanyi jogon bármikor megváltoztatható. Tehát ha az ideiglenes tartózkodási engedély kiállításakor valaki azt mondja, kérem én László akarok lenni, nem Ladislau, akkor így írják be minden különösebb formaság nélkül.

– Mit kell tenniük azoknak, akik e rendelet kihirdetése előtt kapták meg irataikat, így abban még a román névváltozat szerepel?

– Befáradnak oda, ahol az igazolványt kiállították és „100 forintos illeték befizetése mellett pár nap alatt kicserélik az okmányokat. De ezt csak azoknak javasolom, akik nem akarnak továbbutazni egy harmadik országba. A továbbutazni vágyóknál jobb ha az anyakönyvben szerepelő név van a többi iratokban is.

– Keresztnév változtatás esetén nem áll fenn annak veszélye, hogy a román követségen nem fogadják el az új nevet?

– Ezt nem tudhatom, soha nem jártam a román követségen. A nemzetközi gyakorlatban a keresztnév megváltoztatása nem olyan „komoly" dolog, mint a családnévé. Persze elképzelhető, hogy egyesek mereven ragaszkodnak az anyakönyvi kivonatban szerepelő keresztnévhez...

– A romániai tapasztalatok alapján ez könnyen elképzelhető. Végül lenne még egy név-probléma. Sokszor elhangzott már, hogy amikor a magyar hatóságok ragaszkodnak ahhoz, hogy az iratokban Cluj-Napoca álljon Kolozsvár helyett, gyakorlatilag azt csinálják, mint a magyar városnevek használatát betiltó román szervek.

– Ez a legbonyolultabb ügy. Az elmúlt hónapokban többször összeültünk a külügy- és az igazságügy-minisztérium képviselőivel. Az európai szokások szerint a helységnevet úgy kell írni, ahogyan az illető ország hivatalos helységnévtárában szerepel. Egyes szakemberek szerint a helységnév része az állam szuverenitásának, tehát, aki nem tartja tiszteletben a hivatalos elnevezést, az a szuverenitást sérti meg. Más szakemberek szerint ez nem szuverenitási kérdés. A külügyminisztériumnak az a véleménye, hogy ebből nem lehet nemzetközi jogi ügy, az igazságügy-minisztérium szerint lehet. Mivel ilyen eset eddig nem fordult elő, elég nehéz dönteni. Egyébként a „magyar változat" képviselői is azt javasolják, hogy a magyar elnevezés mellett tüntessük fel a román nevet is.

bcs

Menekültstatisztika

(Date despre refugiati)

1988 január 1. – 1989. november 30.

Összesen érkezett: *(Au sosit în total)*	30 930
ebből	
tartózkodási engedélyt kapott *(Au primit permis de sedere)*	28 259
visszaadtak *(au fost dati înapoi)*	2 671
3. országba távozott *(au plecat în strainatate)*	2 709
önként visszatért R.-ba *(s-au re întors în România)*	540
Jelenleg Magyarországon tartózkodik:	25 010
ebből:	
német	1 382
magyar	18 716
román	4 832
egyéb	80

1988. januárjától 1989. október 31-ig 519 gyermeket sikerült családjával egyesíteni.

1989. november hó:
összesen 1088-an érkeztek
ebből

német	71
román	446
magyar	548
egyéb	23

Megalakult az országos testület

Erdély-Körök Érdekvédelmi Tanácsa

5. számunkban röviden beszámoltunk arról, hogy szeptember elején Szegeden néhány Erdély Kör vezetője ideiglenes koordináló-egyeztető testületet hozott létre és felhívást tett közzé, amelyben csatlakozásra szólította fel az Erdéllyel foglalkozó egyesületeket, köröket, csoportokat.

December 9-én újra összeültek a körök képviselői és pár órás jó hangulatú, konstruktív vita után elfogadták az egyeztető testület Alapszabályát. A szervezet neve: Erdély-Körök Érdekvédelmi Tanácsa. Tagja lehet minden Erdély nevével fémjelzett kör, egyesület, klub és más önszervező testület, amely az egyetemes emberi, illetve kisebbségi jogokat, a magyar és az európai kultúrát kívánja képviselni és oltalmazni. Az Erdély-Körök Érdekvédelmi Tanácsa „öntevékeny, önkormányzati, demokratikus társadalmi szervezet".

Céljai:

a) Politikai határoktól független, szellemi, kulturális, történelmi egységben értelmezi a magyarság létkérdéseit

b) a társult egyesületek, klubok és más testületek alapszabályának szellemében összehangolja azok tevékenységét

c) képviseli a tagegyesületeket a kormányzati szervekkel, pártokkal, egyházakkal, külföldi testületekkel és magánszemélyekkel létesített kapcsolatokban

d) tanácsadói tevékenység a mindenkori kormányzat és parlament mellett

e) a társult szervezetek tagjainak felsőbbszintű, mindenre kiterjedő érdekképviselete

f) az Erdélyből Magyarországra települt ifjúság sajátos gondjainak felvállalása és megoldása

g) az Erdélyben élő magyarság szellemi, kulturális, politikai és anyagi támogatása

h) a Magyarországon letelepedett erdélyi kulturális személyiségek alkotó tevékenységének elősegítése

i) az Erdéllyel foglalkozó sajtó felkarolása, illetve saját sajtóorgánum létrehozása

Az Erdély-Körök Érdekvédelmi Tanácsához az alábbi szervezetek csatlakoztak:

Erdélyi Kör Békéscsaba
Erdélyi Magyarok Egyesülete
Erdélyi Fiatalok Klubja
Erdélyi Szövetség
Hajdú-Bihar megyei Erdélyi Egyesület
Nagykanizsai Erdélyi Magyarok Szövetsége
Salgótarjáni Erdélyi Klub
Szegedi Erdélyi Kör
Zalaegerszegi Erdélyi Kör

Ne az érzelmek döntsenek: NÉZETEINK A KETTŐS ÁLLAMPOLGÁRSÁGOT KIZÁRÓ EGYEZMÉNYRŐL

Először az országgyűlés márciusi ülésszakán fogalmazták meg, hogy a menekültek-áttelepültek jogi helyzetét minél hamarabb rendezni kellene. A jelenlegi szabályozás szerint a Magyarországon menedéket keresők állampolgárságát a menekülés ténye nem befolyásolja, vagyis a Romániából érkezők román állampolgárok maradnak. Ezt egy kétoldalú román-magyar egyezmény rögzíti, mely többek között kimondja, hogy valaki mindaddig nem kaphatja meg a magyar állampolgárságot, míg a románról le nem mondott, lemondását a román hatóságok el nem fogadták. Az egyezmény felmondását egyre határozottabban, erőszakosabban sürgetik a menekült-szervezetek, egyes pártok és társadalmi csoportok képviselői. Mielőtt az érzelmek indulattá fajulnának, érdemes lenne megvizsgálni, mit is tartalmaz az a bizonyos egyezmény, és áttekintetni a különböző lehetőségeket.

Ha nem változnak a magyar jogszabályok, és érvényben marad a kettős állampolgárságot kizáró egyezmény, akkor a magyar állampolgárságot csak azok szerezhetik meg, akiktől visszavonták a román állampolgárságot (11. cikk). Ez utóbbi egy eléggé hosszadalmas procedúra és csak azoknak javasolható, akik törvényes úton települtek át vagy legalább útlevéllel, turistaként jöttek. A „zöld határon" érkezők számára nem tanácsos a román követséghez fordulni a formanyomtatvány beszerzése érdekében.

Ha felmondjuk

> Az egyezmény öt évig van hatályban, majd automatikusan újabb öt évre meghosszabbodik, ha az érvényesség lejárta előtti hat hónapban valamelyik fél fel nem mondja. 1989-ben lejárt az egyezmény, a felmondási határidő 1990. február 10.

A felmondás esetén természetesen nemcsak a menekültek által kifogásolt „állampolgársági" cikkely veszti érvényét, hanem az egyezmény valamennyi pontja.

Másfelől a menekült számára a magyar állampolgárság megszerzése jogi biztonságot jelent, mindamellett, hogy a jelenlegi szabályok szerint szinte azonos helyzetben van a magyar állampolgárokkal. A különbség: országgyűlési választáson nem vehet részt, (de helyhatóságin igen) nem alapíthat pártot, nem viszik katonának, nehezen vagy egyáltalán nem kap vízumot nyugati országba, (bár tárgyalások folynak, hogy a menekültek is ugyanolyan elbírálásban részesüljenek, mint a magyar állampolgárok). Viszont a menekült is állampolgári jogon részesül a szociális és egészségügyi juttatásokból, lakáscélú hitelt vehet fel, devizakeretet kaphat stb.

Módosítható-e az egyezmény?

(E téren csak a saját, többé-kevésbé megalapozott véleményemet közölhetem) Elvileg igen. A módosítás főként a 11. cikkelyre vonatkozna, amely kiegészülhetne azzal a kitétellel, hogy ha valaki a másik fél országában egy bizonyos ideig – mondjuk fél évig – letelepedési szándékkal tartózkodik, akkor kivételt képez a főszabály alól, vagyis kérvényezheti és megkaphatja az új állampolgárságot. Hasonló eredménnyel járna az is, ha a korábbi állampolgárság megszűnését nem kellene igazolni, hanem elegendő lenne a román állampolgárságból való elbocsájtást kérvényező formanyomtatványt bemutatni. Ez esetben egy bizonyos idő – például hat hónap – eltelte után vélelmezni lehetne, hogy a korábbi állampolgárságból elbocsájtották, tehát magyar állampolgárságért folyamodhatna az egyezményben szerepelő általános feltételek alapján.

Természetesen ezek a módosítások feltételeznék, hogy a másik fél is készséget mutasson a menekültek helyzetének ilyen módon való javítására. Ennek hiányában viszont el kellene gondolkodnunk azon, hogy amit ma érzelmeink hatása alatt felmondunk, azt holnap már sajnálni fogjuk. Annál is inkább, mert az egyezmény felmondásának sürgetői nem ismerik az egyezmény minden pontját – ilyen körülmények között erőltetni a döntést súlyos felelőtlenség az otthon maradottakkal szemben.

Ezért azt ajánljuk mindenkinek, aki a kettős egyezmény haladéktalan felmondása mellett kardoskodik, előbb nézze meg az 1980-as Hatályos Jogszabályok Gyűjteményében, hogy milyen következményekkel számolhatunk.

A tájékozódáshoz az Erdélyi Tudósítás szívesen nyújt akár jogászi szaksegítséget is. A felelős döntés érdekében.

ÉHSÉGSZTRÁJK A DEMOKRÁCIÁÉRT

Lapunk első számában már írtunk a Szabad Románia (Romania Libera) csoportról. Azóta nagyon sok minden történt körülöttünk, különböző pletykák, hírek kaptak lábra velük kapcsolatban. Még azt is beszélték, hogy soraikba securitátés ügynökök férkőztek.

– Mi az igazság ezekkel a hírekkel kapcsolatban? – kérdeztem Emil Jovanesut, a csoport szóvivőjét.

– A rémhírekről hallottam én is, de az, hogy sok bajunk volt az utóbbi időben, az igaz. Ezekről talán könnyebb lenne képet alkotni, ha végigjárnánk a mozgalom azóta zajlott történetét.

A Szabad Románia csoportot Cornel Rosca tavaly áprilisban alapította, azokkal a törekvésekkel, amelyek a lapotok első számában megjelentek.

Rosca tavaly júniusban elhagyta Magyarországot és az Egyesült Államokba ment. Tudomásom szerint, amint kiutazási engedélyt kap az amerikai hatóságoktól, visszajön Magyarországra. Távozása után, Virgil Pirvu került a szervezet élére, aki igyekezett a Rosca által megszabott célokat követni és minél hatásosabb politikai tevékenységet kifejteni, és a bukaresti kormányzatra minél nagyobb nyomást gyakorolni.

Ebben az időben a tagokban még őszinte lelkesedés élt és még megvolt az otthonmaradottak érdekében történő tenniakarás.

Pirvu után Mircea Bajan következett, akinek a vezetése alatt a mozgalom elindult lefelé a lejtőn.

A politikai tevékenységről a hangsúly fokozatosan a tagok nyugatra történő átmentésére tevődött. Mindenki azzal foglalkozott, hogy miként szerezzen magának egy kis nevet, hogy abba a nagyon szűkre szabott csoportba bekerüljön, akiket a nyugatiak befogadnak.

Ezáltal a csoport súlya és politikai hatékonysága a minimálisra süllyedt, bár a taglétszám növekedett, sőt egy adott pillanatban meghaladta a 600 főt. Ez a létszámnövekedés viszont minőségi higulást jelentett.

Ugyanebben az időben kezdődött a megmagyarázhatatlan események sorozata is.

Bajan távozását követően vettük észre, hogy eltűnt a levéltárunk. Nyomaveszett a fényképezőgépeinknek, a csoport tulajdonát képező magnóknak, a tagsági listának, és a még megmaradt pénznek. Utóbb kiderült, ezt Bajan a magáénak tekintette.

Ugyancsak ezekben a hetekben történt, hogy az egyik gyűlésünkön, amelyen körülbelül 60 tagunk vett részt, az egyik lány szót kért, és arról számolt be, hogy őt a román securitáté megszabott feladattal küldte Budapestre, és az lett volna a dolga, hogy a csoportba férkőzve, legyen a vezető szeretője. Cornel Roscával ez nem sikerült, Pirvuval szintén kudarcot vallott. Végül a Bajan barátnője lett. Azt mondta, hogy azért kért szót, mert ő most már teljesen megváltozott, más ember lett, nagyon szégyenli az eddig történteket, és más életet akar kezdeni.

Nekem bizonyítékaim nincsenek tevékenységét illetően, az viszont tény, hogy a hölgy, Bajan oldalán, az említett eltűnt anyagokkal együtt lelépett Ausztriába.

Ennek az eseménynek a nyilvánosságra kerülése nagyon felkavarta a társaságot, de Bajan részéről még ért egy utolsó meglepetés. Elmenetele előtt, teljesen antidemokratikus és a csoportunkban teljesen szokatlan módon utódot nevezett ki maga után, a birkózó Doru Staicu személyében, aki politikai tapasztalat terén egy nagy nulla volt. Ettől kezdve mozgalmunk teljesen elvesztette addigi jellegét és eleinte elméletileg, de később gyakorlatilag is a londoni Szabad Románok Világszövetségének (UMRL) vált a fiókintézményévé. Ebben az időben történt, hogy szintén londoni sugallatra engem kizártak a szervezetből, rám sütve a vádat, hogy „magyarbérenc" lennék. Ezt a jelzőt azzal érdemeltem ki, hogy mindig felléptem a nacionalista, magyarellenes megnyilvánulások ellen és egy alkalommal a Cuvintul Roman című lapban egy leleplező cikket írtam, egy sovinista pamflettre válaszolva.

Néhány hét után, Doru Staicu általunk ismeretlen úton eltűnt Magyarországról.

Ettől kezdve gyakorlatilag a szervezet tevékenysége követhetetlenné vált. Vezetőnek kiáltatta ki magát az a Vasile Flutar, aki addig még az alapszervezetnek sem volt tagja. Rátette a kezét a még megmaradt anyagokra, köztük több személyi lapra és ezzel dicstelen pályafutása be is fejeződött, és a csoport tulajdonképpen feloszlott.

– Tudomásom szerint, a november 15-i megemlékezés és az éhségsztrájk, amibe aznap este kezdtetek, a Szabad Románia mozgalom újraszervezésének első megnyilvánulása volt.

– Valóban egy 15–20 fős társaság elhatározta, hogy újraszervezi a mozgalmat, tanulva a múlt hibáiból.

Az éhségsztrájk tiltakozó mozgalom volt Ceausescu újraválasztása ellen. A világközvélemény figyelmét szerettük volna felhívni a romániai szörnyűséges állapotokra, mivel úgy tapasztaltuk, hogy a figyelem Románia felé lankadt. Az az igazság, hogy ekkora viszhangra mi sem számítottunk. Írók, újságírók kerestek fel Lengyelországtól kezdve Mexikóig és az Egyesült Államoktól Egyiptomig mindenünnen.

Abban a borzalmas hidegben pedig tartotta bennünk a lelket az az emberi melegség, amit a budapesti magyarok részéről éreztünk, akik megpróbáltak mindenben a segítségünkre lenni. Tényleg őszinte szolidaritást éreztünk részükről és akik meglátogattak, mind azt hangoztatták, hogy a magyaroknak nem a románokkal van bajuk, hanem a Ceausescu klánnal. De hadd meséljek el egy esetet, amely mély nyomokat hagyott bennem.

Az egyik délután a sátor előtt ültem és olvastam. Egyszercsak megjelent két nyolcvan év körüli öregember és felém közeledett. Megálltak előttem, ránéztek a karomon hordott piros-sárga-kék karszalagra, levették a kalapjukat, meghajoltak előttem és szó nélkül távoztak. Ez egy olyan gesztus volt, amit nem fogok elfelejteni.

A társaságnak a legnagyobb örömet az okozta, hogy megtudtuk, hogy a magyar TV-n kívül a bolgárok is közvetítettek egy filmet a budapesti román nagykövetség előtti éhségsztrájkunkról, és így az erdélyieken kívül Bukarestben is láthattak bennünket.

Akik résztvettünk ezen az éhségsztrájkon, alkotjuk az újonnan alakult Szabad Románia mozgalom bizottságának egyik részét.

Úgy határoztunk, hogy tagság nélküli bizottságként fogunk működni, a mozgalomnak csak pártoló tagjai lesznek. A bizottság élén nem lesz elkülönített vezető, és tagjai csak azok a menekültek lehetnek, akik itt akarnak letelepedni Magyarországon, várva arra a pillanatra, amikor már szabadon haza lehet menni.

Tevékenységünk elsősorban politikai célú, amelyet tüntetések, rádióműsorok, tudósítások formájában szeretnénk kifejteni az otthon, Romániában maradtak érdekében.

– Valamikor a közelmúltban említetted nekem, hogy magyar állampolgárságot fogsz kérni.

– Igen. Ezen nagyon sokat törtem a fejem. Végül is 5 éve már itt élek Budapesten. Tudom, hogy sokan „magyarbérencnek" titulálnak és ez után a lépésem után még többen lépnek majd ebbe a kórusba, de én a következőképpen gondolkodom: amennyiben a mai hosszútávú célunk a határok eltörlése, a közös európai ház megteremtése és amennyiben azt szeretnénk, hogy Románia egyszer majd ehhez a közös Európához tartozzon, ahol nem tesznek különbséget az emberek között, hogy milyen nemzetiségűek, úgy a saját személyes példámmal szeretném az első lépéseket megtenni ebben az irányban, ekként a magyar állampolgárság felvételével is. Ma, amikor a kommunikáció is megszűnt a két ország között, én magammal szeretném bizonyítani azt, hogy lehet valaki önmagával megbékülve mindkét államnak az állampolgára, így téve meg az első lépést az európai állampolgárság felé.

GREVA FOAMEI PENTRU DEMOCRAŢIE

În primul număr al revistei noastre, am prezentat deja gruparea România Liberă. De atunci soarta grupării a luat multe cotituri, s-au auzit fel de fel de zvonuri, că s-ar fi dezmembrat, că securitatea românăs- ar fi infiltrat printre ei şi aşa mai departe.

– Care este adevărul despre aceste zvonuri ? - l-am întrebat pe Emil Iovănescu, purtătorul de cuvînt al grupării.

– Unele zvonuri sînt din păcate adevărate, dar să trecem puţin peste istoria organizaţiei de la început.România Liberă a fost înfiinţată în aprilie anul trecut de către Cornel Roşca.Cornel, în iune 88 a părăsit Ungaria şi s-a stabilit în Statele Unite. Locul lui în fruntea organizaţiei a fost preluat de Virgil Pîrvu, care conducea mişcarea

Éhségsztrájk a román nagykövetség előtt: Daniela Constantinescu, Marian Barsoricin, Dorel Constantinescu, Emil Iovanescu és Contantin Transulis.

urmînd calea bătătorită de Roşca, avînd în primul rînd ţeluri politice, în scopul presionării regimului de la Bucureşti. In acel timp mai exista un entuziasm sincer în membrii organizaţie, care într-adevăr încereau să facă ceva în interesul celor rămaşi în ţară. După cîteva luni şi Pîrvu a plecat din Ungaria. In fruntea României Libere a fost ales Mircea Băjan, sub conducerea căruia mişcarea a intrat în perioada de declin. De pe ţelurile politice accentul s-a pus tot mai puternic pe planul ajutorării refugiaţilor pentru a pleca mai departe în Occident, astfel ponderea noastră politică a scăzut vertiginos. Cu toate că numărul membrilos s-a ridicat la 600 de persoane, majoritatea a intrat doar în speranţa unei vize. Tot în această perioadă s-au întîmplat şi multe lucruri inexplicabile.

Odată cu plecarea lui Băjan ne-am dat seama că a dispărut arhiva, aparatele foto, magnetofoanele, lista membrilor şi ultimii bani ce-i mai aveam în casă.

Anterior, la o şedinţa, în faţa a cel puţin 60 de persoane, o femeie, Eugenia Albert, căsăt orită, cu un copil de 13 ani lăsat în ţară , s-a ridicat şi ne-a povestit că ea a fost trimisă cu un scop special de către securitatea din România, pentru a se infiltra în organizaţie. Ea a primit misiu nea să devină amanta conducătorului organizaţie. După cum a povestit, a încercat cu Cornel Roşca, apoi şi-a încercat norocul şi cu Pîrvu, dar fără succes în ambele cazuri. Pînă la urmă a devenit amasta lui Băjan, adăugînd însă că s-a schimbat, că a devenit alt om, şi că-i pare foarte rău de cele întîmplate. In orice caz împreună cu Băjan, a dispărut şi ea în Austria, cu toate materialele amintite.

Acest eveniment a influenţat foarte negativ activitatea noastră, dar ultima lovitură s-a abă tut asupra noastră după plecarea lui Băjan.

Intr- o manieră destul de neobişnuită Băjan singur, l-a numit în locul lui pe Doru Staicu, un luptător, care din punct de vedere politic era o nulitate. In această perioadă, organizaţia noastră şi-a pierdut total caracterul, devenind pur şi simplu o marionetă a organizaţiei Uniunea Mondială a Românilor Liberi, la care a şi aderat. Tot atunci, la sugestia Londrei ,am fost alăturat din comitetul de conducere al organizaţei, fiind acuzat că aş fi „omul ungurilor".

Peste cîteva săptămîni conducătorul României Libere, Doru Staicu, a dispărut din Ungaria, fără să ştie cineva ceva despre el, iar evenimentele petrecute în cadrul organizaţiei au luat o tu rnură de-a dreptul haotică. In fruntea organizaţiei a fost cooptat Vasile Fluţar, care nici măcar nu era membru în această organizaţie, şi care a furat şi ultimele materiale ce au mai rămas în posesia Comitetului. De aici deja, într-adevăr putem v orbi despre dezmembrarea totalăa acestei organizaţii.

– După cîte ştiu acţiunea din 15 noiembrie şi greva foamei de 8 zile pe timpul congresului de la Bucureşti, însemna reînceperea activităţii organizaţiei.

– Da, într-adevăr, un nucleu de 15–20 de persoane a hotărît că va reînfiinţa activitatea organizaţiei România Liberă, dar vrem să învăţăm din greşelile din trecut.Greva foamei, în primul rînd a fost protestul nostru personal împotriva realegerii lui Ceauşescu. Am vrut să îndreptăm atenţia opiniei publice mondiale asupra ce se întîmplă în România de azi, constatînd faptul că lumea, începînd din vară, iarăşi a cam uitat de dictatorul de la Bucureşti. Adevărul este că noi nici nu am sperat că acţiunea noastră va avea un ecou aşa de puternic. Au venit reporteri şi ziarişti din aproape toate ţările Europei,din Mexic, S.U.A. sau Egipt. Moralul nostru a fost sust ,inut foarte mult datorită faptului că au venit mulţi maghiari din partea cărora, în acel frig de pe stradă, am simţit căldură omenească.S-au solidarizat cu noi, ne-au oferit ajutor, şi fiecare ne-a asigurat, că magharii nu au nimic împotriva românilor, doar împotriva clanului i Ceauşescu. Aş vrea să povestesc o, întîmplare. Intr-o după amiază, stăteam în faţa cortului şi citeam. La un moment dat do i bătrîni, în vîrstă de circa 70–80 de ani s-au apropiat de cort s-au oprit în faţa mea, s-au uitat la tricolorul de pe mineca hainei mele, şi şi-au ridicat pălăria, s-au aplecat şi fără să scoată un cuvînt au plecat mai departe. Acest eveniment m-a impresionat profund.

Cea mai mare bucurie a noastră, mai presus de toate, a fost că am aflat că nu numai televiziunea maghiară a transmis despre noi-şi ne au văzut cei de acasă în regiunile de lîngă graniţa maghiară, ci ne-au văzut şi la Bucureşti, deoarece televiziunea bulgară a transmis un reportaj despre acţiunea noastră din faţa ambasadei române din Budapesta.Nici noi nu realizăm încă ce efect a avut acţiunea noastră, dar ştim că ecoul persistă şi acum.

Cei care au luat parte la această acţiune reprezintă o parte dintre cei care formează nucleul noului comitet al Grupării România Liberă. Obiectivele, noastre sînt identice cu cele apărute si în primul număr al revistei Erdélyi Tudosítások.

Am hotărît să rămînem doar un nucleu şi în moment ul de faţă nu dorim să avem o bază largă. Cei care sînt de acord cu intenţiile noastre vor fi doar simpatizanţi. Nucleul va fi condus de un comitet, în care nimeni nu va fi şef. In acest comitet vor lua parte doar cei care vor să rămînă şi să se stabilească în Ungaria, şi la momentul mult aşteptat se vor reîntoarce acasă.

Scopul nostru este în primul rînd politic, şi vrem să activăm prin demonstraţii, emisiuni la radio, discuţii cu reporteri străini, pentru a propaga intenţiile noastre în folosul celor care au rămas acasă.

– Nu demult mi-ai amintit că vrei să ceri cetăţenia maghiară!

– Da. M-am gîndit foarte mult la acest lucru. Doar trăiesc la Budapesta de 5 ani. Cu toate că am fost de mai multe ori acuzat că aş fi omul ungurilor, totus şi am decis să fac acest pas, deoarece mă gîndesc în felul următor: Dacă obiectivele noastre tînd spre idea dispariţiei graniţelor, şi dorim ca odată România să facă parte din Statele Unite ale Europei, şi să nu mai fie deosebire între oameni care sînt de naţionalităţi diferite, atunci aş dori ca eu ,prin persoana şi exemplul meu să fac primii paşi în această direcţie, luînd chiar cetăţenia maghiară, ceea ce pentru un român, astăzi încă înseamnă ceva ciudat. Eu vreau să fiu într-adevăr un cetăţean al Europei, care docamdată are douăcetăţenii, una română şi una maghiară.

(hamperlics)

A mesemondó igazsága

Benedek Elek és a szülőföld

Benedek Elek maga épitette kisbaconi lakóháza, melyet 1969-ben emlékházzá nyilvánitottak, és múzeumnak rendeztek be. Kisbacon a Barót-patak mellett, a Hargita hegység egyik csúcsa, a Kukuk-hegy (1339 m) alatt fekszik. Honfoglalás kori település s benne a legrégibb nemzetség a Benedekéké.

Benedek Elek neve fogalom volt valaha, és ez a fogalom a szépre és jóra tanitó mesemondót jelentette. Könyvei, mindenekelőtt a számtalan kiadást megért, és félmilliónál is több példányban elfogyott *Magyar mese és mondavilág*, gyermekolvasmányok voltak, s maga a mesemondó is egy olyan mitikus fogalmi körben kapott helyet, mint a Karácsony vagy a Mikulás. Nem véletlenül, hiszen Elek nagyapó — így nevezték őt széles körben Erdélyben és Magyarországon a két világháború között — nemzedékek nevelője és tanítója volt. Fehér körszakáll keretezte arca, s a mesekönyveit díszítő Mühlbeck Károly illusztrációk, nagyapós lejtésű mondatai maguk is szinte predesztinálták arra, hogy egy mesevilág hőse legyen, akárcsak székely mitológiájának jóságos és bölcs hősei.

Pedig a mesemondó legendás alakja mögött van egy másik, talán valóságosabb Benedek Elek: a harcias közíró, az igazságra fölesküdött politikus, a hitvalló patrióta, aki közéleti és irodalmi csatákban küzdötte végig életét, s már elmúlt hatvan esztendős, midőn hazatért szülőföldjére, hogy mindenkitől elhagyott népének apostola legyen.

Az 1859-ben a kisbaconi hajlékban született udvarhelyi székely származék a történelmi múltú székelyudvarhelyi kollégiumban, majd a budapesti egyetemen bölcsészkarán tanult, s közben mint gyűjtő összeállította a *Magyar Népköltési Gyűjtemény* harmadik kötetét. A mindinkább kibontakozó magyar polgárosodás hívásának engedett, amikor tanulmányait félbehagyva az újságíró pályát választotta, s először a Budapesti Hirlapnál, majd az Ország-Világnál és a Magyarságnál képviselte igen bátran a nemzeti függetlenségnek és a szegény társadalmi rétegek felemelésének gondolatát. A századforduló sajtóélete rohamosan fejlődött, ám ahogy sokasodtak a lapok, úgy hanyatlott az újságírás szakmai és erkölcsi színvonala. A fiatal Benedek Elek ezért döntött úgy, hogy önálló fórumot alapít: először a Magyar Kritikát, majd a Magyar Világot hozta létre, ám mindkét vállalkozása megbukott, nem utolsósorban annak következtében, hogy képtelen volt alkalmazkodni az akkori sajtómágnások kívánságaihoz.

Az újságírásból egyenes út vezet a politikába, és a milléniumi Magyarországon ilyen út vitt az országgyűlés padsoraiba. Benedek Eleket először 1887-ben szabadelvű programmal választották Háromszékben a nagyajtai kerületben képviselővé, később gróf Apponyi Albert Nemzeti Pártjához csatlakozott. A következő választáson így már az ellenzék színeiben lépett fel, erőszakkal akadályozták meg abban, hogy ismét a budapesti parlament tagja legyen. Mint képviselő a nehéz gondokkal küzdő székely megyék támogatásának tervével lépett fel: „nekem — írta — most csak egy a gondolatom: Székelyországot tündérországgá fogom varázsolni... Nincs más programom!"

A századforduló politikai életét többször is felkavarta az úgynevezett „székely kérdés", azaz, hogy a túlnépesedett székely megyék képtelenek voltak eltartani népüket, s minthogy e megyékben nem volt ipar, sőt a vasúti közlekedés is csak nagy késéssel épült ki, a székely munkaerőfölöslegnek ki kellett vándorolnia, elsősorban a Regát városaiba. Benedek Elek jól látta, hogy ezek a mostoha viszonyok nemcsak magát a Székelyföldet teszik tönkre, hanem megrendítik az erdélyi magyarság helyzetét is. Mert miközben a székelység a határokon túl keres munkát, az erdélyi föld nagyrésze román birtokosok és bankok kezére kerül, és így a román irredenta térhódítását segíti. Ezért lépett fel a székely vidék iparosítása és a székely földmüvelők más erdélyi vidékeken történő letelepítése mellett. A századforduló nacionalista szólamokat hangoztató s az erdélyi románok érzelmeit sértő kormánypolitikája azonban süketen ment el a nemzeti érdekek megszólaltatása mellett, sőt tönkretéve Benedek Elek lapjait, megakadályozva országgyűlési munkáját, tehetetlenségre kárhoztatta az erdélyi magyar érdekek egyik legvilágosabban látó lépviselőjét.

Benedek Elek ezért vonult vissza a szépirodalomba és a gyermekirodalomba, ezért döntött úgy, hogy a legfiatalabbak nevelésében keres magának méltó feladatot. Egymás után jelentette meg a *Magyar mese és mondavilág* öt vaskos kötetét, számos ifjúsági regényét, illetve *Nagy magyarok élete* című életrajzi sorozatának tizenhárom kötetét. Az első világháború és a trianoni diktátum után írott *Édes anyaföldem* című művében számot vetett saját küzdelmes élettörténetével is: ez a munkája az utóbbi évtizedekben sajnos csak erősen megcsonkítva került az olvasó elé. Most derült ki, hogy elbeszélőnek és stilisztának is milyen kiváló: a múlt századi próza hagyományain nevelkedett előadásmódját a nagy emberi értékekbe vetett feltétlen hit és bölcs humor hatja át.

Ez a feltétlen hit vezette vissza 1921 augusztusában szülőföldjére. Kisbaconi házában telepedett le, szerkesztette a Cimbora című gyermeklapot, amelynek óriási szerep jutott abban, hogy a magyar iskoláktól jórészt megfosztott ifjú erdélyi nemzedékek a nemzeti kultúra szellemében nevelkedjenek. Közben „fiai", a székely írók: Bartalis János, Kacsó Sándor, Nyíró József, Szentimrei Jenő és Tamási Áron társaságában bejárta egész Erdélyt, hogy közönséget toborozzon a születő erdélyi magyar irodalomnak. Hirtelen halála 1929-ben az egész erdélyi magyarságot megrázta; kisbaconi otthona a legutóbbi időkig ennek a magyarságnak a zarándokhelye lett. Öreg éveinek végső tanulságát, egyszersmind szellemi végrendeletét a Cimbora lapjain fogalmazta meg: „Az állam nyelvét meg kell tanulni, az édesanyátok nyelvét nem szabad elfelejteni."

POMOGÁTS BÉLA

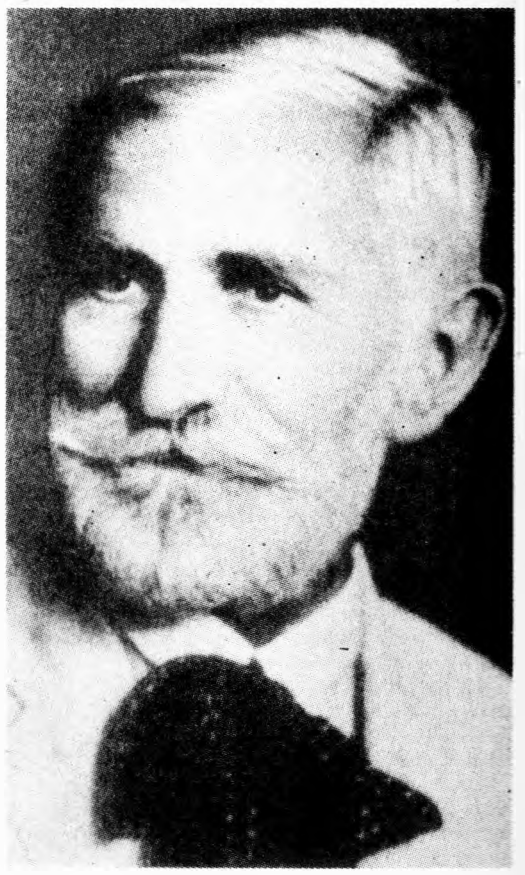

Benedek Elek (1859–1929)

Újra otthon

Verőfényesen szép öregség a Benedek-pár télbehajló, ezüstös ősze. Öt gyerek, tizenegy unoka, nagy tágas ház, s egyetlen játszótér a hegyoldal. Ősszel ktrepülnek, mint a költöző madarak, tavassal visszatérnek, új csicsergést, új örömet, új életkedvet árasztani a nagyszülőkre, akik csak értük és bennük élik életük fájdalmait, örömeit. S ha nem munkátlan is ez az öregség — csak a napi posta feldolgozása is belekerül három-négy órába — s ha nem is gondtalan, ahogyan a boldogabb béke napjaiban kitervezték, mégis szép ősz ez, termő, gyümölcsös, napja aranyát, gyümölcsei édességét pazar kezekkel osztogató. Ezt az őszt mi, háborútjárt mai nemzedék, már nem fogjuk megérni. Nem fogunk mi alig negyven év alatt százöt könyvet összeírni s könyveink jövedelméből apránként visszavásárolni az ősi tagot, hogy legyen nyárára, fecskeraj visszatérése idejére kenyér a háznál, meg frissen fejt tej a legyöngült pesti gyerekek felhizlalására. És még most is, túl a hatvanon, faluról, ahova csak két-naponta jár a posta, két lapot szerkeszteni két különböző város-ban, naponta tizenöt-húsz levelet írni, mindenkinek jó szót adni bennük, buzdítást, tanácsot — istenem megérjük-e, s ha megérjük, tudjuk-e mindezt olyan derűs, szerető bölcsességgel, olyan kifogyhatatlan munkabírással végig csinálni?

Krónikások, kik a mát szeditek majd rendbe s írjátok szavak kövébe, történelemmé, megírjátok-e Benedek Elek erdélyi éveit annyi szuggesztív szeretettel, ahogy ő végig éli? Pedig meg kell írnotok, mert ennek a székely fáklyának örökétig ilyen napsugarasan kell világítania az ő népe előtt.

SZENTIMREI JENŐ

GÁBOR ÁRON

Halálának 140. évfordulóján

„Eresztvény templomkerítésében egyszerűen felhantolt, durva fakorláttal körülvett sír emelkedik. Ez Gábor Áron sírja. Elég, azt hiszem, e névnek egyszerű felemlítése is, hogy minden hazafi tisztelettel és szent áhítattal közelítse meg az egyszerű sírhantot, mely a nemzet nagy halottját fedezi."

(Orbán Balázs: Székelyföld leírása)

1814 november 27-én született Berecken, a háromszéki végvároskában, székely kisbirtokos nemesi családban. Apja, Gábor István, felvilágosult városi főjegyző volt. A jóeszű, élénk fantáziájú, kitűnő kézügyességű fiú nem fejezte be tanulmányait: a csíksomlyói ferences gimnázium befejezése előtt katonai szolgálatba vonul. A 2. székely határőr gyalogezredben, majd a császári-királyi 5. Berwaldo tüzérezrednél szolgál 12 évig. Visszatér gyalogezredébe, katonai karrierje azonban félbeszakad.

„Nem, sohasem fogja Magyarországon a katonát elévinni az ész, jellem és derékség — hanem a németség, a szervilizmus és protekció" — mondotta leszerelése után.

1845-től afféle székely ezermesterként kereste kenyerét: asztalosként dolgozott, s bölcsőtől a sírkeresztig, bútortól a szerszámig mindent készített. 1848-ban a forradalom kitörésekor éppen Moldvában tartózkodott, egy ottani bojár cséplőgépét javította. 1848. október 16–18-án részt vett azon a nevezetes *agyagfalvi gyűlésen*, amelyen a székelység képviselői elhatározták, hogy fegyverrel védik meg szabadságukat. November 5-én azonban súlyos vereséget szenvednek Marosvásárhelynél — elsősorban az ágyuk hiánya miatt, s rövid időn belül, Háromszék kivételével, minden székely szék behódolt Pucher császári-királyi tábornoknak.

Gábor Áron volt az, aki a behódolást sürgetőknek azt vetette oda: „Lészen ágyú!", s Berde Mózses kormánybiztos segítségével alig két hét alatt Bodvajban négy, hatfontos ágyút öntött. Ezek az ágyúk állították meg november végén a Háromszékre törő cs.k. csapatokat.

Miután Bodvaj is az ellenség kezére került, Kézdivásárhelyen állított fel ágyúöntő műhelyt. 1849 június végéig több mint 70 ágyút öntetett.

„Ezen első ágyúk ócska vasból voltak, s kinézetük bozontos, mivel öntéskor megtakarításukra nem volt idő; mindvégig ilyen állapotba maradtak, s a nép a későbbi rézágyúktól való megkülönböztetés végett varas békáknak nevezte el. De a rút nevű ágyúk azért nagyon jelesek voltak, s midőn azok kettejével Nagy Sándor Szeben piacára először rukkolt fel, úgy megbámulták, mint a legkicsiszoltabbakat."

Ismeretes, hogy ezek a „varasbékák" templomharangokból öntettek: 313 harangot szolgáltattak be a székely székek, Háromszékről 125, Marosszékről 93, Csíkból 56, Aranyosszékről 25, Udvarhelyszékről 14 harang érkezett a műhelybe, ahol nemcsak ágyúkat, hanem lőszert, gyutacsot is gyártottak.

Gábor Áron maga képezte ki tüzérségét is.

„Eleinte inkább a kipróbált határőri katonákba helyezte bizalmát, de később átlátta, hogy a tüzérséghez intelligencia és fiatal lelkesedés szükségeltetik, s azután leginkább fiatal birtokosokat és tanulókat alkalmazott, s sokszor mondá: „Egy deákot nem ádok száz határőrért." S éppen az intelligenciának ezen csoportosítása tevé azt, hogy a háromszéki tüzérség oly jeles volt, miszerint gyakran vivott ki fölényt... az ellenségnél el volt terjedve azon hit, hogy a székelyeknek francia tüzérei vannak."

1849 áprilisában Moldvában, Kolozsvárott, Nagyváradon és Debrecenben járt támogatókat és pénzt gyűjteni, találkozott Kossuth Lajossal. Május végétől az erdélyi hadsereg 5. székelyföldi, hadosztályának tüzérparancsnoka.

Hazatérve hozzákezdett a röppentyű (rakéta) gyártás előkészítéséhez, s az első kísérlet sikeres.

A betörő orosz csapatok június 25-én feldúlták Kézdivásárhelyt, s benne az ágyúgyárat, műhelyt, Gábor Áron szakkönyvei, tervei is odavesztek. Július 2-án ő vezényelte a székelyföldi hadosztály 22 lövegét az orosz intervenció csapatai ellen. A monda szerint több lovat is kilőttek alóla. A kőkösi hídnál esett el, egy ágyúgolyó leszakította bal karját és szétzúzta mellét. Segédtisztje vitte a csatatér mögé, tüzérei — nem szerezve tudomást haláláról — visszaverték a hídon áttörő oroszokat.

„...Kóbor kozákok felfedezték Gábor Áron sírhantját, s lovaikkal egyenesre táncoltatták azt, így akarván vad dühökben bosszút állni annak hamvai felett, kit, míg élt, féltek..."

RÓMANN HERBERT

Tompa László:

Harangok színeváltozása

(részlet)

Zengjetek is, harangok, énekelvén
A szeretetnek mélyzengésű nyelvén,
Zengjétek az új élet énekét,
Hogy hinni tudjuk: nem is volt egyéb
Egy rossz álomnál, ami ránk zuhant...
Harangból ágyú... Ágyúból harang...
Csak ennyi volt... s már oszlik a sötét!
S zengjétek nekünk azt is, oh, harangok,
Hogy már örökké harangok maradtok,
Míg munkás kovács, asztalos dalol,
S fent vasa villan a szántóvetőnek...
Mert ha ez így lesz —: roncs tagok kinőnek,
S kikél az ember a romok alól,
És él, fölépül mindig — bármi érje —
Míg dolgozik és hittel néz az égre!

(Székelyudvarhely)

(A székelyudvarhelyi ref. egyház 1926. november 7-iki harangszentelési ünnepélye alkalmával rendezett estélyre.)

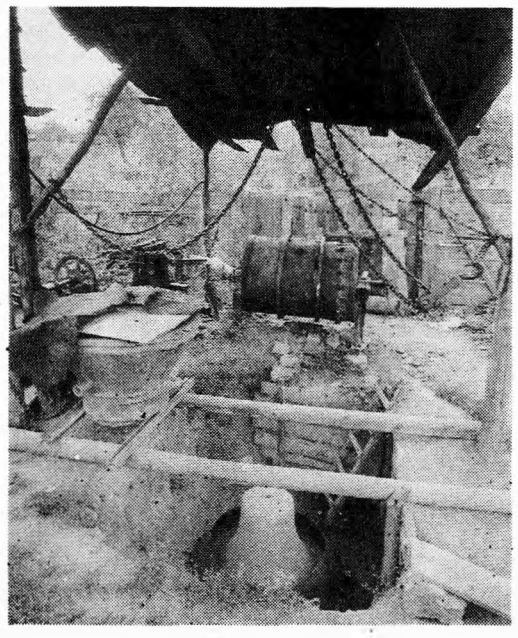

DOKUMENTUM

„A REAKCIÓ PROVOKÁL – VÁLASZOLNI KELL"

1956. november 23-án és 24-én Gh. Gheorghiu-Dej, a Román Munkáspárt első titkárának vezetésével román párt- és kormányküldöttség tárgyalt a nemrég hatalomra került MSZMP és a magyar kormány képviselőivel.A román küldöttséget megelőzően csehszlovák- és NDK-delegáció járt Magyarországon, de a magyar vezetés tárgyalt a szovjet, a kínai, a lengyel és a jugoszláv vezetőkkel is. Ilyen magas szintű tárgyalócsoport azonban csak Romániából érkezett, s ez jelzi, hogy Dej és környezete számára különösen fontos volt a magyarországi helyzet megszilárdítása. Ezt tükrözte a delegáció összetétele is: Chivu Stoica miniszterelnök, Emil Bodnaras a miniszterelnök első helyettese, Aurel Molnaran külügyminiszterhelyettes, Valentin Sterlopol külkereskedelmi miniszterelnökhelyettes, Valter Roman egyetemi tanár és Ion Popescu budapesti román nagykövet. A megbeszélések egyik fontos pontja a szétzilálódott gazdaság támogatása volt, főként áruhitel és segélyek formájában. Ebben a románok igen bőkezűek voltak, az addigi segítségen túl további 60 millió rubel értékben nyújtottak árúhitelt, ami a hazai sztrájkok miatt valóban komoly segítséget jelentett Kádáréknak. A középpontban azonban az októberi események értékelése és a szükségesnek tartott lépések álltak.

Gheorghiu-Dej - nyilván saját hatalma érdekében is – mindennél fontosabbnak tartotta a kemény ököl politikáját. Ebben persze csupán árnyalatokban tért el Kelet-Európa többi Sztálin-epigonjától, azonban azt, hogy az új, meglehetősen labilis hatalmi helyzetű testületet kioktassa, csak ő engedte meg magának.

Valószínű, hogy az MSZMP Ideiglenes Központi Bizottsága előtt felszólaló Dejre hatott Tito pulai beszéde, amelyben a jugoszláv elnök egyrészt támogatta a Kádár-kormányt, másrészt a személyi kultusz kapcsán elégge egyértelműen utalt „egyes nyugati és keleti pártok vezetőire, akik szembeszegülnek a demokratizálással és a XX. kongresszus határozatával, és akik sokban hozzájárultak ahhoz, hogy a

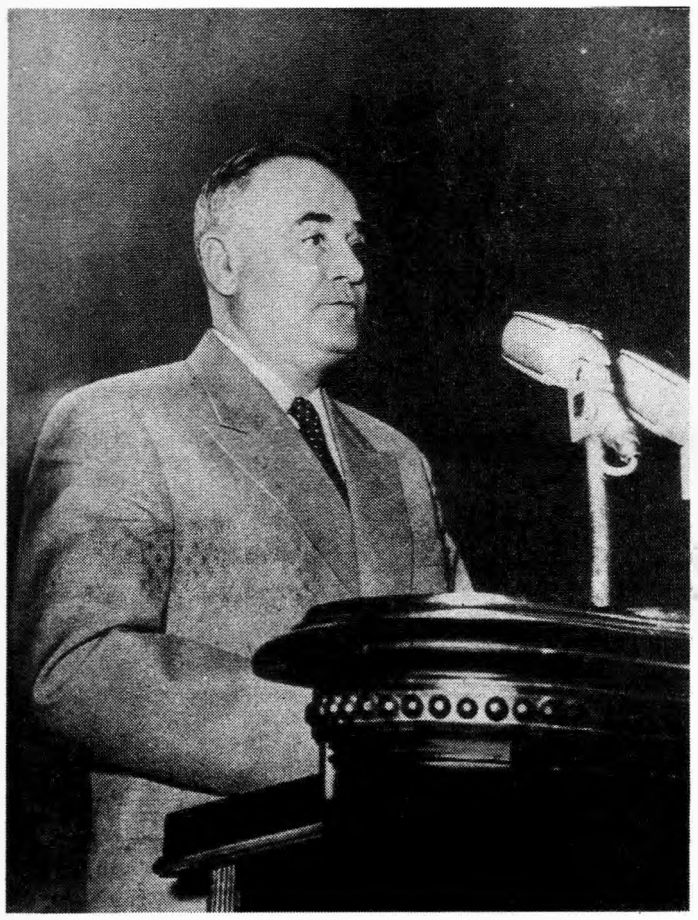

Gheorghe Gheorghiu-Dej, szónoki emelvényen
„Ütni kell! A munkásosztálynak és a pártnak ütni kell, a legnagyobb erővel!..."

sztálini rendszer megszilárduljon. Ma pedig ismét azon munkálkodnak, hogy ez a rendszer ismét felébredjen és uralomra jusson". Dej pedig Budapesten bizonygathatta, hogy most nem a sztálinizmus léte vagy nemléte a fontos, hanem az, hogy az ellenforradalom hidrafejét levágják.

Miért fontos ez a beszéd számunkra? Elsősorban azért, mert a „szocialista" országok közös véleményét képviselt, igaz meglehetősen alpári stílusban. Másodszor: kifejezi azt a „mi tudjuk a helyes utat"-típusú buta gőgöt, amely a Román Munkáspárt „akkori" vezetését jellemezte. Harmadszor: a beszédnek román belpolitikai vonatkozásai, következményei is voltak, amelyek az 1956 nyomán kibontakozó tisztogató akciókban nyilvánultak meg, és nagyrészt a romániai magyar értelmiség ellen irányultak.

Gheorghiu-Dej felvetett néhány általuk szükségesnek tartott intézkedést is, például a – a Romániában később is előszeretettel alkalmazott – üzemi kormánymegbízotti rendszer bevezetését, vagy az általuk „külön bíróságoknak" nevezett vésztörvényszékek létrehozását az „uszítók" ellen. A román első titkár javaslatai nem maradtak visszhangtalanul, az elvi kérdésekre Kádár válaszbeszédében reagált, a konkrét gyakorlati tanácsok pedig beépültek a rend helyreállítása érdekében hozott, többé-kevésbé drasztikus törvényekbe. Ilyen párhuzamosság tapasztalható Dej beszéde és a kormánymegbízotti rendszer (nov. 24), a rögtönbíráskodás (dec. 1) bevezetését, a forradalm bizottságok megszüntetését (dec. 11), a munkásőrség felállítását kimondó rendeletek között.

Kádár válaszbeszéde hangvételében is elüt Dej-étől. A román első titkár végsőkig egyszerűsített helyzetértékelésével szemben, Kádár nem minősíti egyértelműen ellenforradalomnak az októberi eseményeket, és vállalja, hogy nem csak Rákosi Mátyással ment együtt „tiszta meggyőződése szerint", hanem Nagy Imrével is. Ugyanakkor azt sem lehet tagadni, hogy Kádár – ezúttal is – hajlott a kompromisszumra, például a sajtóról szólva magáévá tette Dej, a kínaiak és mások követelését: "...a mi sajtónk a kommunisták forradalmi álláspontját kell képviselje...ha másként nem megy, a proletárdiktatúra eszközét alkalmazzuk velük szemben. Majd 3 hét múlva demokratikusak leszünk. Majd 3 hét múlva 50 lapot is kiadhatnak." A fenyegető hang meglepő, ugyanakkor egyfajta nawitást is tükröz a jövőbeni liberalizálást illetően.

Kádár egyetértett Dejjel abban, hogy: „Nálunk most nem a sztálintalanítás van napirenden, hanem az, hogy éljen a párt, hatalmon legyen a munkásosztály..." Ezt pedig igen nehéz másként értékelni, minthogy az ún., kétfrontos harc már ekkor inkább csak egyfrontosra vált. Nem véletlen, hogy a párt gondolkodó, változást akaró csoportjainak nagy része hosszú évekre elfordult Kádárétól. S azt, hogy az új vezetés egyre erőteljesebben a kritikai hangok elfojtása felé fordult, Kádár beszéde is jelzi. Tito pulai beszéde után ugyanis a Pravda és a jugoszláv Borba között éles polémiára került sor, melyben a Népszabadság – Kádár akkori megfogalmazása szerint – egy „Rényi nevű" szerkesztő kezdeményezésére vitatkozni akart a Pravdával. Fehér Lajos, a lap főszerkesztője pedig emiatt szembekerült a pártvezetéssel.

Ismeretes, hogy Nagy Imrét és munkatársait november 22-én, a román küldöttség érkezése napján hurcolták el, s 23-án már Romániában voltak – erről beszédének végén Dej is tesz említést. Nem érdektelen számunkra, hogy mit mond erről Kádár János: „... ők maguk határozták el tőlünk függetlenül két és fél héttel ezelőtt, hogy el akarják hagyni az ország területét... Nem örökre számítottuk őket, menjenek el egy fél évre és majd ha rendbejönnek az ügyek, visszajöhetnek..., hiszen nincsenek ők örökre számítva." A csúsztatás – s a KB feltetájékoztatása – meglehetősen nyilvánvaló, hisz Nagy Imréék nem a romániai vendégszeretetre áhítoztak. Kádár békülékeny hangja egyúttal azonban jelzi azt az egyébként ismert tényt, hogy ekkor még egyáltalán nem lehetett tudni, mi lesz Nagy Imréékkel, egyáltalán, milyen sorsuk lesz a felkelésben tevőlegesen résztvevők ezreinek.

ÓLMOSI ZOLTÁN

(A két beszédet az eredeti jegyzőkönyvben szereplő helyesírással tesszük közzé.)

Gheorghiu-Dej beszéde (elhangzott az MSZMP KB ülésén 1956 november 24-én):

Kedves Elvtársak!

Engedjék meg mindenekelőtt, hogy meleg üdvözletet adjak át a Román Munkáspárt vezetősége és a román kormány részéről.

Második napja vagyunk Budapesten. Egy delegáció keretében jöttünk azért, hogy együtt megnézzük és megkeressük azokat az intézkedéseket, amelyek segítséget jelenthetnek. Beszélgettünk a Politikai Bizottság tagjaival. Ezeknek a beszélgetéseknek, tárgyalásoknak keretében az elvtársak egyrészt informáltak bennünket a magyarországi helyzetről, – baráti és elvtársi véleménycserénk volt ezzel kapcsolatban. Megelégedéssel vettük tudomásul, hogy a magyarországi helyzetet illető véleményünk egyezik, ugyanúgy egyeznek azok az elgondolások, amelyek a helyzet megoldására szükségesek. Ugyanakkor a magyar kormánnyal való tárgyalás és kérés alapján megállapodtunk arra, hogy kormányunk gazdasági segítése miben nyilvánuljon meg. Mindezeket egy közös nyilatkozatba foglaltuk, amelynek tartalmát az elvtársak valószínűleg ismerik. (Ma este lesz nyilvánosságra hozva.)

Most egy pár szót a romániai helyzetről és arról, hogyan látták Romániában a magyarországi eseményeket. Elsősorban szeretném aláhúzni, hogy a magyarországi események a román párt, a román kormány részére nagy meglepetést keltettek. Senki nálunk nem várta, hogy Magyarország ilyen helyzeten menjen át és ezek nálunk igen nagy érzéseket váltottak ki. Tudtuk, hogy elégedetlenség van a társadalom bizonyos rétegeiben, de nem vártuk, hogy ilyen kirobbanás keletkezhet. Hogyan reagált a mi népünk, munkásosztályunk a magyarországi eseményekre? Megmondhatom, hogy fájdalommal tekintett azokra az eseményekre, amelyek itt történtek. A magyarországi események első napjaitól kezdve a mi munkásosztályunk erős szimpátia-érzését nyilvánította a magyar munkásosztállyal szemben, megértette ezeknek az eseményeknek a menetét, megértette, hogy Magyarországon veszélyben van magának a munkásosztálynak, mint vezető erőnek a pozíciója, hogy veszélyben vannak az elért szocialista vívmányok is. Ugyanakkor bizalmát fejezte ki a magyar nép forradalmi erői, a magyar munkásosztály iránt, bizalmát olyan irányban, hogy ki fog kerülni ebből a nehéz helyzetből. Híreink, információink voltak arról, hogyan fejlődnek a magyarországi események, de távolról sem voltunk megfelelően informálva. Csak most az elvtársaktól tudtuk meg a pontos részleteket is.

Meg kell mondani, hogy a magyarországi események komoly tanulságot jelentenek nemcsak a magyar munkásosztály, a magyar nép számára, hanem komoly tanulságot jelentenek a szocialista országok pártjai és népei, de a kapitalista országok munkáspártjai számára is. Ezeket az eseményeket ki kell értékelni az egész világ munkáspártjainak. Ez a kiértékelés még nem történhetett meg teljesen. Egy komoly, mély, sokoldalú kiértékelésre van szükség, amelynek tanulságait le kell vonni. Az eddigi kiértékelések természetesen tartalmaznak bizonyos ellentéteket, valószínűleg abból kiindulva, hogy az információk nem teljesen, mégis az eddigi kiértékelések általában helyesek.

A most lefolytatott tárgyalások arról győznek meg bennünket, hogy a magyar párt és kormány értékelése nem nagyban különbözik attól az értékeléstől, ahogyan a mi pártunk vezetősége állást foglal. Szükséges, hogy ezeket az értékeléseket megmagyarázzuk nemcsak a munkásosztálynak, de az egész közvéleménynek is. Az eseményekről tisztán ki kell mondani, milyen karakterűek voltak, tisztázni kell ezeket.

Nálunk a következő kérdést vetették fel az elvtársak: hány tagja volt a Magyar Dolgozó Pártjának, mit jelent a munkásosztály Magyarországon, mit jelentenek a többi társadalmi rétegek, mennyire erős a reakció és milyen befolyással bír a többi társadalmi rétegekre. Nagy meglepetést jelent az, hogyan lehet, hogy egy párt, amelyben 800 ezer tag van, nem lépett akcióba egy emberként a népi demokrácia ellenségeivel szemben. De ne hivatkozzunk 800 000, csak 100–200 ezer párttagra, megbízható elvtársakra, akik képesek a szocializmus ügyét az életük árán is megvédelmezni. Feltétlen lehetett volna találni ilyen elvtársakat, akik helytálltak volna a megpróbáltatásban. Ez a kérdést foglalkoztatta elvtársainkat és mi nem tudtunk válaszolni csak olyan értelemben, hogy természetesen a 800 000 párttagból nem számíthattak csak pár százezer elvtársra. Véleményünk szerint annak oka, hogy a pártszervezet hiányzott ezekben az eseményekben, részben a tájékozatlanság, de nagyrészt a kiábrándultság, a Rákosi-Gerő féle klikk politikája miatti elkeseredés lehetett. A vezetés – ahogyan mi ismerjük – úgy a politikai, gazdasági, mint a kulturális életet illetően ingadozó volt balról jobbra és jobbról balra. Túl nagy követelmények voltak felállítva az építés, a gazdasági élet vonalán. Az ideológiai tisztaság hiányában a pártvezetőségen belül ellentétek és surlódások voltak, csoportokra oszlott a vezetés nem is annyira elvi kérdések, mint inkább személyi kérdések miatt. Ez már a XX. kongresszus előtt is mutatkozott, de a kongresszus után került inkább felszínre, amikor kiderült, hogy a régi vezetés, Rákosi–Gerő által elkövetett hibákat és hiányosságokat nem óhajtja kiküszöbölni. Az elégedetlenség a munkásosztályban és az egész népben megnőtt, és mert a pártban nem léptek fel ezek ellen egységesen, a munkásosztály sem támogathatta a politikát, mert nem volt kialakult elgondolás, hogy kit és mit kell támogatni. Természetesen nekünk komoly kiértékelést kell csinálni azokból, amiket nekünk az elvtársak elmondtak. Véleményünk az, hogy az elvtársak a történtekből levonják a tanulságokat és megfelelő intézkedéseket hoznak.

Most hozták nyilvánosságra a párt irányelveit, a pártszervezés már folyik. Mi az irányelvekkel egyetértünk, azokat helyesnek tartjuk.

Mi az, amit mi még szükségesnek tartunk? Ne osszák a párttagokat rákosistákra és nem rákosistákra, sztálinistákra és nem sztálinistákra. Véleményünk szerint a párttagok ilyen elosztása, osztályozása hibás. Most az szükséges, hogy minden kommunistára építsenek, az összes párttagok mozgósítva legyenek a párt ideiglenes vezetősége mögé az azonnali feladatok megvalósítása érdekében. Feltétlenül szükséges bátorítani az embereket, ők még sokszor az események hatása alatt vannak, előttük van még nagyon élesen az a terrorisztikus helyzet, amin az elmúlt hetekben átmentek.

Érdekes ezzel kapcsolatban a külföldi újságíró- és politikai körök állásfoglalása, és azok a jelszavak, amit a reakció itt terjeszt. Ezek is szétválasztották a magyarországi kommunistákat sztálinistáknak és nem sztálinistáknak. Valószínű, hogy érdekük az, hogy megakadályozzák a párt gyors szervezését. éppen ez ellen a törekvés ellen nekünk úgy tűnik, hogy az első, legfontosabb dolog, hogy az összes párttagokat összeszedjék a pártvezetőség mellé. Természetesen azoknak a kivételével, akik a magatartásukon keresztül Rákosiék vak kiszolgálói voltak. Hányan lehetnek az ilyenek?! Feltétlenül szükséges, hogy az összes párttagok elinduljanak a párt szervezésére, hogy feladatokat kapjanak annak a programnak a megvalósítása érdekében, amelyet a magyar kormány bocsátott a magyar nép elé, a rend helyreállítása érdekében, a reakciósok határozott megsemmisítésére. Önök jobban ismerik mint mi, mit jelent a reakció Magyarországon, milyen gazdag tapasztalattal rendelkezik a forradalom megfojtásában. A reakció megmutatta ezekben a napokban is az ő tapasztalatát. Nem zavarta össze magát filozófiai tárgyalásokkal a demokráciáról, a szabadságról. Megmutatta a képét. Teljes egészében megmutatta a képét azokban a tömeggyilkosságokban, amelyeket itt rendezett. Meg kell mondjam – ha mi az Önök helyében lennénk – azt a körülményt, hogy a reakció fegyverrel meg merte támadni a népi demokratikus rendszert, ezt, mint legjobban alkalmas pillanatot, felhasználnánk arra, hogy sajnálat nélkül szétzúzzuk a reakciót és ne tárgyaljunk arról, hogy demokrácia, vagy nem demokrácia. Úgy kell szétverni, hogy többet ne merjen felkelni a dolgozó nép vívmányai ellen. Mi is voltunk – nem éppen ilyen –, de hasonló körülmények között, elég nehéz körülmények között; a hatalom átvételének előestéjén. Radescu, volt tábornok, alkalmat talált arra, hogy egy erőszakos politikát mutasson nekünk Romániában. A reakció és mindaz, ami visszamaradott a román népben, felemelte a fejét és úgy tettek, mint ahogy itt tettek a fasiszta elemek. Újságokat égettek, megtámadtak szerkesztőségeket, embereket lőttek le, ugyan úgy csináltak, mint ahogy itt tettek. Mi nem álltunk szóba velük. Megvágtuk őket olyan erősen, hogy sokáig nem merték fejüket felemelni. A legkisebb gyengeség a reakció elleni harcban, a reakció bátorítását jelenti. Amikor a reakció fegyveresen felkel a rendszer ellen, sajnálat irányukban nem szabad hogy létezzen. Ütni kell! A munkásosztálynak és a pártnak ütni kell a legnagyobb erővel. Ha most nem fogják a munkásosztály erejét érezni, ha nem lesznek felelősségre vonva mindazok, akik ezeket az eseményeket szervezték, akkor nem lesz semmiféle garancia arra, hogy a reakció nem fog-e újból felemelkedni. A fegyveres felkelés, az ellenforradalmi puccs leverése után egy erősebb erővel szemben – a szovjet hadsereggel – a reakció nem tudott megmérkőzni. Taktikát változtatott. Úgy látszik, hogy létezik Budapesten egy központ, amely vezeti eseményeket. Vannak olyanok, akik táplálják a bizonytalanságot, hogy megakadályozzák a kormányt és a pártot abban, hogy megvalósítsák azokat a feladatokat, amelyeket maguk elé tűztek.

Az államapparátus – azt lehet mondani – teljesen megsemmisült. Számunkra, mint azonnali szükségesség az tűnik, hogy az államapparátust átszervezzék. Államapparátus nélkül nem lehet elképzelni egy állam létezését. Persze csináltak hibákat, ezért bírálva lettek, azok, akik komoly törvénytelenségeket követtek el félre lettek állítva, egyesek elestek a reakcióval való harcban, de azt a részét az államapparátusnak, amely becsületes és hűséges a szocializmus ügyéhez, fel kell használni az államapparátus újjászervezésében. Fel kell hívni a munkásosztályt, hogy vegyen részt, segítsen egy komoly, erős államapparátus megszervezésében. E nélkül nem is lehet itt elképzelni teljes stabilitást. Amint ismeretes előttünk, Önök elindultak az államapparátus megszervezésére.

Ezek voltak azok a kérdések, amelyek minket foglalkoztattak és foglalkoztatnak és amelyeket Önökkel közölni óhajtottunk.

Még volna egy kérdés, amiről az Elvtársak beszéltek: a munkásosztály egységének kérdése. Vannak olyan törekvések, irányzatok, amelyek a munkásosztály elosztása felé irányulnak. Ezeket ellensúlyozni kell. Feltétlenül szükséges fenntartani és megerősíteni a munkásosztály egységét, amely jelenleg egy kicsit zavarban van ezeknek az eseményeknek kapcsán. Persze vannak különböző vélemények Magyarországon, amelyeket az utóbbi időkben vetettek fel: így a többpártrendszer szükségessége. Az a véleményünk, hogy ilyesmit nem kellene megengedni. Tömörüljenek egy párt, a Szocialista Munkáspárt köré az összes társadalmi szervezetek és politikai erők, egy nemzeti frontban kell mindezeket összefogni, de minden ilyen politikai erő és társadalmi szerv ismerje el a párt vezető szerepét.

Még egy pár szót talán lehetne mondani a sajtóról és a rádióról. A sajtó és a rádió többet tesz, mint nem tudom én hány divizió. Kinek a kezében vannak ezek? Ez egy probléma. A sajtó és a rádió teljesen a párt és a kormányvezetés kezében kell hogy legyen. Különösen ilyen körülmények között. Ezekben a körülményekben feltétlenül alkalmazniok kell a párt és a kormány irányvonalát és utasításait. Nálunk is voltak bizonyos törekvések, irányzatok, voltak olyan személyek, akik azt gondolták, hogy ezek valamilyen független szerveket, „magánvállalatokat" képezzenek, – de mi a helyükre tettük ezeket. Azok az emberek, akik a rádiónál, sajtónál dolgoznak, a párt és a kormány határozatait kell hogy életbeléptessék. Ha valaki másképp tesz, az nagyon rossz dolog. Ártalmas és veszélyes.

Még van egy kérdés. A beszélgetésekből és tárgyalásokból az a szükségesség nyilvánult ki, hogy küldeni kell a nagy ipari vállalatokhoz kormánymegbízottakat. Nem számít, hogy megbízott, vagy valami más nevet mondunk. De olyan emberek legyenek, akik a kormány határozatait hajtják végre. Persze az ilyen megbízottak semmit sem tudnak elérni, ha ott nem építhetnek egy erőre. Ott kell hogy legyen a pártszervezet, a legöntudatosabb része a vállalatnak és a lehetőségek szerint minden ilyen vállalatnak meg kell szervezniе a védelmi szervezeteit és a rend szervezeteit. Vannak még provokátorok, akik folytatják a zavarkeltést. Az ilyen zavartkeltőkkel szemben természetesen intézkedéseket kell tenni.

Még egy kérdés. Az államapparátus szétforgácsolásával együtt megsemmisültek a bíróságok is. Feltétlenül szükséges ilyen különleges körülmények között speciális bíróságok létesítése, különleges intézkedéseket kell foganatosítani. A tárgyalások procedurája gyors legyen és határozott, másképpen nehezen fog menni. Természetesen lehetnek olyan vélemények, hogy a jogászok nem megbízhatók, de ide olyanokat kell tenni, akik hűségesek, becsületesek, olyan határozatokat és intézkedéseket tesznek, amelyek szükségesek. Az erős, határozott intézkedések – amelyekre hivatkozom – azt a véleményt válthatják ki talán egyes elvtársak, hogy nem akarunk-e visszafordulni a régi időkhöz, Rákosiék idejéhez. A mi véleményünk az, hogy rendkívüli helyzetekben rendkívüli intézkedések szükségesek. Ilyen körülmények között az akcentust oda kell tenni, amit mi úgy hívunk, hogy proletárdiktatúra. És ne féljünk ettől a szótól. A reakció provokál. Válaszolni kell a reakciónak.

A reakció megkezdte a fasiszta diktatúra bevezetését, alkalmazta azok módszereit, a választ erre határozott intézkedésekkel kell megadni. Ezért nekünk szükségesnek tűnik más államapparátusi átszervezések kérdésével kapcsolatban rendőrség – vagy nem tudom, hogy fogják Önök nevezni –, különleges bíróságok megalakítása is. Nálunk is – habár vannak törvényszékeink –, amikor rendkívüli esetek történnek,

1956. NOVEMBER 24.

KÉT ZÁROLT BESZÉD 1956-BÓL

törvényileg határozzuk el a rendkívüli bíróságok létrehozását a rendkívüli esetek kapcsán.

A magyar események idején a külföldi sajtó és kivételesen a Szabad Európa rádió olyan információkat adott, hogy bizonyos számú városban – és azokat meg is nevezte – hasonló események történtek, mint Magyarországon. Az órát is megnevezték, a szervezési formáit is az akciónak és más részleteket is. Meg kell mondanom, hogy ők csalódtak, az ő romániai agentúrájuk becsapta őket, dicsekedtek, félrevezették őket, mert ilyen zavargások nem léteztek Romániában. Voltak bizonyos dolgok egyes diákok között. De a mi pártunk megmagyarázta nekik s akit szükséges volt, helyére tettünk. Nálunk is van reakció, volt földbirtokosok, gyárosok, ezek között sokan szabadon vannak. Ezeknek kezdett nőni a reményük, hogy Romániában vissza tudna térni a régi időkhöz. Persze ezeknek is megmagyaráztuk. Akinek viszketett a háta, az meg lett vakarva. Nem zavartuk össze magunkat ebben a kérdésben, persze a külföldi sajtó teljes erejéből kiabált, hogy Romániában tömeges letartóztatások vannak, de ez teljes fantázia. Teljesen izolált esetek voltak. A munkásosztály teljes határozottsággal nyilvánította ki bizalmát a párt és a kormány programjával szemben, egységét a párt körül. Úgy látszik, hogy a reakció terveiben Románia is szerepelt, mint ahol a magyarországi eseményekhez hasonlónak kellett volna történnie. Meg kell mondjuk, hogy ha ilyen próbálkozás történt volna, szét lett volna zúzva, mindenféle sajnálkozás nélkül. Ők tudják ezt.

Sok sikert kívánok az Önök aktivitásához, hogy végleg szétzúzzák a reakciót, egy ilyen nagyon alkalmas körülmény között, mint ami most van. Kívánjuk a társadalmi élet minél hamarabbi helyreállítását, az összes azon hibák és hiányosságok felszámolását, amelyek Rákosi, Gerő és a többiek súlyos hibáinak következményei. Ezt szerettem volna elmondani és elnézésüket kérem, hogy értékes idejüket elvettem. Ma mi haza fogunk utazni, hogy meglássuk, hogyan helyzeték el Nagy Imrét. Ha minden, amire szüksége van, megvan neki, megmondhatom, hogy ő nyugodt, jó hangulata van. Mi a munkás-paraszt forradalmi kormány kérésére menedéket adtunk Nagy Imrének és a többieknek. Mind egészségesen érkeztek Romániába. Megfelelő feltételeket teremtettek részükre, hogy informálva lehessenek arról, hogyan áll helyre a rend Magyarországon, milyen a magyarországi helyzet. Egyesekben az a vélemény alakult ki, hogy Nagy Imre nélkül Magyarországon a rend és a fegyelem nem állhat helyre. A valóság más. És reméljük, hogy ha még valami becsület maradt benne, ezt be fogja ismerni. Reméljük, hogy meg fogja változtatni álláspontját.

Kádár János felszólalása:

Kedves Elvtársak!

Igen fontos ügyben hívtuk össze a mostani ülést. Elsősorban azért, mert a testvéri Romániából ideérkezett elvtársak kifejezték kívánságukat, hogy meg szeretnének ismerkedni a párt vezetőségével. Mi ezt hasznosnak tartjuk. Engedjék meg, hogy Dej elvtárs szavaira reagáljak és néhány gondolatot hozzáfűzzek. Először is megköszönöm Dej elvtárs őszinte, segítő szándékú szavait. Ezt szeretném kiegészíteni a következőkkel:

Az utóbbi napokban több testvérpárt küldöttsége járt nálunk, a csehszlovák testvérpárt, a Német Szocialista Egységpárt és most a román testvérpárt küldöttsége érkezett hozzánk. Azon kívül az elvtársak egy része tudja, hogy mi ugyanez alatt az időszak alatt tárgyaltunk szovjet, kínai, lengyel és jugoszláv elvtársakkal is. általános kívánság volt az elvtársak részéről, hogy az ellenforradalommal szemben védjük meg a szocializmus magyarországi vívmányait, szilárdítsuk meg a népi demokrácia rendszerét. Az elvtársaknak ebből az óhajából kitűnik a szolidaritás a sokat szenvedett magyar munkásosztály, a nép irányában. De ugyanígy kitűnik belőle a proletár internacionalizmus, amelynek szellemében a magyar ügyet – azt hiszem túlzás nélkül lehet mondani, – ma az egész nemzetközi kommunista munkásmozgalom központi kérdésének tekintik. Az utóbbi időben azonban folyt olyan tárgyalás is, hogy a nemzetközi munkásmozgalomban központi kérdés a sztálinizmus. A nemzetközi kommunista munkásmozgalomban ma ebben a pillanatban a központi kérdés az ellenforradalom szétzúzása. Nem tudom visszaadni a sokféle kifejezését az érdeklődésnek és e mellett a német elvtársak pontosan kifejezték aggodalmukat, hogy vajon ma a magyar kommunisták világosan látják-e feladatukat és vajon el vannak-e tökélve arra ,hogy az ellenforradalommal szembeni politikának megnyerjék a tömegeket. Nincs-e nálunk olyan helyzet, hogy kétféle vonal van, s az egyik harcolni akar, a másik engedményekkel akarja megbékíteni az ellenforradalmat. Ez az egy kérdés nyugtalanítja az egész nemzetközi munkásmozgalmat. A másik kérdés, hogy senki – és ha úgy kell, megnevezem – a szovjet elvtársak sem avatkoztak be egyetlen egy belügybe sem. Nem mondják meg, hogyan alakítsuk ki a belső pártdemokráciát és a közélet demokratizálását. Nem mondják meg, hogy foglaljunk állást. Egyetlen kérdés izgatja őket: koncentráljuk-e az erőket az ellenforradalom szétzúzására, tömörítjük-e a kommunistákat és a dolgozókat erre. És ha észrevételeket tesznek, amint most Dej elvtárs is, a mi munkánkkal kapcsolatban, – mi hálás köszönettel tartozunk azért, mert elvtársi segítségnek és nem beavatkozásnak tekintjük. Ahhoz, amit Dej elvtárs mondott, szeretnék egy jellemző dolgot mondani. A sok elvtárs között beszéltem a budapesti kínai követtel. A nagykövet elvtárssal volt hivatalos dolgom. Miután megtárgyaltuk, megkérdezte, hogy mint kommunista és elvtárs egymással beszélhetünk-e egy pár szót. Persze természetesen örültem ennek. Ekkor azt mondta, hogy az Önök rendszere népi demokratikus diktatúra. Ez más szó, mint amit mi szoktunk használni. Azt mondtam: egyre legyenek figyelemmel. A népi demokratikus diktatúra rendszerének ezekben az időkben, napokban és hetekben egészen új jelentősége van. Ha ezt nem látják, nem értik a helyzetet.

Gh. Gheorghiu-Dej és Marosán György (1958-ban Budapesten)
„Megelégedéssel vettük tudomásul, hogy a magyarországi helyzetet illető véleményünk egyezik..."

Egy másik kérdést is felvetek. Nálunk most a párt- és államvezetés területén nagyon sok – talán lehet mondani többségében – olyan elvtárs van, aki hosszú ideig résztvett a pártellenzék harcában. Én nem tagadtam és soha nem is fogom tagadni, hogy Rákosi Mátyással együtt mentem tiszta meggyőződésem szerint és elfogadtam az ő vezetését azokban az időszakokban, amikor ő forradalmár volt: a Horthy-rendszer idején – mert nem véletlen, hogy a Csillag-börtönben ismerkedtem meg vele és abban az időszakban, amikor a hatalomért harcoltunk 1945–47-ben. Ugyanígy nem tagadom és ugyanígy büszkeséggel mondom, hogy a mostani időszakban én is együtthaladtam Nagy Imrével és a többiekkel addig, amíg az volt a meggyőződésem, hogy az antidemokratikus vezetési módszerek ellen folytatták a harcot, a párt és az állami élet területén. Ebben magam is egy voltam ezzel az úgynevezett Nagy Imre-csoporttal. Volt azonban egy olyan időszak, amikor a párton belüli kérdéseket párton kívülre vitték, amikor a belső kormányzati kérdéseket az utcára vitték, amikor az én utam elvált ettől a csoporttól olyan értelemben, hogy többé nem tudtam teljes mértékben egyetérteni velük. Voltak olyan dolgok, amikben támogattam őket. De már az utolsó időkben igen fontos kérdésekben nézeteltérés volt köztünk. Akkor kezdtek engem – nem előttem – nem tudom én minek nevezni. De ez nem tesz semmit. Amikor olyan helyzet alakult ki, hogy más megoldás nem volt, de egy még lehetséges – én az összes döntéseknél ott voltam és megszavaztam azokat, ezekért vállalom a felelősséget – Nagy Imre és társai kezébe tettük le a kommunista vezetés pozícióit. Ezért én felelős vagyok. De ez már kipróbált út. Eljutottunk az ellenforradalomig és eltúrtük, hogy szétbomlasszák a pártot és az államapparátust. Az súlyos csapás volt, hogy káderein k egyrésze megijedt. De, aki résztvett ezekben a harcokban, az tudja, hogy a kétségbeesett telefonhívásokra még csak világos és teljes értelmű választ sem adtunk a kommunistáknak és ezzel megtörtük a pártot. És, hogy ezt nem tudtuk megtenni, annak az volt az oka, hogy a pártvezetésben és a kormányon belüli kommunista frakcióban két áramlat volt. És ez megnyilvánult a felkelés megítélésében és később az ellenforradalom idején is. Hogy mi volt az a felkelés, ami október 23-án történt, azt nagyon pontosan kell nekünk tisztázni. Szerintem az külön dolgog, ami október 30-án kezdődött. Nem volt tisztességes dolog, hogy az Akadémia utca 17-ben volt a fegyveres felkelés elleni harc vezérkara és ott volt a demokratikus felkelés szellemi vezetésének központja is. És itt a tisztességben nem nálunk volt a hiba, hanem Nagy Imrénél, mert oda engem nem hívtak meg, de Nagy Imrét igen, ahol a felkelés elleni harcnak a vezérkara volt. És ezt nekünk látni kell, szembe kell ezzel nézni.

Van még sok más kérdés, ami ezzel összefügg. De nagyon igazuk van a román elvtársaknak abban, amikor olyan tanácsot adnak, hogy az alapvető politikai kérdésekben mondjuk meg, amit meg kell mondani, ami nélkül harcolni nem lehet. Azt mi kellő nyomatékkal meg is tettük, hogy a Rákosi-Gerő klikktől elhatároltuk magunkat. Ezzel leszámolt már mindenki, ezt ide visszahozni senki nem akarja. De nem lehet azt sem csinálni, amit egyik kínai elvtárs is mondott: én olvasom a maguk sajtóját és azt látom, hogy az túlnyomó részt a kommunista párt elleni váddal van tele, örökké a hibákról beszél. Ugyanakkor hozzáfűzik, hogy gyertek velünk és harcoljunk együtt. Nem szószerint ezt mondta, de az értelme ez volt: hogy képzelik maguk, hogy állandóan lekőpik magukat ország-világ előtt és ugyanakkor a jóérzésű emberekhez fordulnak, hogy jöjjenek magukhoz. Ezekről a hibákról sokat kell még majd beszélni, hogy ne ismétlődhessenek meg, a párt, az egész nép előtt, de annak nem most van az ideje, mert nem lehet egy időben folyton azt mondani, hogy mindenért mi vagyunk a hibásak és azt, hogy gyertek velünk.

Az utóbbi időben nagyon különös dolgoknak vagyok a szemtanúja és résztvese. Jönnek a rádiótól – leadtunk egy közleményt közlésre –, hogy nem hozzák le, mert az nem jó. Jöttek más vonalról is olyan dolgokkal, hogy addig nem tudunk dolgozni, míg ezt vagy azt nem tisztázzuk. Volt egy eset, amiben Biszku elvtárssal összeszólalkoztunk, hogy ha valami nem szűnik meg, nem tudnak dolgozni. Nincs itt az ideje annak, hogy most azon vitatkozzunk, hogy ez vagy az az állami szerv hogyan legyen majd a jövőben, hogy valaki a kormányba bemenjen-e vagy kimenjen. Nem tudunk most azon vitatkozni, hogy a Belsped dolgozójának 3.70 vagy 6 forint legyen az órabére.

Nem tudunk azon vitatkozni ezekben a napokban, hogy a népi demokrácia klub rendszer egy párttal legyen – vagy esetleg egy párttal sem, mert ilyen javaslat is volt –, legyenek-e csökevény pártok, vagy legyen többpártrendszer, mert most nem arról van szó, hogy milyen legyen a mechanizmusa a népi demokratikus rendszernek, hanem arról, hogy legyen-e népi demokratikus rendszer – és most ezért kell harcolni.

Ezeket a kérdéseket majd a rend helyreállta után fogjuk eldönteni és nem akarunk, nem is tudnánk ebben a kérdésben az emberek, a tömegek nélkül dönteni. Mindezeket rendezni fogjuk, de most ne vitatkozzunk, hanem dolgozzunk, indítsuk be a munkát, a normális életet, állítsuk helyre a törvényes rendet. És ha ezt mi joggal követeljük a munkásoktól, parasztoktól ugyanezt megkövetelhetjük saját belső kommunista aktiváinktól, párttagjainktól is. Nálunk most nem a sztálintalanítás van napirenden, hanem az, hogy éljen a párt, hatalmon legyen a munkásosztály, legyen egy olyan rendszer, amely a munkás-paraszt szövetségen alapul, legyen népi demokrácia, legyen szocialista rendszer. Azt a kérdést, hogy ki sztálinista és ki nem, mi a módszer, hogyan és miképpen dolgozik, el tudjuk intézni és azt hiszem, ebben már túl is teljesítettük tervünket. És ezekben a kérdésekben rendet kell csinálni.

Nagyon súlyos dolgok történtek és kötelességemnek tartom ezekről Önöket tájékoztatni. Nézeteltérésbe kerültünk a párt hivatalos lapja szerkesztőségével és Fehér Lajos elvtárssal. Ez abból adódott, hogy folyik most egy polemizálás a Pravda és a Borba között és a lap szerkesztőségén belül egy szerkesztő, én nem ismerem, Rényi nevű kezdeményezésére írtak egy cikket, melyben a Pravdával szándékoztak polemizálni. Tulajdonképpen azt hiszem, nem is elvi kérdés volt a kiinduló pont, hanem az az elgondolás: mutassuk meg, van nekünk önálló véleményünk. Kijelentem, hogy a szóbanlévő Pravda-cikk több tételével én sem értek egyet, de az a véleményem, hogy ha mi most, harcunknak ebben a szakaszában a Pravdával szemben éles polemizáló cikkel lépünk fel, ez nem segítene tömöríteni erőinket, ellenkezőleg még a nemzetközi munkásmozgalomban is zavart keltene, nem tudnának hova tenni bennünket. Azt gondolhatnák, hogy ebben az időszakban a magyar kommunisták hivatalos lapjának más gondja sincs, mint hogy a Pravdával kezdjen polemizálni. Ezt a kérdést nekünk intézőbizottsági ülésen rendezni kell.

Ehhez hozzá tartozik az a súlyos dolog is, hogy egyik délben beállítottak a szerkesztőség tagjai és kijelentették, hogy ha nem hozzuk le az említett cikket, akkor nem tudnak tovább dolgozni. Ilyen kijelentésekkel én az utóbbi időben sokszor találkoztam, amikor azonban nyomást az ellenforradalom gyakorolt ránk és az ilyen nyomáson keresztül nem kevés helytelen dologba kényszeríttettek bele bennünket. Ezt így nem lehet csinálni.

Vagy itt van a Népakarat c. lap is. Tudjuk, hogy jelenleg igen súlyos kérdés a Nagy Imre kérdés. Nem azért súlyos, mert ebben a kérdésben nem tudjuk világosan kifejteni véleményünket, hanem azért súlyos, mert bizonyos effektív kérdésekben, a nemzetközi jog kérdésében nézeteltérésben voltunk a jugoszláv kormánnyal. Nagyon meg kell tehát gondolni, hogyan nyúlunk ehhez a kérdéshez hozzá. És ilyen körülmények között a Népakarat – címzetesen a szakszervezeti tanács lapja – ír egy provokatív cikket (nem tudom másként nevezni), hogy ezek szabadlábon vannak, de a lakásukat végig telefonálták és egyik sincs otthon. Ez a nézeteltérés is összefügg azzal a nézeteltéréssel, amivel a Népszabadságnál küszködünk. Még mindig van kétféle politikai álláspont. Lehet, hogy kétféle álláspont ezeken a szerkesztőségeken belül is van. Tény azonban, hogy más az Intéző Bizottság és a két szerkesztőség vonala. Ez a provokatív cikk a jelenlegi szakaszban ténylegesen támadás a kormány ellen. Arra, amit a mi szerkesztőségünk csinált, a munkásmozgalom nem ismer más nevet, mint hogy a legkritikusabb időszakban árulást követtek el. És eszerint is kell kezelni ezt a kérdést.

Van itt egy másik kérdés is és ezt a becsületes, de nem helyesen fellépő elvtársaknak kell megmondani: hamis úton keresik a tekintélyüket, vagy a kormány tekintélyét keresik hamis úton. Elhangzott olyan kijelentés, hogy nekünk népszerű dolgokat kell mondani. Én megmondtam, hogy nekünk most nem a népszerű dolgokat, hanem az igazat kell mondani. Népszerű dolgokat én is tudnék mondani, pl. le a Szovjetunióval, le a kommunistákkal, meg kell ölni mindenkit, aki az ÁVH-nál volt. Ha ezt mondanám, sokan kijelentenék, hogy a legnépszerűbb, és legnagyszerűbb ember ez a Kádár. Ezt azért vetem fel ilyen túlzottan, hogy az elvtársak értsék meg, miről van szó. Nekünk olyan pozíciót, olyan határozatot kell képviselni, amit azok foglalnak el, akik törvényes, normális életet, demokratikus rendszert akarnak ebben az országban, normális kibontakozást ebből a helyzetből és a szuverenitás megvalósítását is úgy képzelik el, hogy a rendszerünket megszilárdítjuk, az ellenforradalmat megsemmisítjük, és utána tisztázni fogjuk a szuverenitás kérdését, hogy mennyiben van ez tiszteletben tartva és hol van hiba. Nekünk ezt a vonalat kell vinni és én állítom, nem kevés azoknak az embereknek a száma – és még növekedni is fog természetesen –, akik ezt az álláspontot képviselik még akkor is, ha pillanatnyilag olyan atmoszféra van a gyárak, üzemek, intézmények egy részében, hogy ezek az emberek nem merik kifejteni álláspontjukat, – de a fasisták, ellenforradalmárok ki merik fejteni nézetüket. Én beszélek emberekkel, olyanokkal is, akik ellenünk dolgoznak és sokan kijelentik, hogy dolgozni akarnak, el is kezdenek dolgozni, aztán újra abbahagyják, – ennek ellenére úgy látom, hogy a fejlődés pozitív irányban halad. A parasztság becsületesen és tisztességesen elvégezte a maga dolgát. Bár nehéz kategóriákban beszélni, de meg kell mondani, hogy az intelligencia – ide értve az egyetemistákat is – kicsit megbolondult, majd eszükhöz térnek és nagyon fogják szégyelni magukat azért, amiknek érdekében most fellépnek és helytelen irányban befolyásolják a megbékélést, a normális életet kereső dolgozókat. Ez most a helyzet.

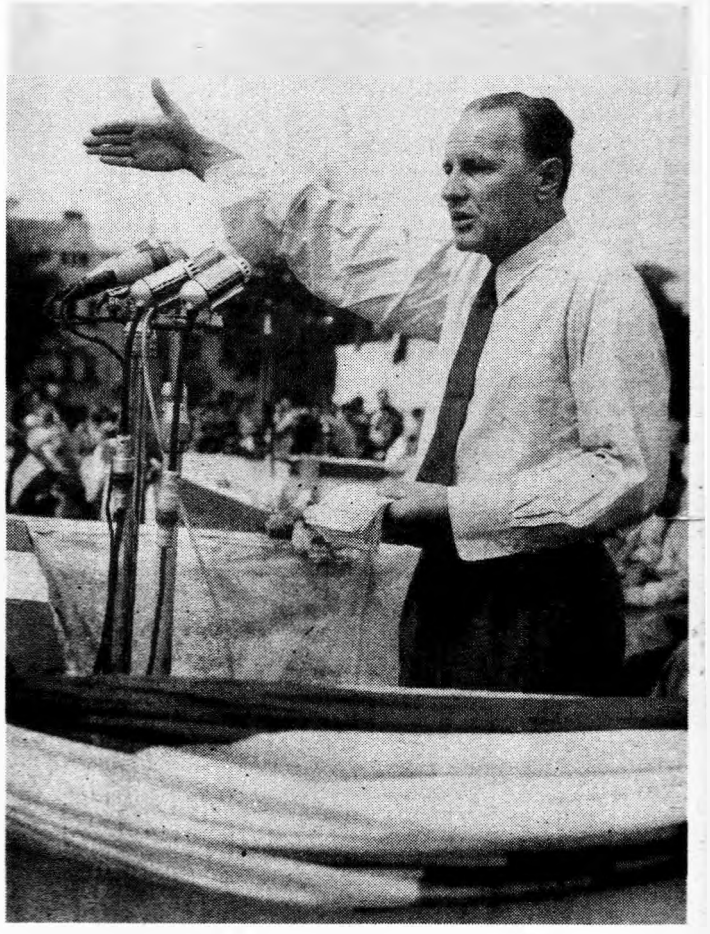

1957. augusztus 20-i nagygyűlés Kisújszálláson.
„Népszerű dolgokat én is tudnék mondani pl.: Le a Szovjetunióval! Le a kommunistákkal! Meg kell ölni mindenkit, aki az ÁVH-nál volt!..."

Erre én megmondom elvtársak, hogy én nem is tudom. Én azt mondtam, önként, nem önként, ők maguk határozták el tőlünk függetlenül két és fél héttel ezelőtt, hogy el akarják hagyni az ország területét. A mi álláspontunk igazságos és jogos. Maradjanak ezek az emberek az ország területétől távol és ha van becsület bennük, önszántukból teszik. Nem örökre számúztük őket, menjenek el egy fél évre és majd, ha rendbe jönnek az ügyek, visszajöhetnek. De most, ha ők akarnának, akkor sem tudnának becsületesek lenni. Én magam láttam, hogyan taszigálják őket, Haraszti és Losonczyt. Nem egészen úgy volt, hogy azt tették, amit ők akartak. Tessék, pihenjék ki a fáradalmaikat, nyugodjanak meg, gondolják át az eseményeket, hisz nincsenek ők örökre számúzve. De ez nekünk elemi kötelességünk a néppel szemben. A jugoszláv elvtársak álláspontja nem volt helyes ebben a kérdésben. Én az utolsó tárgyaláson megkérdeztem Vidics elvtársat, legyen szives adjon nekem tanácsot, hogy mit tegyünk, hogy retorziót ne alkalmazzunk, mert ezt 3 napon belül megtudja az amerikai követség, mint a deportálás történetét. Akkor beállít egy ember és azt fogja mondani, adjanak garancia levelet Mindszenthy számára, mert ez az ember a fehérterror elől bemenekült az amerikai követségre. A fehérterror megszűnt, a maguktól való félelme nem, adjanak neki egy menlevelet. Kérdeztem Vidics elvtársat, mit tegyek én ilyen esetben. Még csak nem is válaszolt Vidics elvtárs. Ha a nemzetközi jogot nézzük, nekem tiszta a lelkiismeretem.

Még egyszer megköszönöm Dej elvtárs hozzászólását és hiszem, hogy más körülmények között, nyugodtabb helyzetben lesz módunk találkozni. Azzal fejezem be, amit az intézőbizottságon elhatároztunk, hogy a legsürgősebb most, hogy a párt hallassa szavát a döntő kérdésekben, a forradalom álláspontjának megfelelően. Hogy a mi sajtónk a kommunista forradalmi álláspontját képviselje. Az állami intézmények, mint a rádió, vagy egyéb sajtóorgánumok biztosítva legyen, hogy a kormány és a párt által adott intenciók szerint írhatnak és nem beszélhetnek másként, mert, ha másként nem megy, a proletárdiktatúra eszközét alkalmazzuk velük szemben. Majd 3 hét múlva demokratikusak leszünk. Majd 3 hét múlva 50 lapot is kiadhatnak. Ebben a formában köszönöm meg újra Dej elvtárs felszólalását..

SIETNI KELLETT

Ma találkoztam az öreg Mikulással.
Sürgős dolgom volt, nem tudtam megállni,
amikor elébem toppant. Gyönyörű téli
szürkület volt, gyönge hideg, vattásan, puhán
esett a hó és az öreg torzonborz szakálla is
csupa hó volt. De mondom, nagyon siettem
amint már évek óta sietek és mindnyájan
sietünk és nem tudtam megállni.
Kicsi krampuszokkal volt teleaggatva,
kiknek nyelvöltögetésein olyan jóízű, édes
gyermek-borzadállyal kacagtam valamikor.
Jancsi és Juliska, Bóbitás Piroska, mind
nála voltak, hátára akasztva csüngött
kicsi fekete hintalovam, melyen valaha,
valaha vészes csatákba nyargaltam az
esteledő gyermekszobából s nyakában most
is csilingelt a kicsi ezüst csengő,
finoman, messziről, mint az édes anyám
hangja. De újra ismétlem, sietni, sietni
kellett és nem tudtam megállni.
Az öreg megfordult álldogált az úton,
orrát vörösre csípte a hideg,
színtelen szeméből könny szivárgott
s keztyűtlen, reszkető, ráncos kezével
vidáman integetett utánam.

(Ábafája, 1928) *Dsida Jenő*

❄

A háromszéki székelyek tudni vélik, hogy az új esztendő időjárása attól is függ, hogy a karácsony a hét melyik napjára esik. Ha vasárnapra, akkor jó tél, szeles nyár, mérsékelt tavasz lesz. Minden bőven terem, a jószág szapora lesz. Ha hétfőre esik: ködös tél, szeles tavasz várható. Sokan meghalnak, a jószág dögleni kezd. Ha keddre esik: hosszú tél lesz és nedves tavasz. Sok bor és gyümölcs terem, de sokan meghalnak. Ha szerdára esik: kemény, zúzmarás tél, szeles tavasz, nedves nyár és mértékletes ősz következik. Bőséges lesz a gabonatermés, szapora a jószág. Ha csütörtökre esik: kemény tél, szeles tavasz, száraz nyár jön. Terem mindenféle, de szűkösen. Ha péntekre esik: zürzavaros tél, heves nyár jön. Uralkodik majd a szemfájás. A juh és más állatok nagyon pusztulnak. Ha szombatra esik: szép tél, szeles tavasz, kedvetlen nyár, nagy drágaság lesz. (...)

❄

A KARÁCSON.

A karácson ünnepe, melyet az egész kereszténység az Úr Jézus születésének emlékére megünnepel, egyike a legkedvesebb és legörvendetesebb ünnepeknek, mert ekkor angyalok járnak a földön is, holott máskor lépten-nyomon talán több rossz emberrel, hogy ne mondjam ördöggel találkoznak, akik szivesebben sarkára hágnak embertársaiknak, minthogy velek kezet szorítsanak és barátságosan köszöntsék. Ez a karácsoni angyaljárás azonban csak ujabbkeletü, külföldről jött hozzánk s igen helyesen, itt meghonosult. Az én gyermekkoromban ugyanis nem volt ilyen angyaljárás. Mi karácsonkor csak a bethlehemesek énekében gyönyörködtünk, s az újév első napján kaptunk ajándékokat. És miből állott ez? Egy pogácsából és kevés cukorból, amit újév reggelén a párnánk alatt kaptunk, dióból, mogyoróból és aszalt szilvából a csizmánkban, mert nekünk akkor cipőnk nem volt, még a nagy embereknek is kevésnek.(...)

Mindezeket tekintetbe véve, azt hiszem, méltán nevezhetjük a karácson ünnepét a szeretet ünnepének. Vajha, a szeretet lenne uralkodóvá az egész világon, mert e nélkül hiába a sok konferencia a lefegyverzésre, hiábavaló mindem törvényhozás, enélkül nem lesz soha béke a népek és nemzetek között, sőt az egyesek és a családok között se. Mindaddig, amíg a gyülölséget teljesen ki nem irtjuk keblünkből, nem leszünk jó keresztények s nem jő el az Istennek országa, amelyért mindennap imádkozunk.

Végül, tudom én, hogy a szerkesztő úr a *Pásztortűz* minden olvasóját üdvözölni fogja a karácson-ünnep alkalmával, de legyen szabad nekem is, az Isten öreg szolgájának, mint papi embernek, hasonlóképpen a legkellemesebb és legörömteljesebb ünnepnapokat kívánni mindazoknak, akik e soraimat is méltónak tartják elolvasni. Főpásztori áldásom mellett az Isten áldását kérem mindnyájokra.

Kolozsvár, 1925. december 24-én. *Ferencz József*
unitárius püspök

❄

A lövétei kéziratos betlehemi rendtartás előírja, hogy „akik Krisztus születése emlékén, vagyis a karácsonyi szent ünnepekre betlehemi folytatásban tagok akarnak lenni, azok csak úgy lehetnek, ha a következő feltételeket megtartják: nem szabad a kocsmahelységeken forogni, fonóseregbe lányokhoz járni, az utcákon néma csöndben kell járni, továbbá nem szabad világi énekeket énekelni. Mindezeket meg kell tartani attól a naptól, amikor próbálni kezdik, egészen vizkereszt napjáig...

Mert nem tréfaságnak okáért fáradtunk,
Semhogy evilági nevelést indítsunk,
Hanem megtérésre jó példát mutassunk,
Jézus szerelméért hogy felindíthassunk,
Boldog mennyországban együtt vigadhassunk.

❄

KARÁCSONY

„Ne féljetek pásztorok, pásztorok: örömet hirdetek..."

Az izzószemű, nagyszándékú, ősizű és nyomorúságban nevelkedő legénykék ajkán felcsendült az ének. És az elrejtett székely faluból, amely önmagának az ország és a nagyvilág, felszállottak a szavak a nagy Csillag alatt megszületett népek Királyához és szállott az ének és hirdette, hogy az újjongva repülő hírmadár ebbe a faluba is hullatott egy tollat; hullatott egy tollat a nem ismert nép nem ismert falujába és öröm nyugovék azon a tollun és megemlékezés a szegényekről és meg vala rajta a jele egy új Fejedelemnek, aki nem hajtja soha a népet ölésre idegen országba, és nem köt vad dulókat a nyakára és nem rémíti, hogy a történelem kútjába beléveti őt...

S így vigadozván szent énekkel, mint a holdfényen egyenletesen tovagördülő tengerhullám, úgy haladának a falu vége felé. S mialatt örömlábakon menének, új kántáló csoportok tűntek elő és vesztek el a tisztafehér házak között, amelyeket a falu, mint nagy-nagy cukorbástyákat, a megérkezett Istenfiának úgy ajánlott ajándékul a tenyerén.

Egyébként is megbolydult a mai szent estére erősen a falu.

Félszegen, sűrűn jártak a folyó araszos jegére a boldog csodalátók és fogadkozának. Szüzmária segedelmére, hogy a merengetőben a Kicsijézus kerek arcát veti a csillogó vízre a hold.

Földöntúli öröm szállotta meg az embereket és az emlékezetükből kiseperte a pénzt, a birtokot és minden evilági jókat. A szájak csak éneket termettek és jószót. A szentkutak kávájára pedig kiült a megtisztult lélek. A vérből sem hullott ma este indulat és nem hulla parázna vágy, hanem megnyugodva csörgedezett, mint a patak, amelyből szeliden isznak a Csillag után futott csordapásztorok gazdátlan juhai.

A házak tisztára meszelve verték vissza a hófényt. Belül pedig mindenütt üdén hintette világát a lámpa. S ha itt, vagy amott elhangzott az ének, az ablakokon csillogó leányszemek kukucskáltak ki egybe, s a tisztaság illatával várták az igehirdető férfisereget.

– *Egyet se tovább!* – állott meg a Pakot Lázár kapuja előtt Bódi.

Egyszóra megálltak és tanakodni kezdtek.

A bemenés ellen senki sem vetett félszót. Csak a sorrendet s a formát igazították el, mert a tisztesség s a szokás úgy irta azt elé, hogy a kapun kívül kell apróra megcselekedni.

Néhány szóval és intéssel a gyönyörű rendet megalkotta Bódi. Aztán belépett a kapun, utána Márton Elek és egyenes lúdsorban a többi.

Egy ének hangzott fel nyomban, amely hirdette, hogy kántálók érkezének a boldog házhoz, amely leányvirágot hajtott.

S lassan, méltóságos lépésekkel felmentek a grádicson, s be az ereszbe, s ki-ki a maga helyére lépve, körülállották az ajtót. és amint elrepült az ének utolsó szava, Bódika még egy újat kezdett, hogy a tisztesség módosan megadassék. Amikor elfújták örvendezve ezt is, néhány pillanatnyi sírt csendet hagytak, majd felcsengett a Márton Elek hangja, mondván a külső köszöntót:

Örülj, és örvendezz, nemes házigazda,
Mivel felragyogott Betlehem csillagja.
Örülj és örvendezz, kedves háznak népe,
Mert idevezérelt a Csillagnak fénye.

És a köszöntésre bentről ünnepélyesen megfelelt a gazda:

Jónál jobb hírt hoztok, halljuk valahányan
Jertek azért bejjebb akarmilyen bátran.

Erre megnyílott az ajtó, s ők újra szép sorba verődve, lassan megindultak. Bódika katonás tartással vezette a nagyház közepére a nyájat, míglen az asztal fejéhez ért. Itt megállott és várta, hogy reá mindenki feltakarjon. Akkor egy negyed fordulással, egyszerre mind a tizenhárman, arcot vettek a ház népe felé, s mintha parancs szólna, megmozdult a tizenhárom jobb kéz és egyetlen mozdulattal levevődtek a sapkák. S ebben az ünnepélyes pillanatban felhangzott a Bódika szájján a békköszöntő:

Ahol a nap felkél, arrólfelől jöttünk,
Istennek kedvtért nagy útakat tettünk.
Mert egy Csillag vala amott felkelőben,
hogy gyorsan induljunk éjféli időben.

Napkelet országból gyorsan elindultunk,
S ezen népes házba hoza el az útunk.
Mostan örvendezünk, mint virág az ágon,
Nevünk a vígasság, számunk tizenhárom.

Származásunk felől sem hagyunk kétségben:
Anyánk gonddal nevelt tartós szegénységben,
S kik a juhnyáj után bölcsen vánszorognak,
Fiai vagyunk mü csordapásztoroknak.

Hanem szegénységünk az Úr nem tekinté,
Szárnyas angyalával nékünk megjelenté,
hogy földre lejöve világ Megváltója,
Kinek a mü nyájunk igaz szószólója.
Ámen.

A végszóra kórusban köszöntek:

Dicsértessék a megszületett Jézus neve!

S ezzel a szertartás madara a néplélek fészkéből hirtelen elszállt. A sor megbomlott, az öröm mosolyt terítette minden arcra és a test játszodván lobogó kedvben, hirtelen a vigélet vizébe ugrott.

(Részlet Tamási Áron Csordapásztorok fiai c. irásából, 1927)

A Csíksomlyóval összeépült *Csíkcsobotfalván* a misztériumszerű betlehemjárást kellő begyakorlás után szintén részben álarcos felnőtt férfiak adták elő.

Karácsony estéjén, tíz óra tájban először a csobotfalvi papnál betlehemeztek. Innen a plébánossal együtt mentek át a templomba az éjféli misére. Mária, József, meg a betlehemi kápolna a templom bejáratánál maradt. A kápolna négy sarkán négy gyertya égett.

Karácsony másnapján reggel a somlyai búcsújáró templomban hallgattak misét. Utána a klastrombeli barátoknál betlehemeztek. Ezután Somlyó házait keresték föl. A menet igen ünnepélyes volt.

Zilah (Zalau), Dés (Dej) vidékén élő hiedelem szerint karácsony estétől egészen az ünnep reggeléig nem szabad a tűznek kialudnia.

Kibéd székely faluban a hagyomány már Szilveszterre tolódott át, mint református népünknél annyi más karácsonyi hiedelem. Eszerint a tűzre egész éjszaka ügyelni kell, hogy ki ne aludjék, különben az új esztendőben a családfő meghal. (...)

❄

ÚJÉV

A Teleki grófok kendilónai (Luna de Jos) uradalmában újév napján mindazok eljöttek köszönteni, akik ott dolgoztak. Szólt a kovácsok kezében az üllő és kalapács, a kocsisok kezében pattogott az ostor és mindenki a maga mesterségét buzgalommal színlelte. A boldog újév kívánásának e hagyományos megnyilatkozásáért az uraság pénzajándékot osztott szét.

❄

Vízkereszt: Krisztus megkeresztelkedése

Vízkereszt (január 6.), ősi egyházi nevén Epiphania, a Teleki-kódex fordítása szerint Úr kijelenése, görögkatolikusaink ajkán úrjelenés, ismét másként Háromkirályok: Gáspár, Menyhárt, Boldizsár napja, az Egyháznak egyik legrégibb ünnepe.

A Háromkirályok archaikus magyar kultuszának, egyben *a moldvai csángók* anyanyelvi liturgiájának jellegzetes bizonysága az a zsolozsma, amelyet 1700 táján Forrófalván (Faraoan) egy kéziratos énekeskönyvbe jegyeztek be. Domokos Pál Péter közlése nyomán egyelőre csak himnuszait ismerjük. A matutinum kezdete:

Midőn boldog Szűz Mária
Szent Fiát szülő világra,
Ég mutatott új csillagra,
Mely napkeletben ragyaga.

❄

Óbesenyő (Besenova Veche) bolgárjai a korsóban hazahozott szenteltvizet üvegben elteszik. Utána korsót összetörik, nehogy akaratlanul is megszentségtelenítsék (...)

Nagyzsám (Jamul Mare) bánáti sváb faluban a ház ajtaja előtt keresztalakban háromszor meghintik a földet, hogy az új esztendőben a gonosz elkerülje a ház tájékát (...)

A bukovinai Andrásfalva székelysége nagymise után a pap vezetésével fölkereste valamelyik gazda udvarát, kútját, ahol már vízzel telt csőbrök várták a szentelést. A kútból az egész nyolcad alatt hordtak a hívek szenteltvizet. Minden évben más gazda hajlékát érte a megtisztelés.

Román néphit szerint vízkereszt napján bármely folyóból, forrásból, kútból merített víz egész télen át szenteltvíz módjára foganatos.

Görögkatolikusaink ijedtségről szenteltvizet isznak.

A kalotaszentkirályi és a zenteleki fiatalság mindig együtt ünnepel, együtt szórakozik. A két falu legénycsapatának hattagú vezetősége karácsony mindhárom napján *szűrben, árvalányhajas kalappal* megy a templomba. Hangulatos eseménye az ünnepsornak – az istentiszteletet követően – a templom előtti tánc, amelyhez fogadott zenészek húzzák a talpalávalót.

Az ünnepkör fénypontja az ifjúság számára a három napig tartó bálozás, amelyre a legényvezetőség két tagja, a hívogatók minden lányt ünnepélyesen meghívnak.

Az oldalt szerkesztette: KOLOZSVÁRI CSILLA

Weihnachten in Siebenbürgen

Das größte Fest des Jahres, von den alten Germanen als Mittwinterfest gefeiert, wurde später zum Weihnachtsfest. Das Wort Weihnachten kommt vom wihen nahten und bedeutet „heilige Nächte". Das Fest war ursprünglich nicht auf einen Tag beschränkt, sondern bezog sich auf mehrere Nächte. Das Mittwinterfest wurde zur Verehrung der Sonne als Spenderin des Lichtes, der Wärme und des Lebens von Menschen, Tieren und Pflanzen begangen. Davon ist heute nichts mehr erhalten geblieben. Dafür sind mit diesem Fest andere Formen des Brauchtums aufgekommen.

Im Tag der Wintersonnenwende sahen die alten Germanen das Ende des Jahres. Man nimmt aber an, daß bei ihnen der Beginn des neuen Jahres auf den 6. Januar fiel, nach den zwölf Nächten des Sonnenstillstands. Die ganze Zeit der sogenannten Zwölften, zwischen dem 25. Dezember und dem 6. Januar, ruhte die Arbeit. Diese Zeit wurde ausschließlich durch Festlichkeiten begangen. Die Winterfeiertage nehmen einen besonderen Platz unter den Festlichkeiten des Jahres ein. Weihnachten und Neujahr boten Gelegenheit zur Entfaltung einer reichlichen Folklore. So gab es bei der rumänischen Bevölkerung die *colinda*, den *plugusor*, dann Volksspiele mit Masken, Umzüge mit dem Stern und andere. Diese sind kirchlichen Ursprungs, während die anderen mehr weltlichen Charakter hatten.

Infolge des Zusammenlebens der Schwaben mit Rumänen, Serben, und Schokatzen wurde manches Brauchtum übernommen. Es wird behauptet, daß die Deutschen in der südlichen Gegend des Landes von den slawischen Bewohnern folgenden Brauch entlehnt haben: Am Tag vor Weihnachten verbrannten sie einen Holzklotz, auch *Christklotz* genannt und verteilten die Kohle davon ins Heu, in den Hambar, auf den Boden usw., um das Ungeziefer von Haus und Hof fernzuhalten. Auch wurde die Asche als Schutz gegen Ungewitter aufs Feld gestreut. Ursprünglich sollte dieser Brauch zur Wintersonnenwende gepflegt worden sein, im Laufe der Zeit hat man ihn auf Weihnachten übertragen. Er war vor allem im Krascher Komitat verbretet und ging von der Beschäftigung der Bevölkerung aus.

Im Mittelpunkt dieses Festes stand der immergrüne Baum. Dieser Brauch könnte auf den altherkömmlichen Baumzweig zurückgeführt werden, der zu Barbara ins Wasser gesteckt wird, und dessen Aufblühen eine Vorbedeutung für dieses Fest hat. Gelegentlich wird er auch als Heiratsorakel angesehen.

Bis um die Jahrhundertwende hatte man im Banat selten Tannenbäume geschmückt, sondern Äste von verschiedenen Obstbäumen, Schlehen oder Wacholderzweige in ein Glas gestellt. Der Wacholder war bereits den alten Germanen heilig. Man schrieb ihm die Kraft zu, die tote Natur zu neuem Leben zu erwecken. Andererseits schrieb man den immergrünen Bäumen: Tanne und Wacholder sowie den früh knospenden Bäumen eine besondere Lebenskraft zu: demnach wieder ein Fruchtbarkeitsritus der Agrarbevölkerung.

In der Reschitzaer Gegend stellte man die sogenannten *Christusdörner*, Zweige des Johannisbrotbaumes, auf. Der Baumschmuck war derselbe wie im ganzen Banat. Er bestand aus Lebkuchen und Zuckergebäck als: Herzen, Rädchen, Sterne, Fische, Puppen u. a. Dann kamen noch Äpfel, Nüsse und kleine Kerzen an den Baum. Die Lichter sollten wohl nach alter Auffassung die bösen Geister, die in dieser Zeit umherirrten, vom Hause fernhalten.

Aus ähnlichem Gebäck bestanden auch die Gaben der Kinder. Ab und zu kamen Feigen als Leckerbissen an den Baum. Für die heutigen Kinder sind Orangen und Schokolade etwas Alltägliches geworden.

Für Weihnachten galt ein Verbot, Mist zu machen. Deshalb wurden weder das Vieh gereinigt noch die Ställe ausgemistet. In der Ortschaften des Berglands war es Brauch, die Zimmer drei Tage lang nicht auszukehren, der Mist mußte an Ort und Stelle liegenbleiben. Auch kein Tisch durfte an diesem Tag vom Platz gerückt werden, damit das Glück des folgenden Jahres nicht „zerrüttet" werde. Heute gelten natürlich ganz andere Maßstäbe.

Die angeführten Beispiele zeigen, daß die meisten besprochenen Sitten und Bräuche in Verbindung zur wirtschaftlichen Tätigkeit der ländlichen Bevölkerung stehen. Infolge der Umgestaltung der Landwirtschaft und durch die Modernisierung des Dorfes sind viele alte Elemente des Brauchtums im Schwinden begriffen. Die altheidnisch-magische Seite der Praktiken ist mit der Entwicklung der Denkweise längst verschwunden, der Bewußtseinswandel der Bevölkerung widerspiegelt sich im Übergang vom mystischen zum profanen, lebensnahen Inhalt aller Handlungen.

Winter, kein Märchen
die stadt ist in den schnee gefallen
die sauremilchstraße ist benebelt
die elektrische klingelt das christkind ist da

der tag hat es eilig ins bett zu kommen
der wind läuft einer gewissenhaften putzfrau nach

die schweine drängen sich in die würste
die eisblumen fallen aus dem rahmen
die straßenköter vergiften sich mit aspirin

die scheidungsprozesse sind aufgeschoben
die städtischen klosetts fürchten den nächsten fliegeralarm

das neue jahr ist eine rotznase
der schneemann hat große pläne
das dicke ende hält warm

Rolf Bossert
(rumäniendeutscher Dichter, geb. am 16.12. 1952 in Reschitza/Südbanat, im Dezember 1985 Ausreise in die BRD nach Frankfurt/Main, am 17. 2. 1986 beging er Selbstmord)

Die Sterntannen

Die Sterne prangten nicht immer am Himmel in unermeßlicher Ferne. Sie waren den Menschen vor vielen, vielen Jahren fast zum Greifen nah, denn sie hingen an den Tannenbäumen, dort wo heute die Tannenadeln sind, und sie erfüllten mit ihrem Leuchten den nächtlichen Wald, daß es darin so hell war wie am Tage. Jede Tanne ließ ihre goldenen Sterne an den Zweigen schaukeln, wenn der Wind durch den Wald blies, und wenn dann die Sterne gegeneinanderschlugen, entstand eine himmlische Musik, die die ganze Erde erfüllte und ein singendes Leuchten war.

Die Menschen erfreuten sich an ihren sterntragenden Tannen. Die Sterne waren ihnen so nah, daß sie bei Tag und Nacht in ihrem Glanze lebten und gar nicht daran dachten, daß es auch anders sein könne.

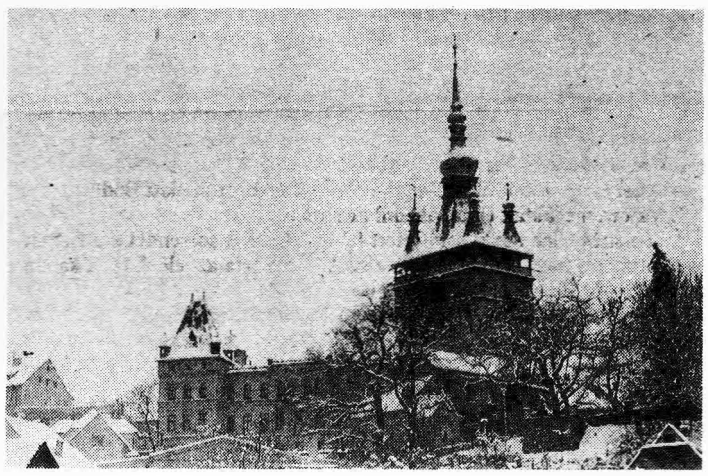

Damals lebte ein armer Köhler, der viele Kinder hatte. Es war Winter und Weihnachtsabend. Der Mann ging noch einmal in den Wald, um Holz für den kleinen Ofen zu holen, der notdürftig die armselige Stube erwärmte, in der seine Frau und seine Kinder den Christabend erwarteten. Es würde aber ein armer Weihnachtsabend werden, dachte der Mann, wir haben kaum etwas zum Essen. Der Winter war hart. In der Köhlerfamilie war das Brot knapp geworden, und der Mann wußte nicht, wie er seine Familie durch den langen Winter bringen sollte. Traurig stapfte er durch den hohen Schnee dem Walde zu. Da hörte er die wunderbare Musik der Sterntannen. Der Wind blies durch den Wald, und die Sterne berührten einander wie ausgespannte Saiten, die der dämmernde Tag mit purpurnen Fingern bewegt. Schnee lag auf den Tannenbäumen, und die Sterne glitzerten und glänzten darunter und gaben dem Wald die Leuchtkraft einer übersinnlichen Welt. Da wurde der Mann so zuversichtlich, daß er meinte, die Sterntannen müßten ihm helfen, und er rief:

Sternlein, Sternlein im Wald,
der Wind bläst, und es is kalt.
Ich bin arm und hab' kein Brot.
Sternlein im Tann, hilf meiner Not!

Kaum hatte der Köhler diese Worte gesprochen, als sich ein Stern von einem Tannenzweig löste und vor seinen Füßen in den Schnee fiel. Der Mann erschrak. Aber der Stern leuchtete ihn so wärmend an, daß er ihn aufhob und heimtrug. Es wurde ein froher Heiliger Abend, als der Stern im Zimmer leuchtete, denn nun war alle Not zu Ende. Der Stern war ja aus purem Gold. Der Mann verkaufte das Gold und erwarb dafür Brot und alles Notwendige für seine Familie. Wenn dann alles aufgezehrt war, ging er in den Tannenwald, sagte seinen Spruch, und wieder fiel ein Stern herab, der ihm für einige Zeit weiterhalf. Den anderen Menschen erzählte er nicht, wie er zu Geld kam. Aber seine Frau wurde derart von Neugier geplagt, daß sie ihrem Mann keine Ruhe ließ, bis er schließlich das Sprüchlein preisgab, bei dessen Worten sich ein Stern von einem Zweig löst. Von der Frau hörte es die Nachbarin und von der die anderen Frauen, und so wußten es bald alle Leute. Und alle gingen in die Tannenwälder und holten sich mit Hilfe des Spruches ganze Körbe voll Sterne nach Hause. Es entstand ein reger Handel mit dem Sternengold. Wagenladungen mit Sternen fuhr man aus den Wäldern. Die Frauen legten Goldschmuck in Fülle an; wurden eitler und eitler und wußten schon gar nicht, wie sie sich mit Gold behängen sollten. Habgier und Geiz kamen in die Welt, machten die Menschen uneins und brachten Unfrieden über sie. Der Wucher mit dem Gold und die Gewinnsucht entwickelten sich zu dicken Scheusalen, die die Menschen verdarben und in ihnen jeden höheren Sinn erstickten. Die Wälder aber wurden schamlos ausgeplündert und ihrer Sterne beraubt. Die einst so leuchtenden Tannenbäume reckten ihre geplünderten Zweige anklagend zum Himmel.

Als nun Gott sah, was die Menschen angerichtet hatten, wurde er von Kummer und Zorn erfüllt. Und er befahl den Stürmen, auf die Erde niederzufahren. Und die Stürme fegten über die Erde, rissen alle noch verbliebenen Sterne von den Tannen und entführten sie in den Himmel. Dort heftete sie Gott an das Himmelszelt, wo sie noch heute sind. Sie leuchten dort oben nicht weniger schön als auf der Erde, wenn auch bedeutend kleiner, weil sie so fern sind. Aber sie sind fortan für die Menschen unerreichbar geblieben. Den Tannen aber wuchsen an Stelle ihrer entführten Sterne spitze Nadeln zur Warnung für jeden, der ihnen zu nahe kommt.

Wenn aber die Menschen am Weihnachtsabend den Tannenbaum mit Sternen schmücken, so erinnern sie damit, außer an den Stern des Kindes von Bethlehem, unbewußt auch an jene selige Zeit, da die Tannen noch keine Nadeln trugen, sondern Sterne, dieselben, die uns in den Nächten vom Himmel leuchten.

Klaus Günther (geb. am 19. 4. 1921 in Alt Beba/Banat, gest. am 9. 7. 1982 in Schorndorf, Banater Schriftsteller)

CONTENTS

Reports on Transylvania

paper published monthly on minorities living in Transylvania, on the fate of the refugees from Romania and on the events relating to Transylvania and Romania's policy

As I know about the situation in Romania, I would like to stress that during Franco's dictatorship which openly prosecuted the national minorities living in Spain, the Catalans and the Basques, it at no time tried to assimilate them forcibly... (page 2)
The Orthodox Church supported the rapid expansion of its churches in the Hungarian and German towns of Transylvania and it was eager to build them next to Greek Catholic ones. As a consequence, not only the Hungarians and Germans but also the Greek Catholics saw these attempts as a colonization directed by Bucharest... (page 6)
Székelyudvarhely (Odorheiu Secuiesc) is a small Transylvanian town which has 30 000 Hungarian inhabitants and around 2000 Romanian inhabitants. Despite this there is only one Hungarian headmaster out of the six elementary-schools. The situation is the same with the education supervisors: their majority cannot even speak Hungarian. (page 8)
Following the crushing of the 56' revolution, the Secretary-General of the Romanian Communist Party, Gheorghiu-Dej, on November 22nd, lectured his Hungarian counterparts: „...if we were in your position we would not think twice to eliminate the rebellious since they attacked with guns the people's democracy and we would not worry if it was democratic or not..." (documentary pages: 12-13)
All ethnic minorities, including the different national minorities, are „Jewish", even if they don't realize this themselves! (page 16)

If you are interested in any of our articles, we can provide you with required translations, copyright included, fot the established fee.

Our address:
Erdélyi Tudósítás, H-1396 Budapest, Pf. 456, Hungary

INHALT

Siebenbürgische Nachrichten

Unabhängiges Monatsblatt zur Lage der siebenbürgischen Minderheiten, dem Schicksal der Flüchtlinge in Ungarn und den internationalen Ereignissen in bezug auf Rumänien

In Kenntnis der Lage in Rumänien muß ich betonen, daß während der Diktatur Francos das brutale Auftreten gegenüber den Minderheiten Spaniens, den Katalanen und Basken, nicht mit dem Anspruch auf Assimilation in die Mehrheitsnation einherging, mit dem Versuch der gewalttätigen nationalen Verschmelzung...(Seite 2)
Die rumänische orthodoxe Kirche eifrig bemüht, soviel Kirchen wie nur möglich in den siebenbürgischen ungarischen und deutschen Städten und zwischen der auch rumänischen Griechisch-Katholiken zu bauen. Als Ergebnis dessen fühlten sich nicht nur die Ungaren und Deutschen, aber auch die siebenbürgischen Rumänen durch Bukarest kolonialisiert...(Seite 6)
Székelyudvarhely (Odorheiu Secuiesc) ist eine siebenbürgische ungarische Kleinstadt mit 30 000 Einwohnern. Die Anzahl der Rumänen beträgt knapp 2000. Dennoch ist unter den Direktoren der 6 Grundschulen nur ein einziger Ungar. Das gleiche ist die Lage bei der städtischen Lehraufsicht... (Seite 8)
Gheorghiu-Dej, der rumänische Parteichef, erklärte am 24. November 1956, der ungarische Parteiführung, nach der Niederschlagung der Revolution in Ungar: "...wir hätten an Ihrer Stelle den Umstand, daß die Reaktion es wagte, mit Waffengewalt das volksdemokratische System anzugreifen, als den geeignesten Moment dazu angesehen, um ohne Bedauern die Reaktion zu zerschlagen und nicht darüber zu verhandeln, ob es nun Demokratie geben soll oder nicht..." (Seite 12-13)
...Jede Minderheit, die unterschiedlichen nationalen Minderheiten inbegriffen, sind "Juden", wenn sie es auch nicht selbst von sich weiß...(Seite 16)

Die Readaktion sendet gegen Entgelt die Übersetzung jeglichen Artikels mit dem Recht auf Nachdruck zu.

Unsere Adresse:
Erdélyi Tudósítás, H-1396 Budapest, Pf. 456, Ungarn

CONTENU

Informations sur la Transylvanie

mensuel concernant la situation des minorités en Roumanie, les événements internationaux concernant la Roumanie, et la sort des refugiés expatriés

La dictature de Franco ne tolérait rien qui fût "différent". Toute tentative de ce genre était interdite, comme l'était, par exemple, la langue des minorités ethniques. Mais la brutalité de cette attitude envers les Catalans, les Basques et d'autres ethnies a produit justement un effet contraire... (page 2)
Gyula Horn, ministre hongrois des Affaires étrangères: „...La Roumanie a commencé cette guerre froide singulière juste au moment où les rapports entre l'Est et l'Ouest avaient commencé à se normaliser..." (page 3)
En 1918, il existait des projets roumains pour sauvegarder l'autonomie de la Transylvanie avec Sibiu (Szeben) comme centre, pour qu'elle devint une république plurinationale à l'image de la Suisse, et pour essayer à tout prix d'empêcher qu'elle ne tombât sous l'influence du „Regat", beaucoup moins développé qu'elle... (page 6)
D'après les chiffres du rencensement roumain officiel, 84,5 pour cent de la population du département de Harghita (Hargita) est hongroise. Depuis 1984, on a placé dans les écoles hongroises du département plus de 200 professeurs de langue maternelle roumaine et ne parlant pas le hongrois - ainsi, d'après les statistiques, l'enseignement dans ces écoles se donne en hongrois, mais en réalité, les cours se font en roumain... (page 8)
En novembre 1956, après la répression de la révolution hongroise, Gheorghiu-Dej, secrétaire général du parti roumain a déclare à Budapest: „...chez vous, la dislocation de l'appareil d'Etat a entraîne la disparation des tribunaux. Dans ces conditions particulières, il est indispensable de créer des tribunaux spéciaux... il faut que la procedure judiciaire soit rapide et ferme..." (page 12 et 13)

Les rédacteurs pouront faire parvenir n'importe quel article en français contre des frais.

Notre adresse:
Erdélyi Tudósítás, H-1396, Pf. 456, Hongrie

CONTINUT

Informaţii despre Transilvania

revistă independentă lunară care se ocupă cu situaţia minorităţilor din Ardeal, cu problemele refugiaţilor în Ungaria şi cu evenimentele internaţionale privind România.

Sub dictatura lui Franco nu s-a tolerat nimic neoficial, astfel a fost interzis şi folosirea oricărei limbi în afară de limba spaniolă. Efectul acestei interdicţii, în cazul catalanilor şi bascilor a avut un efect cu totul diferit, aceste mişcări întărindu-se şi mai puternic. (pag. 2)
Ministrul afacerilor externe maghiare Gyula Horn, ne-a spus următoarele: „România tocmai atunci a început acest război rece, cînd relaţiile est-vest au început să se consolideze. (pag. 3)
In 1918 existau concepţii româneşti care propuneau păstrarea autonomiei Transilvaniei, cu capitala la Sibiu. S-a propus să fie o formaţiune de tip elveţian , formată din mai multe natiuni . Această dorinţă se explică prin teama intelectualilor români, ca Ardealul nu cumva să ajungă sub dominaţia Regatului,care era mult inferioară din toate punctele de vedere. (pag. 6)
Pe baza statisticilor din România, în judeţul Harghita procentul populaţiei maghiare este de 84,5%. In ciuda acestui fapt , începînd din 1984 în judeţ au fost repartizaţi 200 de profesori, care nu cunoşteau limba maghiară. Astfel în aceste şcoli -care de fapt figurează în statistici ca şcoli cu limbă de predare în limba maghiară- orele sînt ţinute în limba română. (pag. 8)
Secretarul general al Partidului Comunist Român , Gheorghe Gheorghiu-Dej, în noiembrie 1956, la Budapesta a spus printre altele: ... La dumneavoastră, din cauza dezmembrării aparatului de stat s-au dezmembrat şi tribunalele. In aceste condiţii speciale este absolut necesar ridicarea unor tribunale speciale excepţionale... procedeul legislativ la aceste tribunale să fie prompt, hotărît şi cît mai rapid. (pag. 12-13).

Contra cost, redacţia trimite traducerea oricărui articol cu dreptul de republicare.

Adresa noastră:
Erdélyi Tudósítás, H -1396 Budapest, Pf. 456, Ungaria.

MINDEN KISEBBSÉG „ZSIDÓ"

Baráti társaságban századszor-ezredszer tárgyaljuk újra a kisebbségi helyzetben lévő népcsoport taktikáját, stratégiáját, melynek egyetlen célja: önmagát átmenteni a jövő — talán — demokratikus társadalmába. Idős, lágereket is megjárt magyar-zsidó gondolatmenetét rögzítem, erősen lerövidített formában: „Itt valamennyien nemzetiségi jogokról, azok kikényszerítéséről, betartásáról beszéltek. Mi a kisebbségi létben évszázados tapasztalatokkal rendelkezünk. Ennek kvinteszenciája: nincsenek jogaink, csak lehetőségeink. Ezeket kell megragadni. Mindig adódik hét bőséges esztendő, amikor a kisebbség életerőt tartalékolhat magának a hét sovány év időszakára. Tessék végre megérteni: *minden kisebbség, beleértve a nemzeti kisebbségeket „zsidó", még ha nem is tudja ezt önmagáról."*

Tamási Áron első generációs kisebbségiként így fogalmazott 1937-ben: „Testvéreink, Európában ma negyvenmillió ember él kisebbségi sorban. Nyugodtan állíthatom e szónak igazán ősi és szenvedő értelmében, hogy ez a negyvenmillió ember Európa igazi keresztténysége. Azok a népek, amelyek oly szerencsések, hogy önálló hatalmi formában élhetnek, mindenekelőtt anyagi javakért és nagyobb hatalomért küzdenek. De ez a negyvenmillió ember nem hatalomért küzd, nem bőséges javakért, hanem egyszerűen olyan elemi, nemzeti és emberi jogokért, amelyek vita nélkül megilletik ennek a világnak minden lényét, akit bármilyen nyelven embernek neveznek."

Úgy tűnik, két-három nemzedéknyi tapasztalat még mindig nem elegendő ahhoz, hogy egy nemzetiség felmérje helyzetét történelmi dimenziókban. Mert függetlenül attól, hogy idős barátunk abszolutizálta a jogfosztottság állapotát, és kivetítette azt a távolabbi demokratikus társadalomra, van abban valami, amit a diaszpórában élő, tehát mindenkoron kisebbségi zsidóság örök osztályrészének tart. A kisebbségiek törvényszerűen esélyegyenlőtlenségben, hátrányos megkülönböztetésben élnek. E tendencia néha rejtetten, máskor durván — de mindenütt, mindenkor érvényesül. A konkrét történelmi pillanat dönti el, hogy ki és mikor lépi át a „zsidóhelyzet" küszöbét. A történelem színpadán hol az örmények, hetvenöt évvel később a bulgáriai törökök, vagy a második világháború után deportált szászok, bánsági, délvidéki, dunántúli svábok jutnak ugyanarra a tömeges sorsra. Vagy most az erdélyi magyarok, előttük pedig kárpát-ukrajnai, szlovákiai testvéreik. Vagy az egész balkáni térség cigányai.

De térjünk vissza ama tételhez, hogy a kisebbségi létben a fennmaradásért vívott küzdelemben nem lehet egyedüli cél a jogok — történelmi példák serege bizonyítja: *illuzórikus jogok* — kivívásáért küzdeni. Ezzel egyenrangú, vagy éppen fontosabb feladat: úgy szervezni a kisebbség életét, hogy az magasabbrendű minőségével vonzó legyen és mindenkit az önazonosság megvédésére késztessen.

Jobbnak lenni

Erdélyben évtizedek óta, főleg egyetemi felvételi vizsgák után hallani a következő érvelést: semmiképp nem voltunk gyengébbek, mint a románok, mégis ők jutottak be. Magyarán: az egyenlő esélyek vélelméből kiindulva feltételezik, hogy a kisebbségit állampolgárként ugyanazok a jogok illetik meg, mint a többségit. Idős barátunk szerint egy épeszű zsidó soha nem hivatkozna arra, hogy „vagyok én is olyan jó." Jobbnak lenni, ez a fennmaradás feltétele. Példák garmadával lehetne alátámasztani, mennyire igaz ez napjaink Romániájában. Listákat állíthatnánk össze ama főnökhelyettesi funkcióban dolgozó magyar értelmiségiekről, műszakiakról, egészségügyiekről, tanárokról, akik képességeiknek megfelelő beosztásban dolgoznak ma is, mivel az igazán tehetséges embereket még a sovén hatalom sem nélkülözheti. Ismerünk olyan erdélyi román vezérigazgatót, aki a családjában hosszú ideje ápolt magyarellenességét leküzdve őrzi maga mellett a magyar osztályvezetőket, mert kutatólaboratóriumának működőképességét csakis velük tudja biztosítani. Ösztönös „idegengyűlöletét" fékezve, jól felfogott karrierizmusból együtt dolgozik az „idegenekkel". Ellenszenves, a hitleráj idején — vagy talán jóval korábban — született fogalom a „notwendige Jude", a hasznos, nélkülözhetetlen zsidó. Úgy hiszem, érzem, mennyire megalázó ez a helyzet, évezredes görnyedés előzi meg, de engedtessék hozzáfűznöm: a túlélés érdekében. És kétezer esztendő után elmondhatjuk azt is, hogy a küzdelem nem volt értelmetlen.

Súly alatt nő a pálma

Ez a kisebbségi lét kulcsmondata. Utalok itt néhány erdélyi magyar liceumban felmutatott kiemelkedő eredményre. Például a marosvásárhelyi Bolyai Farkas középiskolában — az egykori Református Kollégiumban — a hatvanas-hetvenes években olyan szuper-matematika osztályok működtek, amelyek végzős növendékei úgyszólván kivétel nélkül, az első felvételi alkalmával bejutottak az egyetemre. És hogy ez ma sincs másképp, bizonyítja a sepsiszentgyörgyi, egykor Mikó névre hallgató középiskola, amelynek egyetlen matematika-szakos magyar osztályából évről-évre két-három diák kivételével, mindenki sikeresen felvételezik a román egyetemekre. A román középiskolák csak kivételesen tudnak hasonló eredményt felmutatni. Igaz, a sepsiszentgyörgyieknek eszük ágában sincs arról papolni, hogy román kollegáikkal egyformán felkészültek lennének... nagyságrendbeli minőségi különbség kell legyen közöttük, a kisebbségiek javára.

Nem állnak egyedül ezzel a felfogással. Egyre többen vallják, hogy a magasabb szakképzettség, a fokozott versenyképesség a nemzetiségi lét előfeltétele. Persze ez a tétel csak addig lesz érvényes, amíg a felvételi vizsgákon, a munkahelyeken egyáltalán figyelembe veszik az objektív tudást.

A másik, sarkalatos probléma: a kedvező feltételek hiányára való hivatkozással lemondani fontos vállalkozásokról, arra várni, hogy a többségi állam hozza létre a szükséges intézeti-szervezeti kereteket. Diktatúrában, kisebbségi körülmények között ez a *várakozás* csak a tehetetlenség, a közöny vagy a kényelem vádja alóli tisztázást szolgálja. Mert hiszen gyakorlati példák százával lehet bizonyítani, hogy az utóbbi években az erdélyi tudományos élet nagy kezdeményezései, művészeti mozgalmai nem intézményekből, hanem egyszemélyes-kiscsoportos vállalkozásokból indultak ki. Például az egyik legjelentősebb mű, Szabó T. Attila Erdélyi Magyar Szótörténeti Tára „normális" körülmények között egy kutatóintézet többéves munkáját vette volna igénybe — ennek hiányában azonban a neves levéltári tudós felkutatta ama munkatársak seregét, akik javadalmazás nélkül is vállalkoztak tető alá hozni a művet... így született meg öt évszázad erdélyi írásbeliségét dokumentáló mű.

Ugyancsak egyéni vállalkozásként indult az Erdélyi Magyar Irodalmi Lexikon, Balogh Edgár vitatható életművének talán legfontosabb alkotása. Csak a magasságos ég a megmondhatója, hogyen lehet olyan körülmények között lexikont szerkeszteni; a telefonszámlákat, postaköltséget, gépelést zsebből fizetni — és többszáz szakemberből álló munkatársi gárdát összehozni úgy, hogy előreláthatólag nem tudnak szerzői honoráriumokat fizetni. Mégis megszületett az első kötet, a második pedig majd egy évtizede Románia rettegett nagyasszonyának döntésére vár. De hivatkozhatom Illyés Kinga nagyszerű szavalóestjeire, amelyeket egy elefánt szívós kitartásával fogadtatott el a hatóságokkal. Kallós Zoltán sem állami támogatással fogott hozzá csángó-földi népdalkutatásaihoz... vagy az erdélyi képzőművészetek történetében előkelő helyet betöltő szárhegyi tábort és szabadtéri szoborkertet is említhetem, amely egy Csíkszeredában megtelepedett újságíró álmodozása nyomán született.

Vagy vegyük az erdélyi színházi életet.

„Kulturális holocaust"

hangoztatják, amiben van igazság is, de elfogultság is. Annyi bizonyos, a román sovinizmus hatalmon lévő erőinek céljai között kitüntetett helyet foglal el a magyar kultúra megfojtása, elsorvasztása. Sovén, idegengyűlöző hatalomtól mást nem is várhatunk. De e távlati tervtől függetlenül e pillanatban Erdélyben hét magyar színtársulat, egy magyar opera, a szini-akadémia stúdiószínpada, több magyar tagozatos bábszínház működik — és néhány rendkívül tevékeny amatőr népszínház. A kérdés, amelyet nem szabad megkerülni: jól használja-e fel a meglévő művészi személyzet azt a játékteret, amelyet a hatalom még nem zárt el a magyar kultúra elől? Képességeinek maximumát adja-e? Miért van az, hogy egy színházi remeklésre három gondtalanul, hanyagul elnagyolt bemutató következik? Miért tudnak a cenzúra által jóváhagyott darabból az egyik színházban emlékezetes előadást kreálni, miközben ugyanaz a darab észrevétlen fut le a másikban? A „kulturális holocaust" feltételei közepette ez nem egyszerűen kihagyott lehetőség, hanem lényegében öntudatlan cinkosság az ellenféllel. Ha szabad kissé „frivolnak" lenni: jó lenne felújítani a sztálini agitációnak azt a jelmondatát, hogy „a selejtet termelő munkás az imperializmus segítőtársa". Végiggondolta-e mindezt az a rendező, aki félrészegen napok alatt összedob egy darabocskát, majd a büfében, most már totálrészegen arról siránkozik, hogy itt megölik a színházat, a magyar színházat.

A rangos bukaresti színházak művészeinek nem nemzeti identitását támadja a hatalom, de támadja őket művészi elhivatottságukban, professzionizmusukban. Otromba, megalázott pojácákká próbálja züllesztení őket — azt az elitet, amely jobb időkben már kivívta magának az európai közönség megbecsülését. És ha majd „az utolsó ítélet" pillanatában a román értelmiség mentő körülményeket keres magának, ha ama bibliai Ábrahámként felelnie kell a kérdésre, hogy volt-e a városban tíz, mindössze tíz ember, aki ellentállott a diktatúrának, aki felemelte a fejét — akkor a román értelmiségiek bátran hivatkozhatnak majd színházi embereikre. Elmondhatják-e ezt magukról az erdélyi magyar színjátszók?

Ritkán és kevesen. Néha üstökösként felvillan egy-egy nagy előadás, a kolozsváriak Hamletje, a Buszmegálló, egy-egy remek előadóest, a Lohinszky-házaspár kamaraszínpadi remeklései, egy bábszínésznő monodrámája Nagyváradon, vagy a kolozsvári bábszínház egykori zseniális felnőtt-előadásai... szóval *lehet*. Csak ki kell verekedni a darabot a cenzúrától, meg kell küzdeni a párt által delegált félanalfabéta kultúraktivistával, de mindenekelőtt meg kell verekedni önmagunk tehetetlenségével, a fegyverletétel vonzó lehetőségével. Hiszen mi sem kedvesebb a hatalomnak, mint a tétlen, fizetését szótlanul felvevő színész.

Üzenet

Ugyanennyi joggal szólhattam volna a magyar nyelvű lapokról. Például az Ifjúmunkásról, amelyet magáénak vallott, szeretett a fiatalság, mert emberszámba vette olvasóit. Vagy a Hétről, amely megjelenésének első szakaszában — úgy tűnt — a romániai magyar értelmiségiek fórumává lép elő, gondjaikat-gondolataikat képviseli, ha nem is explicit módon, de a sorok közül tisztán kiolvashatóan. Vagy a Korunkról, mely Gáll Ernő főszerkesztésével hősi küzdelmet vívott az *itt és mást* jelszavának megvalósításáért.

Mindenki tudja, és el is fogadja, hogy a lapok első két, vagy négy oldalát a mindenkori otromba bértollnokoknak, panegiristáknak tartják fenn. Van aki úgy véli: minél színvonaltalanabb ez a négy oldal, annál jobb. Ez rendben is lenne. De gyakran miért színvonaltalanok a lapok további oldalai is? Nem akarjuk tippekkel ellátni a bukaresti cenzorokat, de még ma is vannak olyan rovatok a különböző folyóiratokban, amelyekre nyomban rálapoz az olvasó. És vannak szerzők, akiket — bármiről írnak — mindenki olvas. Mert tudják: üzenetet hordoz írásuk.

A Ceausescu-rezsim „kulturális holocaustjáról" csak annak szabadna szólania, aki a maga munkahelyét őrhellyé varázsolta. Senki nem köteles , hogy szószéken Tőkés Lászlóként prédikáljon, avagy a hófehér papírra Kányádi, Sütő, Székely János tehetségével, bátorságával rója a szavakat. De senki nem menthető fel ama vád alól, hogy kényelemből, gyávaságból lényegtelen, de színvonaltalan munkájával az elnyomó hatalom kezére játszik.

Az egyéni kezdeményezések olykor kínos kompromisszumok árán hozzák meg gyümölcsüket. Másként nem lehet. Aki az adott viszonyoktól függetlenül vigyáz kezei és lelke makulátlan tisztaságára, az lehet kedves és rokonszenves ember, de nehezen képzelhető el, hogy ténylegesen szolgálja nemzetiségét.

LÉVAI L. JÓZSEF

Erdélyi Tudósítás
1396 Budapest, Postafiók 456
Főszerkesztő: Bójte Csaba
Szerkesztők: Hamperlics András, Kolozsvári Csilla
Tervezők: Molnár Eszter, Hajdú András
Kiadja az Erdélyi Tudósítás Alapítvány
Felelős kiadó a kuratórium elnöke
Eng.sz.: B/PHF/280/1989
Szedés: Ipszilon Kisszövetkezet
Nyomás: Pannon Nyomda, Veszprém
Felelős vezető: Danóczy Balázs igazgató
HU ISSN 0864-9677